

T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HÜSN Ü AŞK'TA METAFORİK ÜSLUP BAĞLAMINDA
EĞİTSEL ÖGELER ÜZERİNE BİR İNCELEME

DEVİRİM SILA KARA

İzmir
2021

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HÜSN Ü AŞK'TA METAFORİK ÜSLUP BAĞLAMINDA
EĞİTSEL ÖGELER ÜZERİNE BİR İNCELEME

DEVİRİM SILA KARA

DANIŞMAN
DOÇ. DR. ÖMER İNCE

İzmir
2021

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Hüsni ü Aşk'ta Metaforik Üslup Bağlamında Eğitsel Öğeler Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışmanın içerdiği fikri izinsiz başka bir yerden almadığımı; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında ve bölümlerinin yazımında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yaptığımı ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi, ayrıca bu çalışmanın Dokuz Eylül Üniversitesi tarafından kullanılan bilimsel intihal tespit programıyla tarandığını ve *intihal içermediğini* beyan ederim. Herhangi bir zamanda aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonuca razı olduğumu bildiririm.

12/07/2021

Devrim Sıla KARA

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU

Tarih: 26.07.2021

Tez Başlığı:

Hüsn ü Aşk'ta Metaforik Üslup Bağlamında Eğitsel Öğeler Üzerine Bir İnceleme
Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 88 sayfalık kısmına ilişkin, 26/07/2021 tarihinde **tez danışmanım tarafından** Dokuz Eylül Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı'nın sağladığı İntihal Tespit Programından (Turnitin-Tez İntihal Analiz Programı) aşağıda belirtilen **filtreleme tiplerinden biri** (uygun olanı işaretleyiniz) uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin **benzerlik oranı % 18 dir.**

- <http://www.kutuphane.deu.edu.tr/tr/turnitin-tez-intihal-analiz-programi/> adresindeki Tez İntihal Analiz Programı Kullanım Kılavuzunu okudum ☒

Filtreleme Tipi 1(Maksimum %15) ☐

- ☐ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- ☐ Kaynakça hariç,
- ☐ Alıntılar dâhil,
- ☐ Altı (6) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Filtreleme Tipi 2(Maksimum %30) x

- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- ☒ Kaynakça dâhil,
- ☒ Alıntılar dâhil.

EK 1- İntihal Tespit Programı Raporu İLK SAYFA Çıktısı. ☒

EK 2- İntihal Tespit Programı Raporu (Tümü) Cd İçinde. ☐

Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Uygulama Esasları'nı inceledim ve yukarıda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Adı Soyadı : Devrim Sıla KARA
Öğrenci No :2019950034
Anabilim Dalı :Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi
Programı :Türkçe Öğretmenliği Yüksek Lisans
Statüsü : Yüksek Lisans x Doktora ☐

ÖĞRENCİ

(Adı Soyadı, İmza, Tarih)
Devrim Sıla KARA
26/07/2021

DANIŞMAN

(Unvan, Adı Soyadı, İmza, Tarih)

Doç. Dr. Ömer İNCE

26/07/2021

Açıklamalar

1: Bu formu teslim etmeden önce sizden istenen bilgileri uygun kutucuğu (☐) işaretleyerek doldurunuz.

Kullanıcı şifre vb. konusunda sorun yaşanması durumunda Üniversitemiz Merkez Kütüphanesinde bulunan Turnitin yetkilisine (Ali Taş Tel: +90 (232) 3018026 veya ali.tas@deu.edu.tr) başvurunuz.

2: Yüksek Lisans/Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu* formu tezin ciltlenmiş ve elektronik nüshalarının içerisinde ekler kısmında yer alır.

3: Tez savunmasında düzeltme alınması durumunda bu form güncellenerek yeniden hazırlanır.

4: Turnitin-Tez İntihal Analiz Programına yükleme yapılırken Dosya Başlığı (document title) olarak **tez başlığının tamamı**, Yazar Adı (author's first name) olarak **öğrencinin adı**, Yazar Soyadı (author's last name) olarak **öğrencinin soyadı** bilgisini yazınız.

TEŞEKKÜR

Tüm öğrencilik hayatım boyunca manevi desteğini her zaman hissettiren ve arkamda koca bir çınar gibi duran altı yıldır öğrencisi olmaktan gurur duyduğum kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Ömer İNCE'ye, tez aşamamın her alanında yanımda olması ve bana öğrettiği her şeyden dolayı sonsuz teşekkürler.

Öğretmenlik mesleğini ve edebiyat alanını sevdiren her daim sorularımı cevaplayan ve manevi desteklerini hep hissettiğim kıymetli hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Mehmet AKKAYA ve Doç. Dr. Nevin AKKAYA hocama çok teşekkür ederim. Bölümümüzün değerli hocalarından Doç. Dr. İbrahim Seçkin AYDIN' a öğrenciliğim boyunca bana kattığı mesleki tecrübelerden dolayı teşekkür ederim. Tez yazım aşamamda tanıştığım, alan bilgisi ve bakış açısıyla bana yeni ufuklar katan Doç. Dr. Nagehan UÇAN EKE hocama da ayrıca çok teşekkür ederim.

Eğitim hayatımın her alanında yanımda olan bugünlere gelmemde en büyük paya sahip kıymetli aileme, yüksek lisans eğitimim boyunca yakından tanıdığım hocam Seda DOĞAN ÖZTÜRKCAN'a, tezimin yazım aşamasında ne zaman başım sıkışsa hemen yardımına koşan Hakan ÇIVĞIN'a, tüm tez yazım sürecinde yanımda olan sabırla sorularımı cevaplayan Meryem DOĞANER'e, yıllardır süren dostluğumuz ve tüm güzel anlarımda olduğu gibi bu zorlu sürecimde de her daim yanımda olan Göknur GÜNEL ve Deniz KARATAŞ'a teşekkürü borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	viii
ABSTRACT.....	ix
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Amaç ve Önem	2
1.3. Problem Cümlesi / Alt Problem Cümleleri.....	2
1.4. Sınırlılıklar	3
1.5. Tanımlar.....	3
1.6. Kısaltmalar.....	4
BÖLÜM II.....	5
KURAMSAL ÇERÇEVE / KAVRAMSAL ÇERÇEVE / İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	5
2.1.Şeyh Gâlib’in Hayatı.....	5
2.1.1. Şeyh Gâlib’in Edebî Kişiliği	5
2.1.2 Şeyh Gâlib’in Hüsn ü Aşk Dışındaki Eserleri.....	7
2.1.2.1. Divan.....	7
2.1.2.2. Şerh-i Cezîre-i Mesnevî	7
2.1.2.3. Es-Sohbetü’s-Sâfiyye	7
2.1.3. Şeyh Gâlib ve Mevlevîlik	8
2.1.4. Şeyh Gâlib ve Sebk-i Hindî	8
2.2. Hüsn ü Aşk.....	10
2.2.1. Hüsn ü Aşk’ın Yazılış Sebebi	10
2.2.2. Hüsn ü Aşk’ın Konusu	11

2.2.3. Hüsn ü Aşk Hakkında Yapılmış Çalışmalar	14
2.3. Klasik Edebiyatta Üslûp Anlayışı	15
2.4. Metafor	16
2.4.1. Klasik Türk Edebiyatında Metafor.....	18
2.5. Değer	19
2.5.1. Değerlerin Özellikleri.....	20
2.5.2. Değerlerin İşlevleri.....	21
2.5.3. Değerlerin Sınıflandırılması.....	22
2.5.3.1. Spranger Değer Sınıflandırması	22
2.5.3.2. Rokeach Değer Sınıflandırması	23
2.5.3.3. Schwartz Değer Sınıflandırması	24
2.5.3.4. Fichter Değer Sınıflandırması	25
2.5.3.5. Nelson Değerler Eğitimi Sınıflandırması.....	26
2.5.3.6. Erol Güngör Değer Sınıflandırması	27
2.5.3.7. Taşkın Ketenci Değer Sınıflandırması	27
2.5.3.8. Bülent Dilmaç Değer Sınıflandırması	27
2.6. Değerler Eğitimi.....	28
2.6.1. Değerler Eğitimi ve Türkçe Eğitimi.....	29
2.6.2. Değerler Eğitimi Yaklaşımları	29
2.6.2.1. Değerleri Telkin Etme, Aşılama	30
2.6.2.2. Değerleri Belirginleştirme, Açıklama	30
2.6.2.3. Değerler Analizi	31
2.6.2.4. Ahlaki Muhakeme	31
2.6.2.5. Karakter Eğitimi.....	32
2.6.2.6. Değerler Eğitim Gizil Güç: Örtük Program	32
2.6.2.7. Vatandaşlık Eğitimi.....	32

2.6.2.8. Eylem ve Gözlem Yoluyla Öğrenme	33
BÖLÜM III	34
YÖNTEM.....	34
3.1. Araştırmanın Modeli / Deseni.....	34
3.2. Evren / Örneklem	34
3.3. Veri Toplama Süreci ve Araçları	34
3.4. Verilerin Analizi.....	34
3.5. Araştırmanın Geçerliği ve Güvenirliği.....	35
3.6. Araştırmacının Rolü	35
BÖLÜM IV	36
BULGULAR.....	36
4.1. Estetik Değerler	36
4.1.1. Güzellik	38
4.2. Sosyal Değerler.....	39
4.2.1. Dostluk	40
4.2.2. Yardımseverlik	41
4.2.3. Kültürel	42
4.3. Teorik Değerler.....	44
4.3.1. Sevgi.....	44
4.3.2. Saygı.....	47
4.3.3. İrade/ Öz Denetim	49
4.3.4. Sorumluluk.....	50
4.3.5. Fedakârlık.....	51
4.3.6. Adalet	52
4.3.7. Çalışkanlık	53
4.3.8. Cesaret.....	54

4.4. Dini ve Tasavvufi Değerler.....	56
4.4.1. Merhamet	58
BÖLÜM V	63
TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	63
5.1. Tartışma.....	63
5.2. Sonuç ve Öneriler.....	64
KAYNAKÇA	67
EK 1.	73

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1 <i>Spranger'e Göre Değer Sınıflandırılması</i>	23
Tablo 2 <i>Rokeach' a Göre Değer Sınıflandırması</i>	23
Tablo 3 <i>Schwartz'a Göre Değer Sınıflandırması</i>	24
Tablo 4 <i>Nelson'a Göre Değer Sınıflandırması</i>	26
Tablo 5. <i>Metafor ve Değer Genel Dağılım Tablosu</i>	61

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. <i>Sosyal Değerler Dağılım Tablosu</i>	43
Şekil 2. <i>Teorik Değerler Dağılım Tablosu</i>	54
Şekil 3 <i>Değerler Tablosu</i>	60

ÖZET

HÜSN Ü AŞK'TA METAFORİK ÜSLUP BAĞLAMINDA DEĞERLER EĞİTİMİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

Değerler eğitimi, son yıllarda önemi giderek artan, gelişmeye ve araştırmaya açık bir uzmanlık alanıdır. Bu alanda yazılı kültür değerlerimizden olan Klasik Türk edebiyatı eserlerinin içerdiği pek çok değeri incelemek zorunlu bir hale gelmektedir. Klasik Türk edebiyatı eserlerinin dil, üslup gibi estetik değerlerin yanında içerdikleri konular bakımından da sosyo-kültürel değerler barındıran zengin içerikli kaynaklardır. Bu eserlerden biri de klasik edebiyatının son zirve şairi Şeyh Gâlib'in "Hüsn ü Aşk" adlı alegorik ve mesnevîsi incelenmiştir.

Mevlevî olan Şeyh Gâlib, Sebk-i Hindî'nin akımının edebiyatımızdaki en önemli temsilcilerindendir. Kullandığı metaforlarda tasavvuf remiz ve terimleri Sebk-i Hindî üslubunu yansıtmıştır. Şeyh Gâlib'in bu eserdeki dil ve üslubu dikkate alındığında eserde sadece değer araştırması yapmak eksik kalacağından değerlerin ele alınmasında sanatçının kullandığı metaforlarında incelenmesi uygun görülmüştür.

Millî Eğitim Bakanlığının değerler eğitimi ile ilgili ilk somut çalışmaları 2015 yılında Türkçe Öğretim programına dâhil edilmiştir. Bu çalışmada 2019 öğretim programında kök değerler eğitimi adı altında tespit ve takdim edilen değerler şunlardır: Adalet, Dostluk, Dürüstlük, Öz Denetim, Sabır, Saygı, Sevgi, Sorumluluk, Vatanseverlik, Yardımseverliktir. Bu kök değerlere ek olarak değişik akademik çalışmalarda ele alınan şu değerler de araştırmaya dâhil edilmiştir: Güzellik ve Estetik, Kültürel, Fedakârlık, Çalışkanlık, Cesaret, Dini- Tasavvufi, Merhamet.

Millî Eğitim Bakanlığı'nın kök değerleri yanında toplumsal ve ulusal değerler birlikte değerlendirilerek metaforik üslup bağlamında ele alınmıştır. Araştırmada Prof. Dr. Erol Güngör'ün değerler eğitimi sınıflandırması hareket noktası olmuştur. Sonuç olarak Türkçe derslerinde, "Hüsn ü Aşk"ın sadeleştirilerek öğrencinin dikkatine sunulmasının mümkün olduğu düşünülmektedir. Bu sayede mesnevîden aktarılan metinle hem öğrencilere edebî sanatların öğretimi sağlanmış olacaktır hem de orijinal metafor kavramıyla birlikte öğretim programındaki değerler kazandırılmış olacaktır. Metin üzerinden aktararak öğrencilere edebî haz ve somutlaştırma yetisinin kazandırılması da çalışmanın açık hedeflerindendir.

Anahtar Kelimeler: Şeyh Gâlib, değerler eğitimi, metafor, üslup.

ABSTRACT

AN INVESTIGATION ON VALUES EDUCATION IN THE CONTEXT OF METAPORICAL STYLE AT HÜSN Ü AŞK

Values education is an area of specialization that has become increasingly important in recent years and is open to development and research. It becomes necessary to examine many values in the classical period works, which are among our written cultural values in this field. In addition to the aesthetic values of the classical period works such as language and style, they are rich sources that also contain socio-cultural values in terms of the subjects they contain. One of these works is the allegorical and fictional “Hüsn ü Aşk” by Şeyh Gâlib, the last peak poet of classical literature.

Şeyh Gâlib is one of the followers of Mevlevi and one of the representatives of the Şebk-i Hindi movement in our literature. In the metaphors he used, he reflected the images and terms of the Sufi and Sebki style. Considering Şeyh Gâlib's language and style in this work, it would be incomplete to do only value research in the work and it was deemed appropriate to examine the metaphors used by the artist while dealing with values.

The first concrete studies of the Ministry of National Education on values education were included in the Turkish Language Teaching program in 2015. In our study, the values determined and presented under the name of root values education in the 2019 curriculum were determined. These are: Justice, Friendship, Integrity, Self-control, Patience, Respect, Love, Responsibility, Patriotism, Benevolence. In addition to these root values, the values discussed in different academic studies were also included in the research: Beauty and Aesthetics, Cultural, Sacrifice, Diligence, Courage, Religious-Sufism, Compassion.

In addition to the root values of the Ministry of National Education, social and national values were evaluated together and discussed in the context of metaphorical style. In our research, Prof. Dr. Erol Güngör's classification of values education has been our starting point. As a result, it is thought that it is possible to simplified “Hüsn ü Aşk” and use it in Turkish lessons. In this way, they will learn both the teaching of literary arts to the students and the values in the curriculum together with the original metaphor concept with the text transferred from the mathnawi. One of the clear objectives of the study is to provide students with literary pleasure and concretization skills by transferring them through the text.

Keywords: Seyh Gâlib, values education, metaphor, style.

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Değerler eğitiminin Türkiye’deki uygulaması 1995 yılında Birleşmiş Milletlerin 50. yıl dönümü kutlamaları için hazırlanan “Yaşayan Değerler Eğitim Programı” isimli UNESCO destekli uluslararası bir projeye dayanmaktadır. Türkçe derslerinin de temel amaçlarından olan değerler eğitiminin hedeflendiği gibi amacına ulaşamadığı, yeteri kadar verimli geçmediği düşünülmektedir. Değerler eğitimi ile ilgili literatür taraması yapıldığında bu görüşümüzü destekler nitelikte sınırlı sayıda makale ve doktora tezlerine ulaşılmıştır. Arş. Gör. Dr. Nazlı Cihan’ın (2014) konuya dair açıklaması şöyledir: “Türkiye’de değerler eğitimi değişik evrelerden geçmiştir. Değerler eğitimi kimi zaman ayrı bir ders olarak okutulmuş, kimi zaman da diğer derslerin içerisinde öğrencilere verilmeye çalışılmıştır. Günümüzde değerler eğitimi, diğer derslerin konuları içerisinde verilmeye çalışılmaktadır. Bu durum etkili bir değerler eğitimi verilebilmesi için her şeyden önce rastlantısal olmayan, planlı bir eğitim anlayışına duyulan ihtiyacı ortaya çıkartmaktadır”. Prof. Dr. Oktay Akbaş’ın doktora tezinin sonuç kısmında konuya dair açıklaması ise şu şekildedir: “Araştırma kapsamına alınan öğretmenler, okulda verilen değerlerin aile ve çevrede yeterince pekiştirilmediğini, okul ve aile arasında iş birliği olmadığını ve okul ile ailede verilen değerlerin çatışabildiğini belirtmişlerdir”.

Türkçe dersi, sadece temel dil becerileri ve dilbilgisi öğretiminden ibaret değildir. Türkçe dersi, öğrencilerin birey olma ve kendilerini en doğru şekilde ifade etmesini amaç edinen temel bir derstir. Bu nedenle edebî ve veciz anlatımının yanında değerler eğitiminin de verimli şekilde öğretilmesini zorunlu kılmaktadır.

Türkçe öğretiminde söz sanatlarının sezdirilerek kavratılmasında metaforların kullanılması öğrenci zihninde somutlaştırmayı sağlamaktadır. Metaforlar öğrencinin bilişsel gelişimine katkı sağlamasının yanında duygu ve düşüncelerini aktarmayı da kolaylaştıracaktır.

Toplumun günlük hayatta metaforlarla sıkça karşılaştığı göz önüne alınırsa Türkçe öğretiminde bu metaforların kavratılmasının ne denli önemi olduğu anlaşılmıştır.

Metafor ve değerler eğitimi açısından zengin kaynaklarımızdan olan Şeyh Gâlib’in “Hüsni ü Aşk” adlı mesnevîsi bu konuda yararlanılabilecek en önemli kaynaklardan biridir. Öğrencilerin metafor kavramı ve değerler eğitimi birlikte kazandırmada önemli bir eser olarak gördüğümüz için bu eser incelemeye esas alınmıştır.

1.2. Amaç ve Önem

Değerler eğitiminin, son yıllarda popülerliği artmış olup öğretim programlarında beklenen ilgi ve önemi giderek artmaya başlamıştır. Aynı şekilde akademik literatürde metafor ve metaforik anlamla ilgili bilimsel çalışmalarda artmaya başlamıştır. Klasik Türk edebiyatının orijinal kaynaklarında yaşayan değerler, yeni ve sosyo-kültürel mirasımızın temelini oluşturur. Değerlerin hangi metaforlarla anlatıldığı bu ikilinin nasıl bir ilişki içerisinde olduğunu incelemek alana yeni ufuklar açacaktır.

“Metafor”, tanım olarak “bir kavram olarak halkın üretip ortak kültüre kattığı tasavvurların ortak ismidir” (Demir ve Yıldırım, 2019, s.1090). “Metaforik anlatım” tanım olarak “ifade içinde açıklayıcı, düşündürücü, hatırlatıcı veya anlamayı kolaylaştırıcı bir öge olması düşüncesiyle metaforları kullanarak kurulan bir anlatım biçimidir. Yani bu terimlerden birincisi, tasavvur ismi; ikincisi eylem ismidir” (Demir ve Yıldırım, 2019, s.1090). Temelde sözlü kültür mirasımızda anlatım, bu iki temel üzerine kurulmuştur. Metaforik üslup ve bu üslupta aktarılan değerler, Türkçe derslerinde verilecek olan temel eğitimle kelimelerin saklı kalmış anlam zenginliklerini ortaya çıkartarak dil becerileri gelişmiş bireyler yetiştirmiş oluruz.

“Şeyh Gâlib’in ‘Hüs n ü Aşk’ı, daha 18. yüzyılda kapalı bir söyleyişle, yeni bir üslup ve kelime kadrosuyla ince ince işleyerek oluşturması, onu 21. yüzyıla kadar taşımıştır. Eser, şiir, roman, tiyatro, bale, resim ve her türlü sanat dalı tarafından defalarca yorumlanmıştır. ‘Hüs n ü Aşk’, her farklı yorumla yepyeni performanslar gösterebilmiştir” (Tanç, 2013, s.58). Nâbî’nin Hayrabad adlı eserini bir mecliste eleştiren Şeyh Gâlib, “Hüs n ü Aşk” adlı mesnevîsini altı ay gibi kısa bir sürede yazmıştır. Eserlerdeki tekrarı ve taklidi eleştiren Gâlib, Genç (2011)’e göre çiğnenmiş sakızı çiğnemediği için hâlâ adı anılmaya devam etmektedir. Araştırmada hedefimiz “Hüs n ü Aşk” ın metaforik üslup bağlamında değerler eğitiminin incelenmesi ve bizden sonraki çalışmalara ufuk açmasıdır.

“Hüs n ü Aşk”, birçok akademik makale ve teze konu olmuştur. Ancak metaforik üslup bağlamında değerler eğitiminin incelendiği akademik çalışma mevcut değildir. Bu konunun yüksek lisans tezi olarak incelenmesindeki amaç, değerler eğitiminin Türkçe eğitiminde önemli olmasıdır. Metaforlarla çok katmanlı, çağrışımlı hale gelen anlamların da açıklanarak öğrencilerimize dil becerisi kazandırmak ve akademik literatüre katkıda bulunmaktır.

1.3. Problem Cümlesi / Alt Problem Cümleleri

Araştırmanın problem cümlesi;

Şeyh Gâlib'in "Hüsn ü Aşk" mesnevîsinde MEB'in 2019 yılında yayınladığı kök değerler yönergesine uygunluğu ne düzeydedir ve bu değerler hangi metaforlarla açıklanmaktadır?

Alt Problemler;

"Hüsn ü Aşk"ın MEB'in 2019 değerler eğitimi yönergesi ölçütlerine uygunluğu ne düzeydedir?

"Hüsn ü Aşk" MEB 2019 değerler eğitimi kapsamında kaç değeri kapsamaktadır?

"Hüsn ü Aşk" ta ki belirlenen değerler hangi metaforlarla açıklanmaktadır?

1.4. Sınırlılıklar

Metaforik üslup bağlamında değerler eğitimi Şeyh Gâlib'in "Hüsn ü Aşk" adlı mesnevîsinin hikâye bölümü ile sınırlandırılmıştır. Diğer eserleri kapsam dışında bırakılmıştır.

Değerler eğitimi kapsamında MEB'in belirlediği 2019 Türkçe öğretim programlarındaki Kök Değerler ve Prof. Dr. Erol Güngör'ün değerler eğitimi tasnifi göz önünde bulundurularak inceleme sınırlandırılmıştır.

1.5. Tanımlar

Türkçe Öğretimi: "Türkçe Dersi Öğretim Programı, öğrencilerin hayat boyu kullanabilecekleri dinleme/izleme, konuşma, okuma ve yazma ile ilgili dil becerilerini ve zihinsel becerileri kazanmaları bu becerileri kullanarak kendilerini bireysel ve sosyal yönden geliştirmeleri, etkili iletişim kurmaları, Türkçe sevgisiyle, istek duyarak okuma ve yazma alışkanlığı edinmelerini sağlayacak şekilde bilgi, beceri ve değerleri içeren bir bütünlük içinde yapılandırılmıştır. Türkçe Dersi Öğretim Programı, dil becerilerinin ve yeterliliklerinin geliştirilmesini, diğer tüm alanlarda öğrenme, kişisel ve sosyal gelişme ile mesleki becerileri edinmenin ön şartı olarak kabul etmektedir" (MEB, 2019).

Eğitim: "Çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine okul içinde veya dışında, doğrudan veya dolaylı yardım etme, terbiye" (TDK Güncel Türkçe Sözlük, 2020).

Değer: "Değer hükmü, bir şeyin arzu edilebilir -iyi- veya edilemez -kötü- olduğunu belirten ifade ise, o halde değer de bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inançtır" (Güngör, 2000, s.27).

Değerler Eğitimi: “İnsanî Değerler Eğitimi Programı’nın hedefi, çocuklarda doğuştan var olan nitelikleri, “insani mükemmelliğe erişmeleri” ve insanın varoluşunun anlamını tamamen ortaya çıkarmaktır” (Kulaksızoğlu ve Dilmaç, 2000, s.200).

Metafor: “Metafor sözcüğü Eski Yunancadaki meta (üzeri-ne) ve phrein (taşımak) sözcüklerinden gelir ve bir ‘şey’ in bazı yönlerinin bir başka ‘şey’ e taşındığı ya da transfer edildiği özgül/zihinsel/dilbilimsel süreçleri ifade eder” (Cebeci,2019, s.9-10).

Mesnevî: “Her beyti ayrı uyaklı bir Klasik Türk edebiyatı nazım biçimi” (TDK Güncel Türkçe Sözlük, 2020).

1.6. Kısaltmalar

akt. Aktaran

bk. Bakınız

m. Mesnevî

MEB Milli Eğitim Bakanlığı

s. Sayfa

tdk Türk Dil Kurumu

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE / KAVRAMSAL ÇERÇEVE / İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1.Şeyh Gâlib'in Hayatı

“Gâlib Mehmed, Mustafa Reşîd'in oğludur” (Gölpınarlı, 1971, s.1). “Galib 1171 de (1752- 1758) İstanbul'da, Mevlevîhane kapısı civarındaki bir evde doğmuştur. Doğumuna ‘Eser-i aşk’ ve ‘Cezbet Allah’ terkipleri tarih düşürülmüştür” (Gölpınarlı, 1971, s.1).

Gâlib, ilk tahsilini babasından görmüş, zamanında Farsça üstadı tanınan ve birçok şaire Farsça okutan, mahlâslar veren Mevlevî ve Nakşî Neş'et Süleyman'dan da (1222 H. 1807-1808) faydalanmıştır. Neş'et, Gâlib'e 'Es'ad' mahlâsını vermiş, Gâlib de otuz yedi beyitlik bir kasideyle şükranını bildirmiş, onu 'Üstâd-ı cihan' diye övmüştür.

İpekten (2000)'e göre Şeyh Gâlib, gençlik yıllarında hocası Neş'et, Pertev, reisülküttap Râşid, Esrar Dede, Nesib Dede ve geçmişteki büyük şairlere nazireler yazmıştır. Bu dönemlerinde Fuzûlî, Hayâlî, Nedim, Nef'î ve Nâbî'nin izinden giden Gâlib, kendi şiir anlayışını bu yolda devam ettirerek ortaya çıkaramayacağını anlayarak hocasının da önerisi ile İran şairlerinden Şevket'i okumaya başladı. Nevres'in bir gazeline yazdığı bir naziresinin sonunda kendi yazdığı şiirleri beğenmediğini açıkça söylemiş hatta bu şiirlerinden kurtulmak amacıyla mahlasını değiştirmeyi bile düşünmüştür. Es'ad mahlası o dönemde birçok şairde de bulunduğu için kendisinin şiirleriyle karışabileceğinden ötürü Gâlib mahlasını kullanmaya başlamıştır.

“İlhamî mahlasıyla şiirler söyleyen, musikide de yeni makamlar bulacak kadar üstad musikişinas olan Sultan Selim, Gâlib'in şiir yeteneğine hayran kalmıştı. Sık sık onu saraya çağırıyor yahut kendisi Mevlevîhane'ye geliyordu” (İpekten,2000, s.11). Mevlevîhane'de Mesnevî dersleri veren Gâlib'e Sultan Selim'in fermanıyla Mesnevîhan atama izni verildi. Böylece diğer şeyhlerden daha üstün bir dereceye yükselmiş oldu.

2.1.1. Şeyh Gâlib'in Edebî Kişiliği

Şeyh Gâlib şiirle meşguliyeti küçük yaşlarda başlamış 24 yaşında Divan'ını oluşturmuş, 26 yaşında “Hüsn ü Aşk” mesnevîsini yazmıştır. Tasavvuf kültürü içinde yetişen Gâlib, yıllar içerisinde farklı mahlaslar kullanmıştır. Bunlar; Esad, Esad Gâlib, Gâlib'tir. Sanatının ilk yıllarında Fuzûlî, Nâbî, Nedîm, Nefî, Hayâlî gibi büyük şairlere nazireler

söylemiştir. İpekten (1996)' ne göre Şeyh Gâlib'in şiirlerinde Klasik Türk Edebiyatının büyük Divan şairlerinin neredeyse tamamının özelliklerini bulmak mümkündür. Tanç (2013)' a göre Gâlib şiirlerinde vezin çeşitliliğine çok önem verir. Klasik Türk edebiyatında çok az kullanılan “müfteilün mefâilün müfteilün mefâilün” ve “mefâiletün mefâiletün mefâiletün mefâiletün” vezinlerini de ekleyerek 19 farklı vezin kullanmıştır.

“Şairimiz en güzel şiirlerini ‘Hüsn ü Aşk’ındaki tardiyeleriyle vermiştir. Divanında ayrıca yer alan bu türden bir manzumesi ‘tard u rekib’ başlığını taşımaktadır. Divan şairlerinin pek az kullandıkları bu tarz, Gâlib’in manzumelerine ayrı bir güzellik, ayrı bir özellik vermektedir. O kadar ki, tardiye¹ denilince akla hemen Şeyh Gâlib gelir” (Yüksel, 1980, s.56). “Gâlib kafiye de geleneğe bağlıdır. Kafiyenin, daha çok, ‘göze hitap etmesi’ şeklindeki klasik anlayış Gâlib’ de de sürer” (Yüksel, 1980, s. 59).

Şeyh Gâlib’in edebî kişiliğini etkileyen bir diğer unsur Sebki Hindî akımına dâhil olmasıdır. Bu akımın etkilerini Tanç (2013) a göre Gâlib eserinde soyut ve somut kavramları birlikte kullanır. Söz sanatları yerine anlama dayalı teşbih, kinaye, mecâz-ı mürsel, hüsn-i ta’lil ve telmih sanatlarını kullanmıştır. Şeyh Gâlib’in benimsemiş olduğu bu dil özelliği de Sebki Hindî akımının özelliklerini eserine yansıtmaktadır.

Alparslan (1988) na göre Gâlib, kendinden önceki şairlerin söylediklerin şiirler için eski tarz söylemini kullanır ve tarzlarının üslûplarıyla uyuşmadığını ifade eder. Kendisinin ise şiire yeni bir tarz ve anlamlar getirdiğini beyitlerinde söyler. Onun Sebki Hindî akımıyla söylediği şiirleri anlamak zordur. “Hüsn ü Aşk”ın önsözünde Arapça ve Farsça kelimeleri fazla kullandığı gerekçesiyle Nâbî’yi eleştirir. Gâlib eserlerinde Türkçe ekleri ve deyimleri de kullanmıştır. Buradan da şekilden daha çok anlama önem verdiğini çıkarabiliriz.

“En büyük hedeflerinden biri, şiirin çağdaşlarının tekrarlamaktan bıkip usanmadıkları eski teşbihlerden, mecazlardan, mazmunlardan arındırıp yepyeni bir şiir kurmak, yepyeni bir yol açmaktır. Nitekim çok geçmeden şiirlerinde ısıldamaya başlayan parlak hayaller, işitilmedik teşbihler, istiarelerle zevk sahiplerinin dikkatini çeken Gâlib, çeşitli mahfillerde Şevket-i Rûm diye anılmaya başlar” (Pala, 2001, s.13).

¹ Tardiye muhammesin bir şeklidir. Aynı zamanda tard u rekib de denir. Eski mesnevîlerde şairlerin olayları kahramanların ağzından bazen gazel bazen de murabba gibi manzumelerle eserlerinin zenginleştirirlerdi. Bunlara tardiye denmektedir. Aruzun ‘Mef’ûlü meffâilün feülün’ kalıbı ile yazılır.

2.1.2 Şeyh Gâlib'in Hüsn ü Aşk Dışındaki Eserleri

Şeyh Gâlib'in İpekten (2000) e göre ün kazanmasını sağlayan iki eseri vardır. Divan ve "Hüsn ü Aşk" mesnevîsi. Bunların dışında; Şerh-i Cezîre-i Mesnevî, Es-Sohbetü's-Sâfiyye isimli eserleri vardır. "Hüsn ü Aşk" eserinin açıklaması ayrı bir bölümde incelenecektir.

2.1.2.1. Divan

Şeyh Gâlib Divan'ını henüz 24 yaşındayken yazmıştır. Türkiye kitaplıklarında 30'dan çok yazma nüshası vardır. Bunların içinde Gâlib hayattayken yazılmış olan nüshaları da mevcuttur. Bunlar Sultan Selim'in yazdırıp tezhip ettirdiği, Esrar Dede'nin yazdığı Divan'ın en eski nüshalarıdır.

"Dîvân içinde 31 kaside, 76 Tarih, 13 terci'-i bend, 1 Sakînâme, 8 Müseddes, 19 Tahmîs, 2 Muhammes, 1 Tard u Rekb, 11 Şarkı, 11 Mesnevî, 1 Bahr-ı Tavîl, 1 Tezkire, 370 Gazel, 1 Nâ-tamam gazel, 1 Mersiye, 2 Lügaz, 43 Kıt'a, 63 Rubaî, 71 beyit, 4 mısra yer alır" (Kalkışım, 1994, s.25). Abdülbaki Gölpınarlı², Ali Alparslan³, Naci Okçu⁴ ve Muhsin Kalkışım⁵ Divan üzerine akademik çalışma yapan araştırmacılarıdır.

2.1.2.2. Şerh-i Cezîre-i Mesnevî

"Eser, mevlevîler arasında çok sevilen ve saygı duyulan, tanınmış mevlevî dedelerinden Sütluce Mevlevîhanesi şeyhi olan ve orada gömülü bulunan Yusuf Sîneçâk'ın (ölm. 1546) Cezîre-i Mesnevî adlı eserinin şerhidir. Yusuf, Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin her cildinden 100'er beyit seçmiş ve bu 600 beyitin başına aynı vezinde 99 ve sonuna 5 beyit ekleyerek 704 beyitli bir eser meydana getirmiştir" (İpekten, 1999, s.20).

Eserden Farsça bilmeyen dervişlerinde faydalanabilmesi için anlamı bilinmeyen Farsça kelimelerin Türkçe karşılıkları açıklanmış daha sonrasında beyitlerin açıklamalarına yer verilmiştir.

2.1.2.3. Es-Sohbetü's-Sâfiyye

Şeyh Gâlib bu eserinde Mevlevî şeyhlerinden biri olan Kösec Ahmed Dede'nin el-Tuhfütü'l-Behiyye fî Tarîkat'l- Mevlevîyye isimli risâlesine yapılmış Arapça bir açıklamadır. Mevlevî âdâp ve erkânını anlatan eser 1799 yılında tamamlanmıştır. Arapça yapılan

²Abdülbaki Gölpınarlı, Şeyh Gâlib Dîvânından Seçmeler, MEB Yayınları, İstanbul, 1971.

³Ali Alparslan, Şeyh Gâlib, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1988.

⁴Naci Okçu, Şeyh Gâlib: Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umumi Tahlili ve Dîvânı'nın Tenkitli Metni, 2 cilt, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.

⁵Muhsin Kalkışım, Şeyh Gâlib Dîvânı, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 1992. (Çalışma yayımlanmıştır: Muhsin Kalkışım, Şeyh Gâlib Dîvânı, Akçağ Yayınları, Ankara, 1994.

açıklamalar Ahmet Remzi Akyürek tarafından 1942 yılında Türkçe 'ye çevrilmiştir. Eser “En-Nüşatü’ş-Şâfiye” ismiyle yayınlanmıştır.

2.1.3. Şeyh Gâlib ve Mevlevîlik

Yenikapı Mevlevî-hânesine yakın bir evde, Mevlevî bir ailede dünyaya gelen Şeyh Gâlib’in ilk öğretmeni babsı olmuştur. Mevlevî-hane’de, Mevleî büyüklerinin sohbetlerini dinleyerek yetişmiştir. Ayan (1991) a göre Şeyh Gâlib Mevlanâ’nın Divân-ı Kebîr’i ve Mesnevî’ni okumuş. Mesnevî şerhlerini ve tasavvuf ile ilgili diğer kaynakları da incelemiştir. “Hüsni ü Aşk” yazmalarındaki kayıtlara göre de 27 yaşındayken Mesnevî’yi 11. kez hatmetmiştir.

Horata (2006), Mevlanâ için tasavvuf anlayışı ve Mesnevîsiyle Türk edebiyatında önemli bir yere sahip olduğunu ve eseri devrin dili olan Farsça ile yazılmış 15. Yüzyıldan günümüze kadar Türkçeye çevrilmiş, eserin açıklandığını söylemiştir. Doğan (2002)’a göre Şeyh Gâlib “Hüsni ü Aşk” ve Divanı’nda sık sık andığı ve övgüler yazdığı Mevlanâ’ya ve Mevlevî şairler oldukça bağlıdır. Tanç (2013) Şeyh Gâlib’in tüm eserlerinin Mevlanâ ve Mevlevîlikle yoğrulduğunu söylemiştir. Mevlanâ’ya duyduğu sevgi ile hem ona hem de diğer Mevlevî şairlere bir tezkire yazmaya hazırlanmıştır. Eserini tamamlaması için hazırladığı taslağını Esrar Dede’ye teslim etmiştir.

Açık (2002) Mevlevîliğin edebiyat dışında musiki ve semaya verdiği önem sebebiyle Mevlevîliğin Klasik Türk Musikisine katkıda bulunan kaynaklardan olduğunu söylemiştir. Divan şairleri içerisinde Mevlevî olan şairlerin sayısı 330’dur. Horata (2006)’da bu durumun Mevlevîliğin %68 oranında Divan şairlerinin mensup olduğu tarikatlar arasında birinci sırada yer almasına sebebiyet verdiğini ve diğer tarikatların %10’un altında kalmasıyla Mevlevîliğin Klasik Türk Edebiyatı’ndaki ayrıcalıklı konumunun ispatı olduğunu söylemiştir.

2.1.4. Şeyh Gâlib ve Sebk-i Hindî

“‘Sebk’ kelimesi ‘bir şeyi eritme, kalıba dökme, kalıp, tarz ve üslûp’ anlamlarındadır. Sebk, bir edebî terim olarak da ‘ibârenin tarz ve tertibi’ demektir. Sebk-i Hindî, ‘Hint tarzı’ anlamında kullanılan bir kavramdır. Bu kavram, Hint muhitinde veya bu muhitin dışında yaşayan ve Hint felsefesinin, edebî zevkinin ve Hint şiirinin etkisinde kalan şairlerin oluşturduğu şiir anlayışını ifade etmektedir” (Bilkan ve Aydın, 2007, s.7).

Babacan (2012)’a göre Türk edebiyatında Sebk-i Hindî üslûbunu yerleştiren şair Türk kökenli Hindistanlı şair Şevket-i Baharî’dir. En yakın takipçisi ve bu üslûbun yayılmasında en

önemli rolü de Şeyh Gâlib üstlenmiştir. Mevlâna etkisinde olan Gâlib Şevket'in üslûp tarzını kolayca benimsemiştir. Şevket'in etkilerini Gâlib'in eserlerinde de görmek mümkündür.

İran şairlerinin etkisiyle divan şiirinde 17. yüzyılda ortaya çıkmış olan Sebk-i Hindî (Hint tarzı, Hint üslûbu) akımı çok rağbet görmüş ve bu yolu benimseyen şairlerce bu tarzın özelliklerini taşıyan pek çok gazel yazılmıştır. Sebk-i Hindî, sözden çok anlama, gerçekten çok hayale önem veren, yeni mazmunlar (bikr-î mazmun) bulmaya, zincirleme tamlamalarla ince istiare, benzetme ve kinayeler yapmaya, mürâât-ı nazîr, mübalağa ve tezat sanatlarını çok kullanmaya dayanan bir akımdır. Bu yola, eski mazmunları tekrarlamamak ve şiire yeni bir söyleyiş getirmek amacıyla girilmiştir (Dilçin, 2011, s.144).

Türk şiirinde Sebk-i Hindî'nin vücuda gelmesinde, yerli kaynakların etkisi de araştırmacılarca inkâr edilemeyen bir husustur. Örneğin Şeyh Gâlib'in sanatının ve şiir anlayışının oluşmasında, Bâki (ö. 1600), Nefî, Nedîm hatta Nâbî'nin tesiri göz ardı edilemez. Ancak o kendinden evvel gelen şairlere benzememek için İran edebiyatındaki Sebk-i Hindî'yi model kabul etmiştir. Bu modelin gerektirdiği özelliklerden bilhassa hayal unsuru, Gâlib'de fazlasıyla mevcut olduğundan, şiirinde yenilik yapmak isteyen şairin şahsî kabiliyeti göz önüne alınınca, bu vadide muvaffak olmasının sebebi kendiliğinden ortaya çıkar (Babacan, 2012, s.154).

Bilkan ve Aydın (2007)'a göre Şeyh Gâlib Nâbî'yi eleştiren şair Fars üslûbunu 'edep erkân gözetmeyen' bir üslûb olarak değerlendirir. Gâlib yeni bir üslûb arayışındadır. "Hüsni ü Aşk" ta Sebk-i Hindî üslûbunun izlerini taşıyan bir beyit, şairin tarzını anlamak açısından kanıtlar sunmaktadır:

*'Bend-reng ise de kumâş-ı Evren
Kalmaz yine kâle-i Halbden' (B.238)*

Evren kumaşının rengi kötü ise de yine Halep bezinden geri kalmaz (Okay ve Ayan, 2019, s.86). Evren kumaşının dokuması Hindistan'ın Evrengâbâd şehrinde yapılmaktadır. Doğan (2017) a göre bu beyit Şeyh Gâlib'in kendi şiirini Evren kumaşına benzetmektedir ve bununla gayesinin Sebk-i Hindî üslûbunu kullandığını göstermek olduğunu söylemiştir. Bu kumaşın renginin kötü oluşunun sebebini bu üslup ile şiir yazmayanlar tarafından yadırganıyor olmasıdır. Bu düşüncelerini sembolik bir tarzda ileten Şeyh Gâlib aynı zamanda Evren

kumaşıyla Hint tarzını yansıtırken Halep bezi ile de Nâbî'nin devam ettirdiği klasik üslûbu sembolik bir biçimde açıklamaktadır diye ifade etmiştir.

2.2. Hüsn ü Aşk

“‘Hüsn ü Aşk’ ın bir şaheser olduğunda araştırmacılar birleşmiştir. Eser, konusu, kurgusu, söyleyişteki ustalığı ile orijinallliği yakalamış, çağını aşmış, her çağa hitap edebilecek bir kapasitededir. Büyük sanat eserlerinin en önemli özelliği bitip tükenmek bilmeyen yorum olanakları sağlamalarıdır” (Tanç, 2013, s.57).

Hüseyin Ayan ve Orhan Okay'ın hazırlamış olduğu “Hüsn ü Aşk” çevirisinin, Prof. Dr. M. Kaya Bilgegil hocamızın Hüsn ü Aşk'a Dâir isimli bölümündeki görüşlerine göre “Hüsn ü Aşk”, Osmanlı devletinin savaşlarda mağlup olduğu Padişah'ın bile ‘devlet elden gidiyor’ dediği bir dönemde yazılmıştır. Eser, hikâyenin başladığı yere kadar ayrı başlıklar halinde Tevhid, Na't, Mevlanâ ve şairin pîşvâsına⁶ methiye, yazılış amacı gibi bölümlerden oluşmaktadır. Dönemin padişahı ile ilgili bir mısra eserde yer almamaktadır.

“Şeyh Gâlib'in ‘Hüsn ü Aşk’ ı, daha XVIII. yüzyılda kapalı bir söyleyişle, yepyeni bir üslup ve kelime kadrosuyla ince ince işleyerek oluşturma, onu XXI. yüzyıla kadar taşımıştır. Eser, şiir, roman, tiyatro, bale, resim ve her türlü sanat dalı tarafından defalarca yorumlanmıştır. ‘Hüsn ü Aşk’, her farklı yorumla yepyeni performanslar gösterebilmiştir” (Tanç, 2013, s.58).

“Hüsn ü Aşk” ın bitimindeki son beyitte geçen “hitâmuhu'l-misk”⁷ ibaresi eserin 1783 yılında tamamlandığına kanıt niteliğindedir. Eser Gâlib henüz 26 yaşında iken altı ay gibi bir sürede tamamlanmıştır. Aruzun mef'ûlü-mefâ'ilün-fa'ülün kalıbıyla yazılan eser 2041 beyitten oluşan bir mesnevîdir. 3 matbu ve 30 yazma nüshası bulunmaktadır. Mesnevî üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm giriş bölümüdür. İkinci bölüm konunun ele alındığı bölüm, üçüncü bölüm bitiş bölümüdür.

2.2.1. Hüsn ü Aşk'ın Yazılış Sebebi

Şair, devrinin akademik sohbetler yapan bir meclisinde bulunmuştur. Şiirden, ilimden, irfandan lezzetle bahsolunan bu mecliste bir aralık Nâbî'nin Hayrâbâd'ı bahis mevzu olmuştur. Meclisten birisi, bu eserin methinde mübalağa etmiş ve bir benzerinin söylenemeyeceğini ileri sürmüştür. Bu ölçü,

⁶ Pîşvâ: Farsça bir kelimedir. Hâkim, reis, imam anlamlarına gelmektedir (www.luggat.com).

⁷ Hitâmuhu'l-misk: Hüsn ü Aşk'ın son beyitinde geçen bu ibare ebced hesabına göre miladi takvimde 1783 yılına tekabül etmektedir.

daha doğrusu bu ölçüsüz söyleyiş, Şeyh Gâlib'e ağır görünmüş ve şair Hayrâbâd'ın bazı pürüzlerini ortaya koyarak bu fikre itiraz etmiştir. Meclistekiler; eğer Hayrâbâd'dan daha iyisi mümkünse bunu kendisinin yazmasını istemişlerdir. Şeyh Gâlib'in "Hüsn ü Aşk"ın yazılışı için gösterdiği sebep kısaca budur. Gâlib, "Hüsn ü Aşk"ı Nâbî'nin Hayrâbâd'ından daha güzel bir mesnevî yazılabileceği iddiasını, ispat maksadıyla yazmıştır (Banarlı, 1983, s.775).

Mesnevînin yazılış amacının olduğu Der Beyân-ı Sebeb-i Te'lîf bölümünde yukarıdaki açıklamayı destekler nitelikteki beyitleriyle karşılaşmaktayız:

*Kim Nâbî'ye hiç düşer mi evfak
Şeyhin sözine kelâm katmak (B.186)*

‘Şeyhin sözüne söz katmak Nâbî’ye uygun düşer mi?

*Nâbî ana kim güç ile ermiş
Allâh sana gençliğinde vermiş (B.235)*

‘Nâbî’nin güçlkle eriştiği şeyi Allah sana genç yaşta vermiş’ dediler.

Gâlib döneminde yazılan eserleri birbirinin aynısı olmakla itham etmektedir. Eserin yazılış amacının anlatıldığı bölümde Nâbî’nin Hayrabad eseri için ‘yeni bir yol açana, sanat erbabına bir şey öğretene adam denir’⁸ demiştir.

2.2.2. Hüsn ü Aşk’ın Konusu

“Şeyh Gâlib, eserinde aşkı anlatmaktadır. Ancak hikâyedeki olay örgüsü, zaman, mekân ve şahısların alegorinin ötesinde her okuyanın okuduğu zaman ve mekâna uyarlayabileceği bir nitelikte olduğundan hikâye güncelliğini hiç kaybetmemekte, tüm zamanların hikâyesi olabilmektedir” (Tanç, 2013, s.69).

Eserde hikâye başlangıcı ilk giriş bölümünden sonra yer alır. 239. beyitten itibaren Muhabbetogulları kabilesindeki Hüsn ve Aşk’ın doğumuyla hikâye başlar. Mesnevîdeki şahıs kadrosu şu şekildedir: Aşk, Hüsn, Sühan, Gayret, İsmet, Molla-yı Cünûn, Hayret, Hüsrûba, Benî Mahabbet Kabilesi Mensupları, Cadı (iki cadı), dev, cinler ve gulyabaniler.

Arapların ileri gelen kabilelerinden olan Muhabbetogulları kabilesi içerisinde iki çocuk dünyaya gelir. Erkek olana Aşk, kız olana Hüsn adı verilir. Bu çocukların aynı gece

⁸ bk. Orhan Okay ve Hüseyin Ayan, Hüsn ü Aşk Şeyh Galib, İstanbul, 2019, s.83

doğmalarını bir işaret sayan kabile üyeleri tarafından nişanlanırlar. Okul çağına geldiklerinde ilim öğrenmeleri için Mekteb-i Edeb'e gönderilirler. Orada Molla-i Cünûn'dan ders alırlar. Hüsn ve Aşk Mekteb-i Edeb'de yakınlaşırlar. Klasik Türk edebiyatındaki âşık sevgili arasındaki kalıpların dışına çıkılarak yüreğinde aşk ateşini ilk hisseden Hüsn'dür. Aşk ise ilk başlarda bu aşka kayıtsız kalmış, sessizliğe bürünmüştür.

Bahar geldiğinde Hüsn ve Aşk Mana Mesiresi'nde buluşup vakit geçirirler. Mana Mesiresi'nin Sofracıbaşı Suhan iki gencin arasındaki duyguları öğrenir. Hüsn'e bir yoldaş olmadan bu yolda yürünmeyeceğini söyler ve sorun çıkmaması için aracı olmayı teklif eder. Mana Mesiresi'nde bu şekilde devam eden günler kabilenin ileri gelenlerinden olan Hayret'in Hüsn ve Aşk'ın birbirini görmelerini yasaklamasıyla sona erer.

Hayret'in görüşmelerini yasakladığı âşıklar üzüntü içerisine düşerler. Suhan Hüsn'ün yanında olurken Aşk'a bir mektup yazmasını öğütler. Yazdığı mektupta Hüsn'ün Aşk'a duyduğu sevgiyi, özlemi ve ayrılığa olan sitemini dile getirir. Aşk'tan gelen cevap neticesinde bu sevginin karşılıksız olmadığı anlaşılır. Ayrılık ile günler geçerken Hüsn bu acıya dayanamayacağını dile getirerek isyan eder. Hüsn'ün dadısı olan İsmet, ümitsizliğe düşmemesini öğütler. Bu konuşmaları dinleyen Suhan durumu Aşk'a iletir. Aşk'a Hüsn'ü kabilesinden istemesini önerir. Bu öneri üzerine Aşk, lalası Gayret ve Molla-i Cünûn'un fetvasıyla Hüsn'ü kabilesinden ister. Aşk, kabile büyüklerinin ve halkın alaycı tavırlarıyla karşılaşır. Bu alaycı tavır karşısında şaşırان Aşk sebep aramaya başlar. Kabile üyeleri mücadele etmeden sevgilisine kavuşamayacağını söylerler. Hüsn' kavuşmak istiyorsa Kalp Diyarı'na ulaşması gerektiğini söylerler. Yolu zorluklarla dolu olduğunu anlatırlar ancak sonunda Hüsn'e kavuşma hayaliyle şartları kabul eder.

Hüsn'e ulaşma yolculuğunda Gayret Aşk'ı yalnız bırakmaz. Birlikte yola revan olurlar. Yolculuğun ilk zamanlarında kuyuya düşerler. Karanlık olan kuyunun dibinde uyuyan bir dev görürler. Bu devin askerleri tarafından yakalanırlar ve devin huzuruna çıkartılırlar. Dev Aşk ve Gayret ile alaycı bir şekilde konuşarak Kalp Diyarı'na ulaşmalarının imkânsız olduğunu ve Aşk'ın Hüsn'e layık olmadığını söyler. Aşk bu söylenenlere sinirlenerek bu yoldan dönmeyeceğini söyler. Bunun üzerine dev onları daha sonra yemek için kuyuya tekrar atar. Suhan'ın yol göstermesiyle kuyudan kurtulurlar.

Kuyudan kurtulan Gayret ve Aşk, Gam Harabeleri'ne ulaşırlar. Yolda kaybolurlar ve bir çöle düşerler. Gulyabanilerin hayaletlerin korku soğuk ve karanlığın hâkim olduğu bu ortamda Aşk bir ateş görür. Bu ateşi bir kurtuluş yolu olarak görürler ancak bu ateşin içerisinde

bir cadı vardır. Bu Cadı Aşk'a çeşitli hazineler sunarak kendisiyle evlenmek istediğini söyler. Eğer kabul etmezse büyüleri ile kendisini yok edeceğini söyler. Aşk bir anlık kendisine gösterilen ilgi ve hazineler karşısında Hüsn'ü aklından çıkarttığı için cadının tuzağına düşer. Aşk Tanrı'ya yalvararak Hüsn'ü anar. Cadı buna sinirlenerek Aşk'ı çarmıha gerer. Aşk Tanrı'dan af diler. Tanrı'nın adını anmasıyla Cadı'nın yaptığı büyü bozulur. O sırada Suhan da Hüsn'den haber getirir. Hüsn Aşk için bir kılıç ve at göndermiştir. Aşk bu hediyeleri alarak yola devam eder. Gayret de Aşk'ın arkasından gider. Kılıç sayesinde yolda önlerine çıkan devleri, ejderhaları yok ederek Gam Harabelerini aşar.

Aşk, Hüsn'ün gönderdiği at (Aşkar) ve Tanrı'nın da yardımıyla Ateş denizini geçer. Çin sahiline ulaşırlar. Burası Mana Mesiresi'ne benzemektedir. Burada bir papağan ile karşılaşır. Suhan bu sefer de papağan kılığına girmiştir. Aşk'ı Çin padişahının kızı Huşruba konusunda uyarmak için gelmiştir. Onun aslında kötü biri olduğunu ve kendisini kandırıp Zâtü's-suver kalesine götürmek istediğini eğer oraya giderse sıkıntı yaşayacağı konusunda uyarır. Aşk kendisinden emin bir şekilde Hüsn'den başkasını sevmeyeceğini aklının da kalbinin de ona ait olduğunu söyler. Huşruba dış görünüşüyle Hüsn'e çok benzemektedir ve bu sayede Aşk'ın aklını çeler. Aralarındaki tek fark Huşruba'nın konuşamıyor olmasıdır. Huşruba mest ettiği Aşk'ın kılıcını alarak ortadan kaybolur. Sühan tekrar gelerek Aşk'ı bir kez daha uyarır. Gayret de Aşk'ı uyarmaktadır ancak ikisi arasındaki benzerliğe aldanan Aşk Huşruba tekrar geldiğinde yine ona aldanır ve Huşruba ile Zâtü's-suver kalesine gider. Bu kale Hint mabetlerine benzemektedir. Kapısından içeri girdiği anda arkalarından tüm kapılar Huşruba ile birlikte kaybolur. O anda Aşk hatasının farkına varır. Her ne kadar çıkış yolu arasa da bulamaz. Tanrı'ya dua eder. Sühan bu kez de bülbül kılığında gelir. Kaleyi yakmasını söyler. Aşk kaleyi ateşe verir. İçinde bulunduğu yer ve Huşruba yanar. Aşk bu ateşten dumanlar sayesinde korunur. Kılıcını da alarak yola devam eder.

Yolun son aşamasında yorgunluk ve ümitsizlik içerisine düşen Aşk isyan eder. Bu sırada yaşlı bir doktor kılığına giren Sühan Aşk'ın karşısına çıkar. Kendisini Hüsn'ün gönderdiğini söyler. Teselli ve ikramlarda bulunur. Ona Kalp Ülkesinin sultanının Hüsn olduğunu söyler. Bu sözler Aşk'ı kendine getirir. Hüsn için yoluna devam eder. Tüm yolculuk boyunca Aşk'ın yanında olan Gayret ortadan kaybolur.

Yolculuk sonunda Kalp ülkesi görünür. Oraya ulaştığında karşısına Sühan, Gayret, Hayret, İsmet ve Molla-i Cünûn çıkar. Artık Aşk'a hizmet edeceklerini söylerler. Sühan da artık sıkıntılı günlerin bittiğini burasının aslında Hüsn ile buluştukları Mana Mesiresi olduğunu açıklar. Aynı zamanda Sühan kılıktan kılığa girerek kendisine nasıl yardım ettiğini

anlatır. Bütün bu yaşananların aslında Aşk'ın kendisine ulaşma çabası olduğunu Hüsn'ün aslında kendisi olduğunu idrak edemediği için bu kadar zorlukla mücadele etmek zorunda kaldığı anlaşılır. Artık Sühan da görevini tamamlamıştır. Aşk'ı Hayret'e götürerek geri çekilir. Aşk ve Hayret dışındaki herkes gider. Hikâyenin başında âşıkları ayıran Hayret, Aşk'ı Hüsn'e götürür ve hikâye burada son bulur.

2.2.3. Hüsn ü Aşk Hakkında Yapılmış Çalışmalar

“Hüsn ü Aşk” ile bilgi verilen bölümde de bahsedildiği gibi mesnevînin 3 matbu ve 30 el yazması nüshası bulunmaktadır. Farklı yazarlar tarafından da Türkçe çevirileri yapılmıştır. Bu çalışmada esas alınan Hüseyin Ayan ve Orhan Okay'ın “Hüsn ü Aşk” çevirisidir. Bu çeviri dışında Ahmet Cevat⁹, Vasfi Mahir Kocatürk¹⁰, Abdülbâki Gölpınarlı¹¹, Muhammet Nur Doğan¹² ve Selami Ece¹³'nin çevirileri mevcuttur. Bu aktarmalarda yazarların anlam ve çözümleme tekniklerinden kaynaklı eser çevirilerinde farklılıklar mevcuttur.

“Hüsn ü Aşk”, farklı teknik ve alanlarda da çok kez incelenmiştir. Dini ve tasavvufi olarak Naci Sami Okçu¹⁴; roman inceleme tekniği olarak Şerif Aktaş¹⁵, Necmettin Türinay¹⁶; alımlama estetiği olarak Nilüfer Tanç¹⁷; eserle ilgili yorumlarını kitaplaştıran Beşir Ayvazoğlu¹⁸; eserin üslup özelliklerinin incelemesini yapan İbrahim Gültekin¹⁹; eseri bildungsromanlar içerisinde Yavuz Bayram²⁰; Mesnevî bağlamında metinlerarası incelemesini Victoria R. Holbrook²¹ bu alanlarda çalışmaları mevcuttur.

⁹ Cevat, A. (1932). *Hüsn ü Aşk*. Muhîr, nr. 41-50, Mart-Aralık.

¹⁰ Kocatürk, V. M. (1944). *Hüsn ile Aşk*, Ahmet Halit Kitabevi, İstanbul.

¹¹ Gölpınarlı, A. (1968). *Şeyh Gâlib-Hüsn ü Aşk*, Altın Kitabevi, İstanbul.

¹² Doğan, M. N. (2002). *Şeyh Gâlib-Hüsn ü Aşk*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

¹³ Ece, S. (2013). *Hüsnüne Aşk Olsun*, Fenomen Yayıncılık, Erzurum.

¹⁴ Okçu, N. S. (1977). Şeyh Galib'in Divanı ile Hüsn ü Aşk'ında Dini ve Tasavvufi Unsurlar. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

¹⁵ Aktaş, Ş. (1983). “Roman Olarak Hüsn ü Aşk”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S.27, İstanbul, s. 94-108.

¹⁶ Türinay, N. (1995). “Klasik Hikâyenin Son Merhalesi Hüsn ü Aşk”, Şeyh Galib Kitabı (yay. haz. Beşir Ayvazoğlu), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, s. 87-122.

¹⁷ Tanç, N. (2013). *Alımlama Estetiği Işığında Hüsn ü Aşk'ın Tahlil ve Tenkidi*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

¹⁸ Ayvazoğlu, B. (1995). “Yaşayan Şeyh Galib”, Şeyh Galib Kitabı (yayına haz. Beşir Ayvazoğlu), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul, s. 87- 122.

¹⁹ Gültekin, İ. (2013). *Hüsn ü Aşk'ın Anlam Dünyası ve Hüsn ü Aşk Bağlamında Şeyh Gâlib'in Üslup Özellikleri*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

²⁰ Bayram, Y. (2007). “Bildungsroman Örneği Olarak Hüsn ü Aşk”, *İlmî Araştırmalar*, S. 23, s. 7-28.

²¹ Holbrook, V. R. (2008). *Aşkın Okunmaz Kıyıları*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Holbrook, V. R. (1996), “Alegorinin Ölümü'nün Özgünlüğü”, *Defter*, s. 27, s. 65-80.

Holbrook, V. R. (2005), “Hüsn ü Aşk'a Önsöz”, *Yasakmeyve*, S. 12, Komşu Yayınevi, İstanbul, s. 52-59.

2.3. Klasik Edebiyatta Üslûp Anlayışı

“Edebiyat bilim ve onun meydana gelişinde çok önemli bir işlevi olan dil ve dilbilimin pek çok alt dalları vardır. ‘Herhangi bir konuşmacı veya şair ve yazarın dili şahsi kullanımı’ olan ‘üslûp’ ile pek çok bilim adamının dikkatini celbeden önemli dilbilim sahası da üslûp bilimidir” (Çalışkan, 2014, s.30).

Babacan (2012) a göre üslûp hakkındaki görüşler Yunan’dan kalan eserlerde genelde hitabet sanatına ait alanlarda görülür. Eflatun üslûbu niteliksel olarak görür ve eserlerin hepsinde bulunmadığını söyler. Onun düşüncelerine göre üslûp söz ve düşünce arasındaki uyumdur. Yani üslûp yazarın veya şairin düşüncelerini aktarmak için kullandığı konuya uygun kelime ve anlatım tarzına sahip olmalıdır.

Edebî eserleri birbirlerinden ayıran ve onlara değer katan konuları değildir. Sanatçının eserinin de ne söylediğinden çok, nasıl söylediği ön plandadır. Sanat eserinin nasıl söylendiği hususu olan üslup, sanatçının estetik zevk düzeyi kadar bireysel kapasite ve yeteneğini de öne çıkaran bir değer ölçüsüdür. Sanatçıları ve sanat eserlerini birbirinden ayıran ve zamana karşı dayanıklı kılan üslup özellikleridir. Edebî eserlerde çeşitli üsluplar tercih edilmiştir. Toplumsal beğeni açısından ilgi gören üsluplardan bazıları mizah, hiciv, ironi ve metaforik üsluptur (İnce ve Kara, 2020, s.88).

“Klasik Türk edebiyatı, toplumsal hayatın her alanında insanlara anlaşma ve iletişim aracı olarak dil, yöntem ve model belgeler sunmuş, haberleşme ve toplumsal hayatın gereği olan anlaşma belgelerini gelişigüzel kaleme alınan serbest bir yazı olmaktan kurtarmıştır” (İnce, 2011, s.42).

“Bu edebiyatın özellikleri dil ve üslûbu ile nazım şekilleri üzerinde yoğunlaşır. Bu çevrede yaşayan sanatçılar giderek İran dil ve kültürünü adeta sanat anlayışlarının temeli haline getirirler. Halkın zevk ve üslûbundan tamamen ayrılan bu edebiyat alanı artık kendine yeni bir ad arar. Halk dışarıdan tanıdığı bu edebiyatı, ‘Divan Edebiyatı’, ‘Yüksek Zümre Edebiyatı’, ‘Saray Edebiyatı’, ‘Klasik Edebiyat’, ‘Eski Türk Edebiyatı’ vb. adlarla bilmişlerdir” (Genç, 2005, s.210).

Şenel (2007) e göre şiirin anlam ve söz olmak üzere iki unsuru vardır. Bu unsurlardan biri anlam diğeri de sözdür. Klasik Türk şiirinde anlam, sembolik bir dil üzerine kuruludur ve anlatılmak istenilen dolaylı bir şekilde dile getirilir. Duygu, düşünce ve hayallerin sembolik

olarak dilde kullanılma örnekleri Klasik İran şiirinde görülmektedir. Daha sonrasında Klasik Türk şiirinde kullanıldığı bilinmektedir.

Klasik Türk edebiyatı her dönemin şairlerinin tarzı edebiyattaki akımları doğurmuştur. Bu akımlar aynı görüşte olan şairlerin bir araya gelerek ortaya koydukları kurallar çerçevesinde eserlerinin dili ve üslûplarını tanımlayan edebî anlayışlardır. Akımlar dönemin siyasi, sosyal ve kültürel değişimlerine göre kendi içinde değişimlere uğramışlardır. Türkî-i Basit anlayışı, Mahallileşme anlayışı, Sebk-i Hindî anlayışı ve Hikemî anlayış Klasik Edebiyattaki akımlardır.

16. yüzyılda ortaya çıkan Türkî-i Basit diğer bir deyişle ‘Basit Türkçe’ biçimsel olarak Arapça ve Farsça kelimelerin yerine şiirde Türkçe kelimelerin kullanımını artırmak amacıyla ortaya çıkmıştır. Mazmunlar yerine atasözleri, deyimleri ve halk kültüründeki mecazları kullanmaya çalışmışlardır.

“17. yüzyılda dikkat çeken bir başka hareket ise kökleri 15. yüzyıla uzanan, ilk başlarda daha çok dildeki uygulamalarda kendisini gösteren; ancak zamanla meselenin anlam boyutunu da içine alarak farklı uygulamaları bünyesinde barındıran Mahallileşme hareketidir” (Şenel, 2007, s.531). Dildeki Arapça ve Farsça sözcük kullanımını azaltmışlardır. Günlük olaylar şiirin konusu hâline gelmiştir. Bâkî, Nedîm ve Enderunlu Vâsîf bu akımın temsilcileridir.

17. yüzyılda Hindistan’a giden İranlı şairlerin başlattıkları Sebk-i Hindî akımının dilde daha önceden kullanılmayan yeni mazmunları bulma amacı vardır. Bu akımda tasavvuf anlatımı güçlendiren bir unsur olarak kullanılmıştır. 17. yüzyılda Nâ’ilî, Nefî ve Neşâtî; 18. yüzyılda Şeyh Gâlip bu akımın temsilcilerindendir.

“‘Hikemî Şiir’ veya ‘Hakimâne Şiir’ ise düşünceye ağırlık veren, amacın okuyucuyu uyarmak, düşündürmek ve aydınlatmak olduğu, daha doğru bir ifadeyle insana doğruyu, güzeli göstermeye yönelik görüş bildiren didaktik içerikli şiire denir. Bu tarzın edebiyatımızdaki en önemli ve güçlü temsilcisi olarak Nâbî bilinmektedir. Bu sebeptendir ki, ‘Hikemî Şiir’ akımı ‘Nâbî Ekolü’ olarak da anılır” (Şenel, 2007, s.541).

2.4. Metafor

Metafor, edebiyat, felsefe, dilbilim, psikanaliz gibi farklı akademik alanlar tarafından ele alınan bir kavramdır. Her birinin metafora bakış açısı birbirinden farklılık göstermektedir. Bu alanla ilgili ilk çalışmaları felsefeciler gerçekleştirmiştir.

“Metafor sözcüğü Eski Yunancadaki *meta* (üzeri-ne) ve *phrein* (taşımak) sözcüklerinden gelir ve bir ‘şey’ in bazı yönlerinin bir başka ‘şey’ e taşındığı ya da transfer edildiği özgül zihinsel/dilbilimsel süreçleri ifade eder. Bu süreçlerin sonunda, ‘ikinci şey’ den sanki ‘ilk şey’ miş gibi bahsedilmesi söz konusu olmaktadır. Metafor, İngilizce ’de ‘figurative language’ Türkçe’ de ise ‘mecaz’ ya da ‘eğretileme dili’ olarak kabul edilir” (Cebeci, 2019, s.9-10).

O. Cebeci (2019)’ ye göre metaforla bağlantılı önemli figürler vardır. Bu figürler; simili, sinekdoki ve metonomidir. Simili Latince benzer anlamına gelen similis sözcüğünden türetilmiştir. “-mış gibi” “gibi” yapılarından yola çıkılarak oluşturulur. Daha çok görsel olan duyumuza hitap etmektedir. Sinekdoki, bir parçadan bütününe kastetmeye dayanır. Örnek ile anlatımı destekleyecek olursak ‘senden ayrı on bahar geçti’ sözündeki ‘bahar’ kelimesinin cümledeki anlamından sensiz on yıl geçti anlamını çıkartırız. Bahar aslında bu ifadede kendisinde içinde bulunduğu yılı kapsar. Metonimi Eski Yunanca meta (değiştirme) ve onoma (isim) sözcüklerinden türetilmiştir. Bir kavramın isminin o kavramla ilgili başka bir kavramın yerini alması için aktarılmasıdır.

“Metaforun tarihsel sürecine baktığımızda Platon ve Aristoteles’e kadar uzanmaktadır. Platon metaforu “mimesis”²² bağlamında ele alırken, metaforu ve türevlerini yanıltıcı, dolayısıyla zararlı yapılar olarak değerlendirmektedir” (Brittan, 2003’den akt. Uçan Eke, 2019, s.239). “Platon’un öğrencisi olan Aristoteles ise metaforun faydalı olduğunu düşünmektedir. Aristoteles’e göre şiir sanatında, ‘katharsis’ yoluyla duygusal arınma gerçekleşmekte ve metaforlar yardımıyla ‘sanatça güzelleştirilmiş bir dil’ ortaya çıkmaktadır” (Aristoteles, 2002’den akt. Uçan Eke, 2019, s.239).

Eski Yunan döneminden başlayan metafor araştırmaları ve kullanımları ilerleyen dönemlerde ona atfedilen anlamlarda değiştirilip geliştirilmiştir. Bu değişimler dönemde hâkim olan üslûp tarzı, şairlerin edebî kişilikleri ve yetiştikleri ortam çerçevesinde şekillenmiştir. 20. yüzyıla gelindiğinde gelişen bilim, teknoloji ve sosyal değişimler edebiyat alanını da etkilemiş metafor kavramının daha sistematik bir şekilde ele alınması sağlanmıştır.

Metaforlar, gündelik hayatta sık sık karşılaştığımız olayları ya da durumları daha etkili anlamlandırmamızı sağlayan olgulardır. Metaforların benimsenmesi ve metaforlara sıkça başvurulması, daha ziyade okuyucunun

²² Sanat faaliyetlerinde dış dünyanın temsiline yönelik temel bir ilke oluşturan “mimemisis” kavramı, Platon tarafından “taklit” anlamıyla ve “anlatı” kavramıyla karşıtlık içinde tanımlanır.

bilişsel, duyuşsal ve dilsel algısı açısından önemlidir. Sözlü ve yazılı anlatımda düşüncenin ve hayalin ifadesinde metafordan yararlanmak gerekmektedir. Nesne adlarının somutluğu dikkate alınırsa mecazlı söyleyişlerin algısı ilk anda bir güçlük doğurmaktadır. Okuduğunu anlama becerisi kazandırması ve soyut anlamı kavrama somutlama kolaylığından ötürü metafor bilgisinin gerekliliği ortadadır (Akkaya, 2018, s.49).

2.4.1. Klasik Türk Edebiyatında Metafor

Uçan Eke (2017) ye göre Klasik Türk şairleri eserlerinde edebi sanatları ustaca kullanmışlardır ama bu edebi sanatların isimlendirilmesi ve tasnifi ile uğraşmamışlardır. Bu konudaki çalışmaların azlığından dolayı edebî terimler ile ilgili bir karmaşa meydana gelmektedir. “Sözlüklerde metafor kelimesi benzetmeye dayalı “istiâre/eğretileme, alegori, mecâz, teşbih” gibi söz sanatlarıyla eşdeğer tutulmakta ve pek çok çalışmada biri diğerinin karşılığı olarak kullanılmaktadır” (Uçan Eke, 2017, s.29). Metafor ile ilgili araştırma yapan araştırmacılar kaynaklarda çoğunlukla “istiâre”, “eğretileme”, “mecâz” gibi terimlere yönlendirilir.

Söze güzellik, derin anlam ve çekicilik katan mecâzlar tüm dillerde varlığını sürdürmektedir. “Edebî eserlerin, bilhassa da şiirlerin değerlendirilmesinde ağırlık merkezini teşkil eden unsurlar arasında belki de başta gelen metafor, yeni ve özgün bir düşünce sisteminin de oluşmasına hizmet eder. Başka bir deyişle metafor, genel anlamda okuyucuya/dinleyiciye anlama kolaylığı sağlarken, edebî anlamda ise estetik haz verir” (Uçan Eke, 2017, s.49). Uçan Eke (2017)’ ye göre Aristoteles mecâz ve metanomi kavramlarının bütününe metafor kavramını yerleştirir. Ayrı başlıklar altında açıklansalar bile açıklamaların üst başı metafordur. Mecâz ve metafor kavramları birbiriyle ilişkili olmakla birlikte birbirinden farklı kavramlardır. Mecâz kelime ile ilgiliyken, metafor ifade biçimiyle ilgilidir.

Türkçe Sözlükte karşılığı “benzeti, benzetme” olarak verilen *teşbih*, bir şeyin bir niteliğini herhangi bir bakımdan göz önüne getirmek, canlandırmak ya da daha etkili ve çarpıcı kılmak için, onunla başka bir şey arasında ortak bir nitelikte benzerlik kurma işidir. Bir kavramın özellik bakımından kendisinden daha üstün olan başka bir kavrama benzetilmesine denir. Kavramlar arasında benzetme edatlarının da yardımıyla benzerlik ilişkisi kurar. Metafor ise benzerlik ilişkisi kurmadan ya da benzerlik edatlarını kullanmadan olaylar, nesneler ya da kavramlar arasında benzerlik ilişkisi kuran bir araçtır. Bu yönleriyle birbirinden ayrılırlar.

“Sözlüklerde ve çalışmalarda birbirinin yerine kullanıldığı açıkça izlenen metafor, istiâre ve eğretilme kelimeleri esasen nüanslarda da olsa birbirinden değişik göstergelere karşılık gelen farklı kelimeler olarak algılanmalıdır” (Uçan Eke, 2017, s.45). İstiâre kavramında benzen-kendisine benzetilen ilişkisi vardır. Hem benzeyen hem de kendisine benzetilenin kullanıldığı benzetmeye teşbih-i belîğ denir. Sadece birinin kullanılmasıyla istiâre kavramı oluşur. İstiâre kelime anlamı olarak ‘ödünç’ alma anlamına gelir. Kalıcılığı yoktur. Metafor ise yeni anlamlardan ziyade kalıcı bir anlamı içerisinde barındırır.

“Edebiyat metaforsuz düşünülemez. Nitekim edebiyatta metaforlara başvurulmasının amacı, esere üslûp ve ifade güzelliği sağlamaktır. Ancak bilhassa dini- tasavvufi, felsefi ve hikmet-âmiz eserlerde, herkes tarafından anlaşılamayacağı düşünülen birtakım üst seviyeden hikmet ve kavramların somutlaştırılarak daha anlaşılır hale getirilmesine katkı sağlaması da bir diğer amaç olarak değerlendirilebilir” (Uçan Eke, 2017, s.174).

“Metaforların benimsenmesi ve metaforlara sıkça başvurulması, şiirin teşekkülünde yazanın bir yöntemidir. Edebî açıdan doğrudan anlatımın etkisinin zayıf olacağı dikkate alınırsa örtülü anlatımın gerekliliği anlaşılacaktır” (Akkaya, 2018, s.50). Klasik Türk şairlerinin sıklıkla kullandığı metaforlar eserlerine anlamsal açıdan farklılık katar. Böylece şairlerin kendi üslûplarının ortaya çıktığı görülmektedir. Kendilerine ve yaşadıkları döneme ait bir kanıt niteliği taşıyan bu metaforlarla anlam zenginleşmiş ve yeni ufuklar açılmıştır.

2.5. Değer

“Değerler; genelde inanılan, arzu edilen ve davranışlar için bir ölçek olarak kullanılan olgulardır. İlk defa Znaniecki tarafından sosyal bilimlere kazandırılan değer kavramı, Latince ‘kıymetli olmak’ veya ‘güçlü olmak’ anlamlarına gelen ‘valere’ kökünden türetilmiştir” (Bilgin, 1995, s.83).

“Değer, bir sosyal grubun veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen; onların ortak duygu, düşünce, amaç ve menfaatini yansıtan genelleştirilmiş temel ahlâkî ilke veya inançlara denir” (Kızılçelik ve Erjem, 1994, s.99).

Değerlerin oluşmasında toplumsal kabul önemli yer tutar. Toplumsal olarak onaylanan değerler zaman içerisinde davranışa dönüşerek değerleri oluştururlar.

Değerler, bireylerin kendileri ve başkalarıyla ilgili davranışlarına yön verip, davranış kılavuzu görevi yapmaktadır. Her birey kendisi için önemli

sayılan değerler için çaba sarf etme olanağına sahiptir. Herkes sosyal çevresinde hangi davranışın daha geçerli olduğuna hangisinin geçersiz olduğuna ilişkin önceden belirlenmiş yerleşmiş değer yargıları ile karşılaşır. Bireyler toplumsal kurallar, gelenek ve görenekler yoluyla “iyi” ve “kötü”yü, “doğru” ve “yanlış”ı ayırt ederek kendi ahlak ilkeleri doğrultusunda bir ölçü edinmeyi öğrenirler (Beil, 2003, s.13-14).

“Değerler, kökünü insanın ruh dünyasından, bedenini ise kültür dünyasından almaktadır. Onun için, insanın fitratında öz yaratılışında var olan ve onu mükemmel kılan niteliklerin keşfedilmesi ve içselleştirilip karakter halini alması için bilgiye ve aydınlanmaya, yardım ve rehberliğe ihtiyaç vardır. Hangi çağda ve kültür dünyası içinde yaşarsa yaşasın insan kendini değerler dünyası içinde inşa eder” (Hökelekli, 2011, s.266).

2.5.1. Değerlerin Özellikleri

Schwartz ve Bilsky (1987) çeşitli kuramcılarının üzerinde uzlaştıkları özelliklerden yola çıkarak değerleri şöyle betimlemişlerdir:

(1) Değerler inançtır. Ancak tümüyle nesnel ve duygulardan arındırılmış fikir niteliği taşımazlar; etkinlik kazandıklarında duygularla iç içe geçerler. (2) Değerler bireyin amaçlarıyla (eşitlik gibi) ve bu amaçlara ulaşmada etkili olan davranış biçimleriyle (hak bilirlilik, yardımseverlik gibi) ilişkilidir. (3) Değerler, özgül eylem ve durumların üzerindedir. Örneğin itaatkârlık değeri işte ya da okulda, aileyle, arkadaşlarla ya da tanımadığımız kişilerle olan ilişkilerimizin tümünde geçerlidir. (4) Değerler, davranışların, insanların ve olayların seçilmesini ya da değişimini yönlendiren standartlar olarak işlev görürler. (5) Değerler, taşıdıkları öneme göre kendi aralarında sıralanırlar. Sıralanmış bir değerler kümesi, değer önceliklerini belirleyen bir sistem oluşturur. Kültürler ve bireyler sergiledikleri değer öncelikleri sistemleriyle betimlenebilirler. Bu noktalara ek olarak, değerlerin değişime açık yapılar olduklarını belirtmek gerekir; özellikle de zaman içinde ortaya çıkan gereksinimleri karşılamak için değer önceliklerinde değişiklikler olabilir. (Rokeach, 1973; Williams, 1979’dan akt. Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000, s.60).

Keskin (2016, s. 30-33) ise değer kuramcılarının, değerleri ele alma yaklaşımlarına göre değerlerin özelliklerini tanımlamaya çalıştıklarını belirtmektedir. Kapsam ve içerik

olarak büyük oranda benzerlik gösteren farklı yönlerinin ortaya konmasıyla, değerlerin özellikleri şu şekilde ele alınmıştır:

1. Değerler birbirlerinden bağımsız değildir. 2. Değerler arasında hiyerarşik bir yapı vardır. 3. Değerler değişken bir yapıya sahiptir. 4. Değerler sistemine yeni değerler dâhil olmaktadır. 5. Değerlerin insan ve toplum hayatında önemli bir yeri vardır. 6. Değerler sosyal pekiştiricilerle desteklenir veya etkisini kaybeder. 7. Değerlerin göreceli boyutu vardır. 8. Değerler toplum tarafından uzlaşî sonucu oluşmuştur. 9. Değerlerin evrensel boyutu vardır.

2.5.2. Değerlerin İşlevleri

Fichter, değerlerin işlevlerini altı maddede açıklamıştır:

“1. Değerler, kişilerin ve birlikteliklerin sosyal değerinin yargılanmasında hazır birer araç olarak kullanılırlar. Tabakalaşma sistemini olanaklaştırırlar. Bireyin çevresindekilerin gözünde nerede durduğunu bilmesine yardım ederler. 2. Değerler kişilerin dikkatini istenilir, yararlı ve önemli olarak görülen maddi kültür nesneleri üzerinde odaklaştırırlar. Çok değerli bir nesne, birey veya grup için her zaman en iyi olmayabilir. Fakat o nesnenin sosyal olarak değerli görülmesinin o nesne için çaba gösterilmesine yol açtığı da bir gerçektir. 3. Her toplumdaki ideal düşünme ve davranma yolları değerler tarafından işaret edilir. Sosyal olarak kabul edilebilir davranışın âdeta şemasını çizerler. Böylece kişiler de hareket ve düşüncelerini en iyi hangi yolda gösterebileceklerini kavrayabilirler. 4. Değerler kişilerin sosyal rollerini seçmesinde ve gerçekleştirmesinde rehberlik ederler İlgi yaratır, cesaret verir. Böylelikle kişiler de çeşitli rollerin gerekliliklerinin ve beklentilerinin bir takım değerli hedefler doğrultusunda işlemekte olduğunu kavramış olurlar. 5. Değerler sosyal kontrol ve baskının araçlarıdır. Kişileri törelere uymaya yöneltir, doğru şeyleri yapmaya yüreklendirir. Değerler ayrıca onaylanmayan davranışları engeller, yasaklanmış örüntülerin neler olduğuna işaret eder ve sosyal ihlallerden kaynaklanan utanma ve suçluluk duygularının kolaylıkla anlaşılabilmesini sağlarlar. 6. Değerler dayanışma araçları olarak da

işlevde bulunurlar. Kişiler aynı değerleri güden kişilere doğru çekimlenirler. Ortak değerler, sosyal dayanışmayı yaratan ve sürekli kılan en önemli faktörlerden biridir” (Fichter, 1990, s. 139).

Aydın ve Gürler (2014) değerlerin işlevlerini şu şekilde sıralamıştır:

1. Sosyal hayatı düzenlerler. 2. Karar vermede kullanılan ölçütlerdir.
3. Sosyal kontrolü sağlamada etkililerdir. 4. Kültürün taşıyıcılığını üstlenirler.
5. Çevre ile iletişim ve sosyal etkileşimin sürekliliğini sağlar. 6. İnsanların, toplumların ortak tutumlarını belirlerler. 7. Bireysel rollerin seçimine rehberlik ederler. 8. Güdümleyici ve özendiricidirler. 9. Dışlanmışlık ve yalnızlığa karşı koruyucudurlar. 10. Farklılıklardan dolayı çatışmaların olduğu noktada anlaşma zeminini sağlarlar. 11. Ahlaki olgunluğa ulaştırırlar.
12. Bütünleyici, toparlayıcıdır. Ancak hızlı ve bilinçsiz değişimlerde çatışmaya da neden olabilirler. 13. Dayanışmayı güçlendirirler. 14. Bireylerin amaç ve hedeflerini belirlemelerinde kılavuzluk ederler. 15. Değerler, birbirleriyle ilişkilidirler. 16. Bireye ayırt etme, ilke oluşturma ve uyum sağlama becerileri kazandırır. 17. Toplumun bireyden beklediklerinin aksi olan eylemleri dizginleyicidirler. 18. Değerler, kişilere farklı perspektifler sağlar.

2.5.3. Değerlerin Sınıflandırılması

Değer kavramı, geçmişten günümüze değişen kültür, medeniyet, teknoloji gibi unsurlar ile farklı anlamlar kazanmıştır. Bu gelişimler farklı değer tanımlarının ortaya çıkış nedeni olmaktadır. Literatür taraması yapıldığında değer kavramıyla ilgili farklı tanımlar ve farklı sınıflandırmaların olduğu görülmektedir. Çakıcı (2010)’ya göre genel kabul gören sınıflandırmalar, Nelson, Schwartz, Spranger ve Rokeach’in yapmış oldukları sınıflandırmalardır. Ülkemizde de farklı değer sınıflandırmalarının olduğu tespit edilmiştir.

2.5.3.1. Spranger Değer Sınıflandırması

Spranger (1928) altı temel değer grubu oluşturmuştur. Bunlar, Estetik, Teorik (Bilimsel), Ekonomik, Siyasi, Sosyal ve Dini değer gruplarıdır. Bu değer sınıflamaları daha sonraki yıllarda Allport ve arkadaşları tarafından ölçeğe dönüştürülmüştür. Bu altı değer gruplarının açıklamaları aşağıda verilmiştir (Ünal, 1981:20, Güngör, 1993:90’dan Akt. Akbaş, 2004).

Tablo 1 Spranger'e Göre Değer Sınıflandırılması

1.Bilimsel Değer	Gerçeğe, bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünceye önem verir. Bilimsel değerleri olan insan deneysel, eleştirici, akılcı ve entelektüeldir.
2.Ekonomik	Değer Yararlı ve pratik olana önem verir. Ekonomik değerlerin hayatta önemsenmesi gerektiğini belirtir.
3.Estetik Değer	Simetri, uyum ve forma önem verir. Birey hayatı olayların bir çeşitliliği olarak görür. Sanatın toplum için zorunluluk olduğunu düşünür.
4.Sosyal Değer	Başkalarını sevmeye, yardım ve bencil olmama esastır. En yüksek değer insan sevgisidir. Bu insan sevgisini insanlara sunar. Nazik ve sempattir, bencil değildir.
5.Politik Değer	Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret vardır. Esas olarak kuvvetle ilgilidir.
6.Dini Değer	Evreni bir bütün olarak kavrar ve kendisini onun bütünlüğüne bağlar. Dini uğrunda dünyevi hazları feda eder.

2.5.3.2. Rokeach Değer Sınıflandırması

“Rokeach, çalışmasında değerleri amaç ve araç değerler olarak ikiye ayırarak on sekiz adet amaç değer, on sekiz adet de araç değer olduğu fikrini savunmuştur. Amaç değerler, idealleştirilmiş varoluşun son durumlarına işaret eden değerler olarak tanımlanabilmekte iken araç değerler, idealleştirilmiş davranış tarzlarına işaret eden değerler olarak tanımlanabilmektedir” (İşcan, 2007, s. 23). Rokeach’a göre (1973, s. 178) değerler şu şekilde sınıflanmaktadır:

Tablo 2 Rokeach’a Göre Değer Sınıflandırması

Amaç Değerler	Araç Değerler
Aile güvenliği	Bağımsız olma
Barış içinde bir dünya	Bağışlayıcı
Başarılı olma	Cesaretli
Bilgelik	Dürüst
Dinî olgunluk	Entelektüel
Eşitlik	Geniş görüşlü

Gerçek dostluk	Hırslı
Güzellikler dünyası	İtaatkâr
Heyecanlı verici bir yaşam	Kendini kontrol eden
İç huzur	Kibar
Kendine saygı	Kendine hâkim
Mutluluk	Mantıklı
Gerçek dostluk	Neşeli
Özgürlük	Sevecen
Rahat bir yaşam	Sorumluluk sahibi
Sosyal Kabul	Temiz
Ulusal güvenlik	Yardımsaver
Zevk	Yaratıcı olma

2.5.3.3. Schwartz Değer Sınıflandırması

“Schwartz (1997), değerleri bireysel ve kültürel olmak üzere iki seviyede incelemiştir. Bireysel seviyelerdeki incelemeye göre değerler, kişilerin hayatlarını yönlendirmedeki önemlerine göre ele alınmaktadır. Kültürel seviyedeki incelemeye göre ise amaç, toplumun genelinde paylaşılan ve toplumsal normlara dayanan soyut 14 fikirlere ilişkin bilgi üretmektir” (Smith, Schwartz, 1997’den akt. Kağıtçıbaşı ve Kuşdil, 2000, s.61).

Tablo 3 Schwartz'a Göre Değer Sınıflandırması

Değer Grupları	Değerler
Güç (power): Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerine denetim gücü	Sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak, toplumdaki görüntüyü koruyabilmek (insanlar tarafından benimsenmek)
Başarı (achievement): Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi	Başarılı olmak, yetkin olmak, hırslı olmak, sözü geçen biri olmak (zeki olmak)
Hazcılık (hedonism): Bireysel zevke, hazzıya yönelim	Zevk, hayattan tat almak
Uyarılma (stimulation): Heyecan ve yenilik arayışı	Cesur olmak, değişken bir hayat yaşamak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak

Özyönelim (self-direction): Düşünce ve eylemde bağımsızlık	Yaratıcı olmak, merak duyabilmek, özgür olmak, kendi amaçlarını seçebilmek, bağımsız olmak (kendine saygısı olmak)
Evrenselcilik (universalizm): Anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek	Açık fikirli olmak, erdemli olmak, toplumsal adalet, eşitlik, dünyada barış istemek, güzelliklerle dolu bir dünya, doğayla bütünlük içinde olmak, çevreyi korumak (iç uyum)
Geleneksellik (tradition): Kültürel ya da dinsel töre ve fikirlere saygı ve bağlılık	Geleneksellik (tradition): Kültürel ya da dinsel töre ve fikirlere saygı ve bağlılık
İyilikseverlik (benevolence): Kişinin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme	Yardımsever olmak, dürüst olmak, bağışlayıcı olmak, sadık olmak, sorumluluk sahibi olmak (gerçek arkadaşlık, olgun sevgi, manevi bir hayat, anlamlı bir hayat)
Uyma (conformity): Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlandırılması	Kibarlık, itaatkâr olmak, anne-babaya ve yaşlılara değer vermek, kendini denetleyebilmek
Güvenlik (security): Toplumun, var olan ilişkilerin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği	Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, temiz olmak, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek (bağlılık duygusu, sağlıklı olmak)

2.5.3.4. Fichter Değer Sınıflandırması

Ficher (1990) değerleri üç temel üzerinde sınıflandırır. Bu temeller; sosyal kişilik, toplum ve kültür. Değerleri üç temel üzerinde sınıflandırmasına karşın bu değerlerin birbirine bağlı olduğunu söyler. Sosyal değerlerin, toplumsal sisteme yakın olduğu kadar davranışlara, sosyal rollere ve sosyal süreçlere de yakın olduğunu açıklar.

- Değerler, zorlayıcılık derecelerine göre sınıflandırılabilir. Böylelikle değerler, sosyal kişiliği etkileme derecelerine göre düzenlenmiş olurlar. Bir uçta kişinin bilinçli olarak kabul ettiği içselleştirilmiş, moral açısından en güçlü değerler bulunur. Bu değerlerin çiğnenmesi normal kişide suçluluk ve utanma duygusu uyandıracaktır. Kişi bu değerlere rıza göstermeye kendini bilinçli olarak zorunlu hisseder. Toplumda kişinin rızasını sağlamak için yoğun çabalara girer. Bu kutupta en keskin ve katı emirler yer alır. ‘yapmalı’ ve ‘yapılmamalı’ olanları belirten değerler bulunur.
- Sosyal değerler, süreklilik gösteren ortaklaşa işlevler temelinde de düzenlenebilirler. İşlerin yapılmasında, kişi ve gruplar arasında iş birliği kurulmasında bazı değerler, diğerlerinden daha önemlidir. Bu

temeldeki en yüksek değerler, toplumun sürekliliği ve kamu refahı için neyin istendiğine ve hatta neyin önemli olduğuna işaret ederler. Bu alan, sevgi ve hakkaniyet ilişkilerinin en yoğun bulunduğu alandır. Ayrıca buradaki yüksek değerlerin kendi aralarında da bir ilişki ve denge vardır: Kişisel özgürlük ve sosyal otorite arasında olduğu gibi. Öte yandan iş birliği, uyarlanma ve özümseme için söylenen her şey, süreklilik gösteren ortaklaşa değerler için de söylenebilir.

c. Değerlerin en anlamlı sınıflandırması, değerlerin kurumsal işlevlerine göre sınıflandırılmasıdır. Genellikle değerler, dinî, siyasal, ekonomik ve benzeri açılardan ayırırız. Bir kültürdeki sosyal değerlerin sistematik analizi sonunda, her temel kuramda kullanılagelen bir değer dizisinin varlığı saptanabilir (Fichter,1990, s. 137-138).

2.5.3.5. Nelson Değerler Eğitimi Sınıflandırması

“Nelson değer sınıflandırması yaparken değerleri bireysel değerler, grup değerleri ve sosyal değerler şeklinde üç farklı grupta ele almıştır” (Naylor ve Diem, 1987’den akt. Yazıcı, 2006, s.500).

Tablo 4 *Nelson'a Göre Değer Sınıflandırması*

Bireysel Değerler	Bireysel değerler seçim yapmada ve satın alınan ürünlerde, hobilerde olduğu gibi diğer kişisel tercihlerle de ilişki içerisindedir (Michaelis, 1988’den akt. Utku, 2020, s.16).
Grup Değerleri	Grup değerleri, belirli bir grubun üyeleri tarafından paylaşılan değerlerdir. Bu grup, aile, kulüp, dinî ya da politik bir grup olarak ortaya çıkabilmektedir (Naylor ve Diem, 1987, s. 350).

Sosyal Değerler

Adalet, saygı, farklılık, eşitlik gibi değerler olarak ortaya çıkan sosyal değerler, bireyin mevcut toplumsal yapı içerisinde varlığını devam ettirmesine yardımcı olduğu düşünülmektedir (Michaelis, 1988'den akt. Utku,2020,s.16).

Sosyal değerlerin tanımlanmasında sosyalleşme, sosyal bilinç, norm ve grup ruhu gibi kavramlar kullanılmaktadır (Akbaş, 2004, s.19).

2.5.3.6. Erol Güngör Değer Sınıflandırması

Güngör (1993), Spranger'in oluşturduğu değer sınıflandırmasını kabul ederek bu değer sınıflandırmasına Ahlaki değeri de eklemiştir. Sınıflandırmanın şu şekildedir; Estetik değer, Teorik değer, İktisadi değer, Siyasi değer, Sosyal değer, Dini değer, Ahlaki değer.

2.5.3.7. Taşkın Ketenci Değer Sınıflandırması

Ketenci (1997)'de yaptığı çalışmada değerleri şu şekilde sınıflandırır; İnsani değerler, Toplumsal değerler, Etik değerler, Milli değerler, Burjuva değerleri, Batılı- doğulu değerler, Evrensel değerler, İslami (dini) değerler, Tarihi (kültürel) değerler.

2.5.3.8. Bülent Dilmaç Değer Sınıflandırması

Dilmaç (1999) ise, toplumda yer alan ve insanların önemsedikleri belirgin değerleri şu şekilde sıralamaktadır:

1. *İnsanları sevmek*
2. *Uyumlu olmak*
3. *Hırsları kontrol altına almak*
4. *Başkalarının mutluluğunu istemek*
5. *Kendini kontrol etmek*
6. *İyi insan olmak*
7. *Manevi değerlere inanmak*
8. *Yardımsever olmak*

9. Tecrübeli ve bilgili olma

10. Dost edinme

11. Evlat yetiştirme

12. Eser oluşturma

2.6. Değerler Eğitimi

“Değer eğitiminin geçmişinin 1920’li yıllarda Amerika’da karakter eğitimine dair ilk çalışmalara dayandığı görülür. 1930’lu yıllarda karakter eğitimine gösterilen ilgi düşüş göstermiş ve bu ilgisizlik 1960’ların ikinci yarısına kadar sürmüştür. Ancak 1960’lı yılların sonuna doğru hem eğitimciler hem de halk tarafından değerlere gösterilen ilgide canlanma görülmüş, değer eğitimi önem kazanmıştır” (Leming,1997; Kirschenbaum, 2000’den akt. Demircioğlu ve Tokdemir, 2008, s. 78).

Demircioğlu ve Tokdemir (2008) e göre değerler eğitimi ile ilgili çalışmaların 1970’li yılların ortalarından sonra Amerika, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, İngiltere gibi ülkelerde yayınlanmaya başlamıştır. Yapılan çalışmalarda Rokeach, Kohlberg, Simon gibi isimler ön plana çıkmaktadır. Çalışmaların sonuçlarında değerlerin açıklanması ve ahlaki ikilem stratejileri değerlerin öğretilmesinde ön plana çıkmıştır. Ancak bu iki strateji örtük programın değerler üzerindeki etkisinin açıklanmasında yetersiz olduğu belirtilmiştir. Değer açıklama yaklaşımının duyuşsal alanı; ahlaki ikilem yaklaşımının ise bilişsel alanı öne çıkarması yönüyle eleştirilmiştir.

“Toplum içinde bir uyum sağlayabilmek ve toplumu aynı amaç etrafında toplayarak aynı hedefe yöneltebilmek için eğitim sistemi içine girecek olan her bireye birtakım değerlerin kazandırılması gerekmektedir. Böylece toplumun sahip olduğu değerler ve kültür birikimi kuşaktan kuşağa aktarılarak korunması sağlanacaktır” (Tezcan, 1991’den akt. Birkan. 2016, s.44).

“Değerlerin aktarımıyla bireyde istendik davranışlar geliştirmek de eğitimin amacıdır. Yani değerler davranışa dönüşmelidir. Davranışa dönüşmeyen değer bir anlam ifade etmez. Değerlerin davranışa dönüştürülmesi değerlerin içselleştirilmesiyle mümkündür. Değerleri içselleştiren birey için sosyal baskı ve çatışma en az düzeye iner ve birey sahip olduğu değer sistemine uygun davranışları sergiler” (Tekşan, 2012, s. 2).

“Toplum ancak değerleri içselleştirmiş bireylerden oluştuğu zaman devamlılık sağlayabilir. Tersı durumda insanların bir arada bulunması zorlaşacak ve toplumsal yapıyı tehdit eden, istenmeyen davranışlar artacaktır” (Akbaş, 2004, s. 86).

2.6.1. Değerler Eğitimi ve Türkçe Eğitimi

Durukan (2008)’ a göre Programlar eğitim sürecinin önemli ve en kritik parçalarından biridir. Eğitim öğretim sürecinde sağlıklı işleyişlerinin devamlılığı için ayrıntılarla bütünlüğünün sağlandığı programlar vazgeçilmez temel taşlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Eğitim gelecek kuşaklara değer aktarımının yapıldığı bir süreçtir. Bu süreçte öğretmenlere önemli görevler düşmektedir. Okullar, ulusal ve evrensel değerlerin iletimini sağlayarak toplumların sürekliliğini gerçekleştiren kurumlardır. Bu kurumların öğrenci üzerinde en etkili unsuru öğretmenlerdir. Bu nedenle geleceğin öğretmenlerinin ulusal, evrensel değerlere sahip olması, bu bilinçle yetişmesi gerekir” (Akkaya, 2013, s.186).

“1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu’nda Türk Millî Eğitiminin genel amaçları içerisinde “Atatürk ilke ve inkılâplarına bağlılık; millî, ahlâkî, insanî, manevî ve kültürel değerleri benimseme; Türkiye Cumhuriyeti’ne karşı görev ve sorumlulukları yerine getirme; dengeli ve sağlıklı kişilik ve karaktere sahip olma; kendilerini ve toplumu mutlu kılacak bir mesleğe sahip olma” hedefleri vurgulanmıştır” (Durukan, 2008, s. 151).

2.6.2. Değerler Eğitimi Yaklaşımları

Eğitimin her alanında değerlerin öğrencilere yerleştirilmesi ve davranışa dönüştürülmesi büyük önem taşır. Şahin (2017)’ e göre bireysel ve toplumsal yaşam için hayati bir önem teşkil eden değerler eğitimin kavratılmasında, farklı yaklaşımlar söz konusudur. Bunlar:

1. Değerleri Telkin Etme, Aşılama
2. Değerleri Belirginleştirme, Açıklama
3. Değer Analizi
4. Ahlaki Muhakeme
5. Karakter Eğitimi
6. Değerler Eğitiminde Gizil Güç: Örtük Program

7. Vatandaşlık Eğitimi

8. Eylem ve Gözlem Yoluyla Öğrenme

2.6.2.1. Değerleri Telkin Etme, Aşılama

“İnsanlık tarih boyunca, insan davranışlarına şekil vermek amacıyla telkin, öğüt yöntemini kullanmıştır. Bu yaklaşımda yeterince söyler ve gösterirseniz insanlar sonunda sizin istediğiniz gibi davranacaktır varsayımı vardır. Veli ve öğretmenlerin ‘İyi bir kız böyle yapmaz, Çocuklar büyüklerine saygı gösterir.’ gibi sözleri telkin yönteminin kullanımına örnektir” (Welton ve Mallan, 1999:137’den akt. Akbaş, 2004, s. 96).

“Yetişkinlerin gençlere telkin ve tavsiyede bulunmasının altında şu düşünce yatmaktadır. Yetişkin deneyimleri sonucu öğrendiği değerleri kendi için doğru olarak kabul eder ve gencin kendine başka değerler seçmesinden korkar. Eğer veli değerlerini etkili bir şekilde transfer edemezse gencin hoş olmayan değerler seçeceğinden korkar” (Simon, 1972:47’den akt. Akbaş, 2004, s.97). Okul ve veli arasındaki iletişim ve okulda davranışa geçirilmek istenen değerlerin aile iş birliği ile devamlılığının sağlanması önem arz etmektedir.

2.6.2.2. Değerleri Belirginleştirme, Açıklama

“Bireyler her gün farklı durumlarla karşılaşır, düşünür, fikir belirtir, karar alır ve harekete geçer. Hayatta alınan her karar harekete geçirici bir etkiye sahiptir. Öğrencilerde yetişkinlerden daha az olmamak kaydıyla problemlerle karşı karşıya gelir ve kararlar alır. İnsanlar karar alırken inançları, değerleri ve tutumlarını kullanırlar” (Akbaş, 2004, s.97).

Bu açıklama yöntemi Simon (1972) ‘a göre bir süre sonra etkisini yitirmeye başlamıştır. Okulda verilen değerler veliler tarafından desteklense bile akran gruplarında verilen tepkiler, teknolojinin gelişmesi ve ulaşılabilirliğin artmasıyla değişime uğramıştır. Rol model olarak öğrenciler öğretmenlerinin ya da ailesinin dışında akran gruplarındaki arkadaşlarından birini, hayranlık beslediği sanatçıyı, bir yazarı ya da siyasetçilerden birini seçebilmektedirler. Bunun sonucunda da önemli kararlar alırken etki altında kalabilmektedirler.

“Değer açıklama yaklaşımı öğrencilere yardım ederek kendi değer sistemlerini kurmalarına yardımcı olur. Bu yaklaşım değerlerin içeriğinden çok değerlerin oluşma süreciyle ilgilenmiştir” (Simon, 1972:6’dan akt. Akbaş: 2004, s.98).

2.6.2.3. Değerler Analizi

“Bu yaklaşımda öğrenciler örnek olaylarla ahlaki düşünme becerisini kazanırlar. Aynı zamanda öğrenciler bilimsel problem çözme yöntemini sosyal problemlere uygulamayı da öğrenirler. Bu yaklaşım üniversite, lise ve ilköğretimde de uygulanabilir” (Ryan, 1991:742’den akt. Akbaş, 2004, s.102).

“Değer analiz yaklaşımı, Amerikan Sosyal Bilgiler Ulusal Kurulu tarafından geliştirilmiş bir değerler eğitim yaklaşımıdır. Bu öğretim yaklaşımının amacı, öğrencilere, karşılaştıkları değerlerle ilgili sorunlar hakkında karar verebilmek için bilimsel araştırma ve mantıksal düşünme sürecini kullanabilmelerine yardımcı olmaktır” (Sarı, 2007’den akt. Dilmaç, 2007, s.39).

Değer analiz yaklaşımının hedeflerini aşağıdaki gibi ifade edilmiştir;

1. Öğrencilere, bir değer kavramını değerlendirmeyi öğretmek.
2. Öğrencilerin, söz konusu değer nesnesi hakkında en kalıcı yargıya ulaşmalarına yardımcı olmak.
3. Öğrencilere, nasıl bazı değer kavramları hakkında genel bir değer yargısını paylaşan bir grubun üyesi olunabileceğini öğretmek. (Metcalf, 1971 ve Coombs, 1971’den akt. Dilmaç, 2007, s.39).

2.6.2.4. Ahlaki Muhakeme

Akbaş (2004) a göre ahlak eğitimi, eni ortaya çıkmış bir konu değildir. Dünyanın her yerinde tüm tarihsel süreçlerde bilinen bir konudur. Ahlak eğitiminin de iki temel amacı vardır. Bu amaçlar, iyi ve akıllı insanlar yetiştirmektir.

Kirschenbaum (1995;26’dan akt. Akbaş:2004, s.76) göre, ahlak eğitimi genç insanlara iyi olmayla ilgili, bilgi, inanç, tutum ve davranış becerisini kazandırır. İyi, güzel, nazik kısaca ahlaklı olmayı öğretmeye çalışır. Bu yaklaşımda ahlaki metinlerle öğretim önemli bir yer tutar. Ahlaki eğitimin amacı ve önemli bir görevi özerk bireyler meydana getirmektir. Böyle insanlar ahlaki değerleri bilirler ve tavırlarıyla tutarlı davranışlar ortaya koyarlar.

2.6.2.5. Karakter Eğitimi

Karakter davranışlarını ve düşüncelerini iyi kavramı üzerinden göstermek ve iyi hissetmenin bütünüdür. İyi bir karakterin temeli kabul gören değerlere uygun şekilde davranmaktır.

“Geçmişte ve günümüzde birçok ülkede iyi bir karakter gelişimi okulların görevi olarak görülmektedir. İyi karakter sadece okullarda değil toplumsal ilişkilerin tümünde önemli görülmekte ve istenmektedir. Öğretmenler tarafından farklı ortamlarda dillendirilen “Okullarımızda öğretim öncelikli hale getirildi eğitim adına bir şey kalmadı” sözü de karakter gelişiminin önemini belirtmektedir” (Akbaş, 2004, s.68).

Karakterin temelini değerler oluşturur. Toplum tarafından saygı duyulan kişilerin özellikleri genelde aynıdır. İyiliğin tanımı öğrenilmesi istenilen değerlerin tamamı şeklinde açıklanabilir. Sorumluluklarının bilincinde olan kibar, mütevazı, sabırlı, saygılı kişiler iyi insan olarak isimlendirilir.

2.6.2.6. Değerler Eğitim Gizil Güç: Örtük Program

Taşpınar (2009)’a göre gizli müfredat, olarak adlandırılan örtük program, öğrencilerin günlük normal faaliyetleri çerçevesinde öğrendikleri anlam, inanç ve doğruları ifade eder.

“Değerler en iyi sosyal öğrenme, model alma ve taklit yoluyla öğrenilir. Bu nedenle okulun yönetim biçimi, öğretmenlerin birbiriyle ve öğrencilerle olan iletişim biçimi gibi örtük program içerisinde yer alan unsurlar çocuklara aktarılmaya çalışılan değerler üzerinde önemli etkilere sahiptir” (Taşpınar, 2009:26-27’den akt. Şahin, 2017, s.74).

Okullardaki resmi programların yanı sıra okuldaki tüm etkinlikleri kapsayan örtük program önceden planlı olmaması sebebiyle önemlidir. Öğretmenlerin davranış biçimleri ve kullandığı kelimelerden başlayarak aile içi konuşmalar, olaylara verilen tepkiler resmi programın destekçisidir.

2.6.2.7. Vatandaşlık Eğitimi

Ersoy (2007)’ya göre vatandaşlık; sosyal kurallara bağlı olma, uzlaşma gibi daha çok toplumsal değerleri içerir ve vatandaşlık eğitimi bu sosyal kuralları benimsemek için gerekli bilgi, beceri ve anlayışın geliştirilmesine odaklanır.

Vatandaşlık eğitimi Şahin (2017)'e göre devlete ve milletine karşı olan görevlerini yerine getirme konusunda sorumluluk değerine sahip bireyler yetiştirme işi, vatandaşlık eğitiminin özünü oluşturur. Bireyleri bu anlamda eğitme işi ise, okulların sorumluluğundadır. Bu nedenle okullarda, bu amaca hizmet edebilecek uygun ortamlar oluşturulmalı ve buradaki öğrencilerin gerek vatandaşlık bilinci kazanması gerekse demokratik değerleri edinmesi konusunda son derece hassas davranılmalıdır.

2.6.2.8. Eylem ve Gözlem Yoluyla Öğrenme

Aktepe ve Tahiroğlu (2016) na göre eylem yoluyla öğrenme sürecinde öğrencilerin yaparak, yaşayarak, öğrenmelerini sağlayacak sosyal etkinlikler düzenlenmesi üzerinde durulmaktadır.

Tahiroğlu (2014) gözlem yoluyla öğrenme sürecini; çocukların sosyal davranışlarının birçoğunu çevrelerindeki gelişen olayları, süregelen yaşamı gözlemleyerek ve model alarak edinirler. Bu model aldıkları kişiler; öğretmen, anne, baba, arkadaş, film yıldızı, şarkıcı, futbolcu, basketbolcu vb. olabileceği gibi bir siyasetçi veya din adamı da olabilmektedir. Burada eğitimcilerle düşen görev öğrencilerin model aldıkları kişilerin olumlu değerlerini ön plana çıkararak bu değerlerin içselleştirilmesine yardımcı olmaktır.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmamızın modeli, kapsamı, veri toplama süreci ve araçları ve elde edilen verilerin nasıl analiz edildiği ele alınmaktadır.

3.1. Araştırmanın Modeli / Deseni

Araştırmada doküman analizi- doküman incelemesi modeli kullanılmıştır. Bu model seçilirken araştırmanın uygunluğu göz önüne alınmıştır.

Araştırmamız Şeyh Gâlib'in "Hüsn ü Aşk" mesnevîsinde metaforik üslup bağlamında değerler eğitimi olduğundan konuya en uygun model doküman analizidir.

3.2. Evren / Örneklem

Araştırmada evren Şeyh Gâlib'in "Hüsn ü Aşk" mesnevîsidir. Çalışmanın örneklemini ise "Hüsn ü Aşk" mesnevîsinde metaforik üslup bağlamında Milli Eğitim Bakanlığının yayınladığı kök değerler, bu kök değerlere ek olarak değişik akademik çalışmalarda ele alınan değerler ve Prof. Dr. Erol Güngör'ün değerler eğitimi sınıflandırmasıdır.

3.3. Veri Toplama Süreci ve Araçları

Mesnevîde yer alan metaforik üslup bağlamındaki değerler birçok kitap ve internet kaynağı araştırılarak incelenmiştir. Değer tanımları ise birçok kaynakta farklılık göstermektedir. Yapılan tanımlar incelenen kaynaklardaki değer tanımlarından hareket edilerek oluşturulmuştur.

3.4. Verilerin Analizi

Analiz edilen metafor ve değerler Dergâh Yayınları tarafından 2019'da 11. Baskısı yapılan "Hüsn ü Aşk" Şeyh Gâlib isimli eserde yer alan 2041 beyit incelenmiştir. Tez çalışmasında ele alınan değerler temelde Prof. Dr. Erol Güngör'ün sınıflandırılması, özelde dönemin ve eserin değerleri de göz önünde bulundurularak yeni bir sınıflandırılmaya gidilmiştir. Bu sınıflandırmanın ana başlıklarına göre değerler alt başlıklarda toplanmış ve metaforlar beyitler üzerinde açıklanmıştır.

3.5. Araştırmanın Geçerliği ve Güvenirliği

Araştırma doküman incelemesi yöntemi ile hazırlanmıştır. Elde edilen verilerin güvenilirliği kaynak eser ile karşılaştırılabilir. Araştırmacı eserde yer alan değerlerin ve metaforların kesiştiği beyitleri sınıflandırmaya almıştır.

3.6. Araştırmacının Rolü

Araştırma nitel bir çalışmadır. Doküman analizi, araştırılması amaçlanan olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin incelenmesini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2013, s. 217). Bu sebeple araştırmacının rolü fazladır.

Çalışmada ilk olarak MEB 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı incelenerek kök değerler tespit edilmiş, eserin yazıldığı dönem ve yazılış nedeni de göz önüne alınarak değerler belirlenmiştir. Kullanılan metafor ve değerlerin bir arada bulunduğu beyitler analize dahil edilmiştir.

Çalışma doküman analizi yöntemi ile yapıldığından kaynak olan “Hüsn ü Aşk” eseri araştırmacının öznel değerlendirmesiyle ele alınmıştır.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümdeki ele alınan beyitler ve açıklamaları Orhan Okay ve Hüseyin Ayan (2019) tarafından hazırlanan “Hüsn ü Aşk” adlı eserden alınmıştır. Araştırmaya değerler ve metaforların birlikte kullanıldığı beyitler dâhil edilmiştir. İncelene beyitlerin, metafor bağlamında hangi değeri taşıdığı açıklanmıştır.

4.1. Estetik Değerler

Şimşek (2014) in araştırmasına göre estetiğin bağımsız bir bilim dalı olarak değerlendirilmesini ilk kez Alman filozof Alexander G. Baumgarten “Aesthetica” adlı eserinde ele almıştır.

“Estetik sözcüğü Grekçe aisthesis ya da aisthanesthai sözünden gelir. Aisthesis sözcüğü, duyum, duyulur algı anlamına geldiği gibi, aisthanesthai sözcüğü de duyu ile algılamak anlamına gelir. Estetik, bu anlamda duyulur algının, duyusallığın sağladığı bilgi ile ilgili bir bilim olarak düşünülüyor. Sözcüğün kökeninde bulunan bu duyusallık, estetik dediğimiz bilimin adının dışında da bu sözcüğün yaşadığını gösterir” (Tunalı,1998, s.13).

Estetik, felsefe araştırmacılarının konularına dâhil olsa da felsefenin ortaya çıkışından daha önce var olmuştur. Hülya Yetişken’e göre felsefeden önce mitoslarda estetik kavramını görmekteyiz. Mitoslardaki tanrı ve tanrıçaların ortak özelliği güzel olmalarıdır. Bu estetik algısını edebiyatımızda da görmekteyiz. Klasik Türk edebiyatındaki gül-bülbül ilişkisi içerisinde gül ile sevgili, bülbül ile de âşık arasında ilgi kurulur. Hem şekil, koku ve renk hem de gül Hz. Peygamber ile anıldığından güzeli, güzelliği çağırıştırır. Sevgili tasvirleri incelendiğinde sevgilinin metaforlarla eşsiz güzelliği ve estetiği anlatılır.

Duymaz (2011) estetik için eserin bütününi oluşturan temel çekirdek olarak kabul eder. Estetiğin dört unsurdan meydana geldiğini ifade eden Duymaz bu unsurları estetiğin türevleri sayar. Estetiğin öznesi sanatkar olup, Sanatçı özünde var olan estetik zevki eserine yansıtan kişidir. Yansıtma aracı olarak sözcükleri kendi duygu ve düşünceleriyle donatıp düzenleyerek eserini ortaya çıkartır. İkinci unsur dışarıya yansıtılan estetik obje ya da sanat eseridir ki sanatkarın tüm benliğiyle bütünleştirdiği eserdir. Üçüncü unsur salt estetik değer olup esasen tüm eserler bir estetik değere sahiptir. Estetik değer, en öz anlamıyla eserde yansıyan cazibeli güzellik olarak ifade edilebilir. Bireylerin benzer nesneler arasındaki subjektif güzel tercihleri ve eserin estetik yansımasından kaynaklandığı için, güzel konusu

üzerinde en çok tartışılan konulardan birisi olmuştur. Estetik değerin sübjektif olmasının yanında diğer ölçütlerden en önemli farkı somut ihtiyaçlardan çok soyut ihtiyaçlarımızı karşılıyor olmasıdır. Başka bir deyişle bireylerin ruhlarında hissettikleri estetik boşluğu doldurması ve doyurmasıdır. Bunun içindir ki insanların duygu ve ruhlarını doyurup onların beğenisini kazanmayı başarabilen esere güzel değerini yükleriz. Dördüncü unsur ise estetik yargıdır. Eserle ilgilenen okuyucunun öznel olarak yaptığı yargı cümleleridir. Estetik yargılar okuyucunun sosyo-kültürel yapısına göre değişkenlik gösterebilmektedir.

Estetik; güzel ve güzelliği araştıran bir bilim dalıdır. Güzel ise toplum kültürü ve bireysel algılara göre öznellik içerir. Günümüz bireysel güzellik algısı ve eski dönem güzellik algısı arasında farklılıklar ve değişimler mevcuttur. Hartmann’a göre estetik değer bir görünüş değeridir ve öyle kalır. Estetik değer sınıflandırma başlığı da Erol Güngör’ün profesörlük tezi olan Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar adlı çalışmasında Değer Sıralaması ve Ahlâkî Hüküm Şiddeti bölümündeki tabloda ilk sırada yer almaktadır.

Hâme gibi dü-zebân ü yek-dil

Bir bahsi olurlar idi nâkil (B.346)

“İki dilli bir kalem gibi, bir gönülden bir bahsi anlatırlardı.”

Kalem metaforunun kullanıldığı bu beyitte kalem teşhis sanatı ile sevgili ve aşığın birbiriyle olan konuşmalarını, gönüllerinin bir olması anlatılmıştır. Karakterlerimiz Edep mektebinde sınıf arkadaşı olurlar. Mektebi konuşmaları ve birbirleriyle olan yakınlıkları ile billur bir saraya dönüştürmeleri diğer beyitlerde anlatılmıştır. Kalem metaforu da estetik değer açısından söz güzelliğini arttırmak amacıyla kullanılmıştır. Bu metafor Klasik edebiyatta birçok kullanım alanına sahiptir. Şairler şiir sanatlarındaki üstünlüklerini anlatmakta; bülbül, cadı, asa gibi şekillerde kullanarak anlamı güçlendirmektedirler. Aynı zamanda Varışoğlu (2008) na göre kalem metaforu, sözü alımlı hâle getiren ve süsleyen bir kadına benzetilmiştir.

Söz gerçi ki hâl-i zindegândır

Geh mürdeyi söyletir cihandır (B.934)

“Her ne kadar söz, canlılara mahsus ise de bu bazen ölüyü de konuşturan bir âlem olur.”

Aşk’ın Hüsn’e cevap niteliğindeki mektubun baş kısmında yer alan bu beyit, sözün gücü yani estetiği üzerine kurulmuştur. Hayat metaforuyla sözün ölüleri bile konuşturacak kadar kuvvetli olmasını cihan üzerinden anlatarak kapalı istiare sanatıyla yapılmaktadır.

4.1.1. Güzellik

Güzellik kelimesi Yunanca “duymak, algılamak” anlamlarına gelen “aishetitos, aisthanesthai” kelimelerinden türetilmiştir. Güzelliği bir sınıflandırmaya tabî tutmak ya da evrensel bir güzellik anlayışı oluşturmak mümkün değildir. Güzellik anlayışı kişiden kişiye farklılık gösteren öznel bir yargı değerini taşır. Klasik edebiyatta güzellik algısı ise mazmunlarıyla açıkça belirtilmiştir. Sevgili her bakımdan güzelliği ile aşğını büyülemiştir. İncelenen eserde, sevgilinin tasvirlerinin verildiği bölümlerde Klasik edebiyatın güzellik anlayışı anlatılmıştır. Klasik edebiyatta güzelliğin temelinde tasavvuf vardır. Bu durum “Hüsn ü Aşk” mesnevîsinde de aynı şekilde işlenmektedir. Hüsn’ün güzelliği hem maddesel olarak hem de ilahi bir güzellik olarak tasvir edilmektedir.

“ ‘Zarîf’ ‘hoş’ ya da ‘enfes’, ‘harika’, ‘muhteşem’, ve benzeri ifadelerle birlikte ‘güzel’ sözcüğü de genellikle beğendiğimiz bir şeyi belirtmek için kullandığımız bir sıfattır. Bu bakımdan güzel olan, aynı zamanda iyi olanla da eştir, gerçekten de çeşitli tarihi dönemlerde güzel ile iyi arasında sıkı bir bağ görülür” (Eco,2016, s.8).

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından öğrencilere bir değer olarak güzel ve güzellik duygusu kazandırılması amaçlanmaktadır. İncelenen eserde pek çok beyitte bu değer rastlamak mümkündür. Soyut olan hüsn kelimesi teşhis edilerek somutlaştırılmış bir kavramdır. Bu nedenle esere damgasını vuran değerlerin en çok kullanılanı güzellik değeridir. Ancak araştırmanın sınırlılıkları doğrultusunda bu bölümde metafor bağlamında değer içeren beyitler incelenmiştir.

Mehd içre o âfet-i semen-ber

Mâh-ı nev içinde mihr-i enver (B.319)

“O yasemin göğüslü, beşiğinde yeni ay içinde parlak güneş gibiydi”.

Hüsn ve Aşk’ın nişanından sonra anlatılan bölümde Aşk’ın beşiğinde dinlenmesi üzerine yazılan beyitte ışık metaforu kullanılmıştır. Işık metaforu bu beyitte sevgilinin güzelliğinin güneşe benzetilmesi ile kullanılmıştır. Klasik Türk edebiyatında her daim sevgili güzelliği ile ışık saçar.

Sîpâresi elde bedr-i tâbân

Mânend-i kelef hatı perîşân (B.383)

“Dağınık saçları ve elindeki cüzüyle dolunay gibidir”.

Klasik Türk edebiyatın kalıplaşmış sevgili ve âşık arasındaki mazmunların dışına çıkılarak Hüsn, Aşk'a âşık olur. Yusuf ve Züleyha arasındaki aşka telmihte bulunur. Aşk, Hüsn'ün yerine sevgili konumuna geçince "ışık metaforu" kullanılarak, dağınık saçları ve okulda kullandığı çantasıyla etrafına ışık saçtığını yani onun güzelliğini anlatır.

Ger Yûsuf olaydı hamî-i Meryem
Olurdu cemâl-ı Aşk'a tev'em (B.513)

"Eğer Meryem Yusuf'a hamile olsaydı o çocuk Aşk'ın güzelliğine benzemiş olurdu".

Aşk'ın karakterinin ve fiziki özelliklerinin anlatıldığı bölümden alınan beyitte, Şeyh Gâlib'in Aşk'ın güzelliğini tasvir ederken mübalağa ve telmih sanatlarını kullandığını görmekteyiz. Aşk'ın güzelliğini Yûsuf'un güzelliği ve Meryem'in doğum mucizesi üzerinden anlatarak Klasik edebiyattaki sevgilinin eşsiz güzelliğine vurgu yapılmaktadır. Buradaki metafor sevgilinin eşsiz ve mucizevi güzelliğidir.

Estetik değerler ana başlığı altında güzellik değeri ile birlikte açıklanan bölümde iki başlık arasında değer sayıları birbirine çok yakın olduğundan tablo ile gösterim yapılmamıştır. Estetik değerinden iki beyit, güzellik değerinden de üç beyit incelemeye dâhil edilmiştir. Estetik değerler kahramanlarımızın Edebiyât mektebine gidip dost oldukları bölüm ve Aşk'ın Hüsn'e yazdığı mektuptan alınmıştır. Genel olarak estetik değeri eserde söz inceliği ve sözün etkisini anlatmak için teşhiş, kapalı istiare sanatları yardımıyla işlenmiştir. Bu kullanımlar kalem ve hayat metaforlarıyla desteklenmiştir.

Güzellik değeri, karakterlerin güzellik unsurlarının betimlenmesi bölümünden ve Yusuf ile Züleyha arasındaki aşka telmih yapılan bölümden alınan beyitlerle incelenmiştir. Yusuf'un güzelliğini Aşk'ın güzelliğine benzeterek açıklanmıştır. Her iki beyitte de ışık metaforu üzerinden güzellik değeri incelenmiştir.

4.2. Sosyal Değerler

"Sosyal bir varlık olan insanın sosyal yaşam içinde meydana getirdiği değerler sosyal değerleri oluşturmaktadır. İnsanın en belirgin özelliği yalnız olarak değil, toplum hayatı yaşamaya zorunlu olmasıdır. Bu nedenle oluşan ve sosyal hayatı düzenleyen sosyal değerler, toplumun bireyle, bireyin de toplumla olan ilişkilerine bir düzen kazandırmaktadır" (Güngör, 2008, s.102).

4.2.1. Dostluk

Kişiler arasında kurulan sevgi, saygı ve güven bağının tamamını dostluk olarak tanımlayabiliriz. Kişisel çıkarların söz konusu olmadığı, karşı tarafı önemseme durumudur. Sosyal değerler kapsamı altında ele alınan dostluk değeri incelenen eserde kahramanlarımızın yanlarında bulunan yardımcı karakterler üzerinden anlatılmıştır. Âşıkların ayrıldığı zamanda Hüsn'ün bakıcısı İsmet, Aşk'ın lalası Gayret ve kahramanların her daim yanlarında bulunan Sühan aracılığıyla dostluk değeri işlenmiştir. Beşerî aşk üzerinden tasavvufî bir yolculuğu anlatan “Hüsn ü Aşk” mesnevîsinde yolun tamamlanmasında zorlukların aşılmasında dostluk değerinin önemini ortaya koymaktadır. Araştırmaya metaforik üslup bağlamında dostluk değerinin işlendiği beyitler dahil edilmiştir.

Tevfika refiki eyle pey-rev
Şâpûru bul ol cihâna Hüsrev (B.819)

“Muvaffakiyetle dostluğu beraber yürüt, Şâpûru bulursan dünyanın Hüsrev'i olursun”.

Sühan'ın iki kahramanımız arasındaki ilişkiye dâhil olduğu bölümden alınan beyitte, Sühan onlara yardım etmeye karar verir. Hüsn'ün Aşk'a âşık olmasını Aşk'ın ona yüz vermemesini tuhaf karşılar. Hüsn'ün Aşk'a esir olmasını kabul edemez. Kabilelerinin usulüne ters olduğunu düşünür. Hüsn'ün yanına giderek onunla konuşur. İncelenen beyit de bu konuşmadan alınmıştır. Telmih ve leff ü neşr sanatının birlikte kullanılmıştır. Şâpûr, Hüsrev'in dostu ve Şirin ile Hüsrev'in kavuşmalarına yardımcı olan kişidir. Bu beyitte de yol- yoldaş metaforu üzerinden dostluğun ulaşılabilecek olan her mertebeye ne kadar önemli olduğu anlatılmaktadır.

Bu râha şitâb eden dil-âgâh
Hem râhı bulup bulundu hem-râh (B.822)

“Gönlü uyanık kimse bu yolu bulunca yoldaşı da bulmuştur”.

Bir önceki incelenen beyit ile aynı bölümden alınan beyit de gönlünü açık tutan kimseler doğru yola girince doğru olan yoldaşını yani dostunu da bulur. Yol metaforu ile tasavvuf yolu ve mürid-mürşid ilişkisi dostluk ve birlikte girilen yol olarak anlatılmıştır.

Oldı heme dem be-vefk-i dil-hâh
Birbirine müştêrî iki mâh (B.827)

“Nihayet bu iki ay gibi güzel gönüllerince birbirlerinin müşterisi oldular”.

Sühan'ın Hüsn ile konuşması üzerine davranışlarını değiştiren Hüsn, Aşk ile dost oldu. Açık istiare sanatının kullanıldığı beyit de mürid- mürşid metaforu üzerinden birbirlerinin gönüllerini tamamladıkları aynı yola girdikleri anlatılır.

Ben dahi seninle hem-süvârım
Kühsâr-ı belâda yâr-ı gârım (B.1162)

“Ben de sizinleyim. Belâ dağında mağara arkadaşımın”.

Gayret'in Aşk ile konuşmasından alınan beyitte, Aşk'ın Hüsn'ü kabilesinden istemesini teklif eder. Her zaman Aşk'ın yanında olacağını da belâ dağında mağara arkadaşımın sözleriyle anlatmaktadır. Belâ dağı, aşk yüzünden çekilen sıkıntıların büyüklüğü bu uğurda verilen canları anlatmak için kullanılır. Mağara metaforu ile her zorlukta Gayret her türlü zorlukta Aşk'ın yanında olacağını onun bu yoldaki yoldaşı, dostu olduğunu ifade eder.

4.2.2. Yardımseverlik

Kendi imkânlarını bir başkasının iyiliği için kullanma yardımlaşma olarak ifade edilir. İnsan, iletişim içerisinde bulunan sosyal bir varlıktır. Yaşanılan toplumda sosyo-kültürel yapı içersin de kişiler birbirlerinin yardımlarına ihtiyaç duyarlar. Bundan dolayı yardımlaşma, bireylerarası ilişkileri güçlendiren, toplum birliğini kuvvetlendiren, eksiklikleri gideren bir etkiye sahiptir. Bu sebeple yardımlaşma değeri sosyal değerler başlığı altında incelenmiştir.

Yardımlaşma değeri incelenen eserde yolunu kaybeden, dara düşen Aşk'ın Sühan'ın yardımları ile kurtularak yola devam etmesi ve Aşk'ın lalası Gayret'in her daim onun yanında olması üzerinden işlenmiştir. Araştırmaya metaforik üslûp bağlamında yardımseverlik değerini içeren beyitler dahil edilmiştir.

Güm-rehlere Hızır-ı râh olurdu
Bîkeslere pâdişâh olurdu (B.695)

“Yolunu şaşırınlara yol gösterici Hızır, kimsesizlere pâdişâh olurdu”.

Sühan, şekilden şekle girebilen, gönlü genç, zeki, yaşı felekten daha büyük olan bir ihtiyar olarak anlatılır. Yardıma ihtiyacı olanlara el uzatan eşinin az bulunduğu söylenir. Sühan'ın hikâyesinin anlatıldığı bölümden alınan bu beyitte telmih sanatı kullanılmıştır. Yolundan sapan kişileri doğru yola sevk etmesi, kimsesizlere yol gösterici olması ve onları koruması padişah işlevi üzerinden hükümdar metaforu ile yapılmıştır.

O pîr-i tabîb-i pâk-tînet
Bendim sana eyledim delâlet (B.1996)

“O güzel huylu ihtiyar tabip de bendim. Sana yol gösterdim”.

Hikâyenin son bulacağı kısımdan alınan bu beyitte Suhan, Hüsn ile vuslata ermeleri için kılık değiştirerek Aşk’a yaptığı yardımlarını anlatır. Aşk artık Hüsn’e ulaşma ümidini kaybettiği anda tabip kılığında Suhan yanına gelir. Hüsn’ün Kalp diyarının sultanı olduğunu ve onun bitkinliğinden haberdar olunca kendisine yol göstermek amaçlı gönderildiğini anlatır. Burada kullanılan tabip kavramı açık istiare sanatı ile sevgilin açtığı yaraya merhem olması onu çektiği cefadan kurtarması, çıktığı yola devam etmesi için kullanılmıştır. Yardımseverlik değeri de bu beyitte yol metaforu üzerinden işlenmektedir.

4.2.3. Kültürel

Kültür bir toplumu meydana getiren maddi, manevi tüm özelliklerinin birleşimi ve dil, edebiyat, gelenek, görenek, değer yargıları ve inançlarını kapsayan en geniş olgudur. Her birey toplumunun kültürü içine doğar. Onu geliştirerek ya da aynı biçimde gelecek nesillere aktarır.

Toplumların değer yargıları da kültürlerin bir parçasını oluşturur. Günümüze ulaşan tüm eserlerde yazıldığı dönemin özelliklerini görmek mümkündür. Mevlevî bir ailede yetişen Şeyh Gâlib’in de Mevlevî olması ailesinden gelen kültür aktarımının devamı niteliğindedir.

İncelenen eserde kültürel değerler bağlamında o dönemde edebiyat alanında şairlerin şiirlerini sergilemek için kurulan panayırlara gitmektedirler. Eserde bu panayırlara örnek olarak Ukâz panayırından bahsedilmektedir. Ayrıca şiirde yenilik arayışı, dil ve üslûp üzerindeki tartışmalar üzerinden işlenmektedir. Araştırmaya mesnevînin sadece hikâye bölümü dahil edilmiş olup metaforik üslûp bağlamında kültürel değerleri içeren beyitler incelenmiştir.

Tîğ ile zebân ederdi da’vâ
Hem-pâ idi irticâle gavgâ (B.757)

Kılıç ile dil orada karşılaşırdı. İrticalin²³ arkasından kavga gelirdi.

Hikâye arasında sözün gerekliliğinin anlatıldığı bölümde şairlerin şiirlerini sergilemek için gittikleri Ukâz panayırından bahsedilmektedir. Bu panayırlar o dönemin tekrar edilen bir

²³ İrtical: Hazır cevaph.

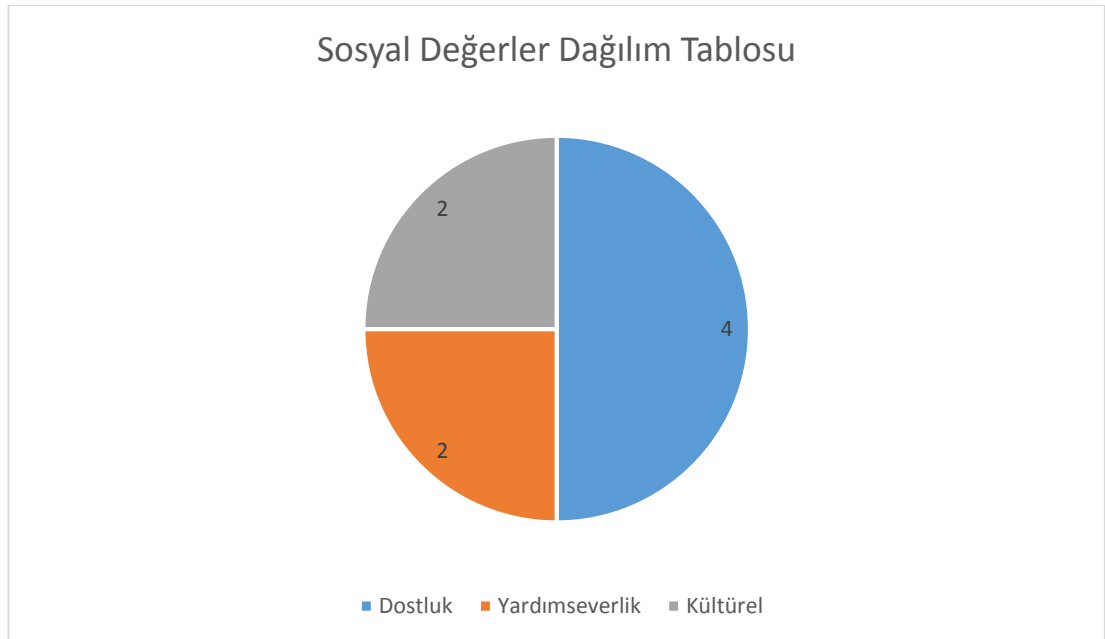
geleneği olduğu için kültürel bir değer taşımaktadır. Panayırlarda şairlerin hünerlerini göstermesi birbirlerine meydan okuması savaş meydanında askerin çarpışmasına benzetilir. Kılıç metaforunun kullanıldığı beyitte söz kılıca teşbih edilir. Rakibin söz gücüyle mağlup edilmesine atıfta bulunulmuştur.

Oldı reh-i fikreti muattal
Pervâne için yanar mı meş'al (B.808)

“Akli işlemez oldu, alev pervane için yanar mıydı”?

Hikâyede Sühan karakterinin bu iki aşığın arasında aracı olmasının anlatıldığı bölümde dönemin kültürel değerleri ve Klasik edebiyat mazmunlarının dışına çıkılmasına dikkat çekilmektedir. Kahramanlarımızın yaşadığı kabilede erkeklerin güzel kızları sevmesi âdettir. Ancak bu hikâyede Aşk Hüsn'e yüz vermemekte ve acı çektirmektedir. Sühan'a bu durum tuhaf ve ters görünmektedir. Sevgili âşık ilişkisi ya da mum pervane ilişkisinde bu döngünün tam tersi olması beklenir. Araştırmaya dâhil edilen bu beyitte de bu durum şem ü pervane metaforu üzerinden işlenmektedir. Pervanenin mumun çevresinde dönmesi beklenirken mum pervane için yanmaktadır. Bu beyitte Yusuf kıssası ile benzerliği bulunmaktadır. Bu tuhaf karşılanan durum Sühan'ın yardımları ile değişmektedir.

Şekil 1. Sosyal Değerler Dağılım Tablosu

Sosyal değerler ana başlığında metaforik üslup bağlamında değer barındıran beyitlerin genelinde dostluk değerine diğer değerlerden daha çok yer verildiği görülmektedir. Hikâyenin sosyal değerler temelini dostluk değeri oluşturmaktadır.

Dostluk değeri Sühan, İsmet ve Gayret'in kahramanlarımızın vuslata ulaşmaları sürecindeki davranışlarıyla ilişkilendirilir. Bu başlık altında kullanılan metaforlar yol- yoldaş, mürid-mürşid metaforlarıdır. Hem tasavvufi olarak Tanrı'ya ulaşmadaki araç olan yolun birlikte yürüdüğü yoldaş hem de tasavvuf yoluna giren müridin bu yolda mürşidini takip etmesi de güvenin, dostluğun göstergesidir. Hikâyede beşerî aşk üzerinden tasavvufi yolculuk betimlenerek anlatıldığından dostluk değeri metaforlar ile desteklenmiştir.

Yardımseverlik değeri de dostluk değerinde olduğu gibi Sühan üzerinden işlenmiştir. Sühan yolculuk başında ve yolculuk esnasında farklı kılıklara girerek Aşk'a yardımda bulunmuştur. Kendisinin tanıtıldığı bölümde de Hızır'a telmihte bulunularak muhtaç durumda olan herkesin yardımına koşacak güçte olduğu anlatılmıştır. Bu değer hükümdar ve yol metaforları üzerinden işlenmiştir.

Kültürel değerler kılıç ve mum-pervane metaforları üzerinden işlenmiştir. Dönemin kültürel özelliklerinden bahsedilen bölümde şairlerin panayırarda şiir sergilemeleri, hep aynı mazmunların kullanımı Şeyh Gâlib tarafından eleştirilmiştir ve Klasik edebiyatın kalıplaşmış sevgili-âşık, gül-bülbül, mum-pervane mazmunlarının dışına çıkılarak yeni bir anlatım oluşturulmuştur.

4.3. Teorik Değerler

Teorik değerler başlığı altında; sevgi, saygı, irade/öz denetim, sorumluluk, fedakârlık, adalet, çalışkanlık, cömertlik, cesaret değerleri açıklanacaktır.

4.3.1. Sevgi

Sevgi MEB'in değerler eğitimi yönergesinde yayınladığı kök değerlerden biridir. Sevgi kavramı yakınlık, ilgi, bağlılık yöneltten bir duygudur. Sevgi değeri ise eserimizde karakterlerimizin birbirlerine, Allah'a, doğaya, ailelerine, dostlarına gösterdikleri bağlılık ve ilgi üzerinden kurulmuştur.

Sevgi, insanları birbirine yaklaştıran ve kaynaştıran, içsel olarak bağlayan doğal, ruhsal bir eğilimdir. Kişiyi öteki insanlardan ayıran duvarları yıkan, öteki insanlarla birleştiren etkin bir güçtür. Sevgi, kişinin bütünlüğünü, bireyselliğini yitirmeden diğer insanlar ve varlıklarla birleşmesidir. Sevgide

iki varlığın bir olması, yine de iki varlık olarak kalabilmeleri ikilemi gerçekleşir. Sevgi sayesinde insan kendi yalnızlığından kurtulur ve diğer insanlarla eşit iletişime girer, birlik ve bütünlük tecrübesini yaşar (Hökelekli,2011, s. 83).

Dilmaç ve Kulaksızoğlu (2000) na göre sevgi, İnsani Değerler eğitimi programında tüm evreni birleştirebilecek güce sahip bir değer olarak görülmektedir. Sevgiyi, herkese karşı merhamet duygusunu barındırmak ve bunu eyleme dökmek olarak açıklamaktadırlar.

Hökelekli (2011), sevgiyi bir şeyden zevk almak, memnun olmak ve onu güzel görmek olarak tanımlar. Sevgi, bireyleri birbirlerine yakınlaştırma ve birleştirme gücü barındırır. Barış, hoşgörü, yardımseverlik, fedakârlık gibi olumlu davranışların gelişmesine öncülük ederek bireyler arası ve toplumlar arası bağların gelişmesine öncülük eder. Tüm olumlu davranışlar içerisinde sevgiyi barındırır.

Tasavvufta sevginin aşırı hali aşk olarak tanımlanır. Uludağ (1991) a göre tasavvufta aşk sevginin en son mertebesi, sevginin insanı hükmü altına alması, varlığının aslı ve yaratılış sebebidir. Sûfiler sevgiyi çeşitli kısımlara ayırırlar en son mertebeye de aşkı koyarlar. Aşkı sevginin en mükemmel şekli sayarlar.

Bir şâhta iki gonce-i gül
Birbirlerine olurdu bülbül (B.349)

“Bir dalda iki gül goncası birbirinin bülbülü idiler”.

Biribirine ulaştı bunlar
Ol bâğçede kan yalaştı bunlar (B.350)

“Birbirlerine yanaştılar ve o bahçede birbirlerinin kanını yaladılar”.

Sevgi değeri yukarıdaki iki beyitte de açık istiare sanatı ile gül-bülbül metaforu üzerinden işlenmiştir

Âyîne ederler idi gâhî
İrsâl-i meselde mihr ü mâhı (B.351)

“Örnek gösterilmek istense ayla güneşe benzetilirdi”.

Sevgi değeri beyitte açık istiare sanatı ile ışık metaforu üzerinden işlenmiştir.

Bir yerde olup ikisi câlis
Âyîneye girdi aks ü âkis (B.352)

“İkisi bir yerde oturduğu zaman akseden cisim ve akis alan ayna olurdu”.

Ayna metaforunun kullanıldığı beyitte, iki sevgili yan yana geldiği zaman yansımalarında birbirlerini görürler ve bir bütün oluştururlar.

Mâbeynde târ u pûd-ı vuslat
Hayrân hayrân nigâh-ı dikkat (B.356)

“Aralarında dikkatli ve hayran bakışlarla vuslat kumaşının atkı ve çözümlerini dokuyorlardı”.

Yol metaforunun kullanıldığı beyitte, aşğın sevgili için verdiği emek anlatılmaktadır. İlâhi aşk boyutundan bakacak olursak müridin çıktığı yolda insan-ı kâmile ulaşması için yürümesi gereken yolu ya da çabayı kastetmektedir. Beyitte yol metaforunun dışında hayran kelimesi ile kavramsal metaforlardan bağlantı, vuslat kelimesi ile kaynak metaforu da kullanılmıştır.

Yukarıda metaforlarının açıklandığı beyitlerde Hüsn ve Aşk’ın Edep mektebine gelmeleri ve orada aralarındaki sevginin başladığı bölümden alınmıştır. İncelenen beyitlerde kahramanlarımızın birbirleriyle olan yakınlaşmaları gül-bülbül arasındaki ilişki; çevrelerine ışık saçmaları ve birbirlerini takip etmeleri ay ve güneş üzerinden işlenmiştir. Birbirlerine duydukları sevgiyi ayna metaforu ile birbirlerine yansıtmaları; vuslata ermek için verdikleri çaba da yol metaforu üzerinden işlenmiştir. Beyitler birbirlerini tamamladıkları için yukarıda sadece metaforları gösterilmiştir.

Leylî’si hayâl-î Kays’a Mecnûn
Pervâneye şem’i zâr u dil-hûn (B.388)

“Leylâ’sı Kays’ın hayâline Mecnûn olmuş, mumu pervane için ağlıyor ve kalbi kan döküyordu”.

Geh kâkülünü dökerdi dildâr
Gül bûseye dâğ açardı ruhsâr (B.389)

“Sevgili bâzan saçlarını döker, yanağı gülün öpmesi uğruna yaralanırdı”.

İncelenen iki beyit de Hüsn'ün Aşk'a âşık olması ve bu durumun geleneğin dışında olmasının anlatıldığı bölümden alınmıştır. İlk beyitte şem ü pervane metaforu kullanılmıştır. Mum olan Hüsn'ün pervane için yani Aşk için ağlaması telmih yoluyla işlenmiştir. İkinci beyitte gül-bülbül metaforu kullanılmıştır. Sevgi uğruna yara almayı, cefa çekmeyi göze alan sevgiliyi anlatmaktadır.

Ger Hüsn ise âftâb-ı rûşen

Gerdûnı o nûrun olmuşum ben (B.1195)

“Eğer Hüsn parlak bir güneş ise ben o nurun etrafında döner oldum”.

İncelenen beyitte ilk başlarda Hüsn'e yüz vermeyen, cefa çektiren Aşk artık Hüsn'e âşık olmuştur. Molla Cünûn Hüsn için mücadele gerektiğine dair bir fetva yayınlamıştır. Hüsn'ün birçok talibi vardır. Aşk ona kavuşmak için cefa çekmenin şart olduğunu anlamıştır. Hüsn'ün kabilesine haber yollar ve isteğini bildirir. Bu istediğini anlattığı bölümden alınan beyitte şem ü pervane metaforu kullanılmıştır. Ancak artık pervane mumun etrafında dönen onun ışığını takip eder hale gelmiştir.

Ey Hüsn ey âftâb-ı enver

Ey Aşk'ı eden esîr-i ahker (B.1410)

“Ey Hüsn! Ey parlak güneş, ey Aşk'ı ateşe esir eden!”

Aşk Hüsn için Kalp ülkesine yola çıkar. Bu yolda güçlüklerle karşılaşır. Bir cadının büyüü ile tuzağa düştü. Hüsn'ü anarak ona sitem eder. Işık metaforunun kullanıldığı beyitte Hüsn parlak güneşe benzetilir.

4.3.2. Saygı

Toplumsal ve bireylerarası ilişkilerin güçlenmesinde önem teşkil eden değerlerden biride saygıdır. Saygı TDK (2005) Türkçe sözlükte “değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, ihtiram” olarak açıklanır.

Toplumların bir arada yaşayabilmelerinin temelinde saygılı olmak vardır. Bireyler arası ilişkilerin devamlılığında saygı bir tür düzenleyici faktördür. Saygı değerinin aktarılmasında teorik bilgiler yeterli olmayacaktır. Teoriğin pratiğe geçirilmesi, değer in içselleştirilmesi ve günlük hayatta uygulanabilir olması gerekmektedir.

Saygı değeri, iletişimlerimizin sağlıklı ilerleyebilmesi açısından da önemlidir. Kültürel değerler ile paralellik göstererek gelecek nesillere gelenek-görenek aktarımında önemli rol oynar. Evrensel değerlerden biri olarak da kabul gören saygı, aynı toplumda yaşayan bireylerin birbirlerini anlamalarına da yardımcı olur. Kant (1995) insanlar arası saygıyı, ahlak yasasıyla ilişkilendirdiği için temelinde insan sevgisinin var olduğunu söyler.

Bahs etse eder cihânı ilzâm
Bir sözle eder fihâmı ifhâm (B.369)

“Konusa cihanı susturur. Bir sözle bilginleri susturur”.

Hüsn ve Aşk’ın Edep mektebindeki hocaları Molla Cünûn’un vasıflarının anlatıldığı bölümde, herkesin Molla Cünûn’a duyduğu saygı konuşmasıyla tüm âlemi susturacak güçte olması hatta bilginleri de susturacak kuvvette olması beyitte hükümdar metaforu üzerinden işlenmektedir.

Yıkmak bu binâyı nâ-revâdır
Kim bir yüzi yârdan yanadır (B.858)

“Bir tarafı sevgiliye bakan bir binayı yıkmak münasip değildir”.

Hayret’in Hüsn ve Aşk’ın ayrılımlarına karar vermesi üzerine Hüsn Hayret’i yalnız yakalayıp onunla kavga etmeyi hayal eder. Bu sırada Sühan Hüsn’ün yanına gelir ve ona nasihatler verir. Bu nasihatlerin anlatıldığı bölümden alınan beyitte Sühan Hayret’in Aşk’ın aynası olduğunu onu kırmamasını söyler. Bina metaforu üzerinden sevgilinin kalbi kastedilerek açık istiare sanatı ile o kalbi kırmaması gerektiğini öğütler.

Hurşîd ki şâh-ı âsmândır
Ger zerreyi saymaya yamandır (B.889)

“Göklerin hükümdarı olan güneş bile zerreyi sayar”.

Hüsn Aşk’a Sühan’ın nasihatleri üzerine mektup yazar. Hayret’e ve Aşk’a sitemlerini anlatır. Bu bölümden alınan beyitte Klasik edebiyatın geleneklerinin dışına çıkılmasını durumu bu bölümde de devam eder. Sevgili konumunda olan Aşk’a âşık olan Hüsn onu göklerin hükümdarı güneşe benzeterek onun herkese olan saygısı hükümdar metaforu üzerinden işlenmiştir

Reşk-âver-i tîğ-i çeşm ü ebrû
Hâmûş-kün-i şâir-i hecâ-gû (B.1462)

“Kaş ve göz kılıcını kışkandıracak, hiciv şairlerini susturacak bir kılıç”.

Aşk, Kalp ülkesine Hüsn ile vuslata ermek için yola çıktıktan sonra cadının tuzağına düşer. Hüsn’ün adını anmasıyla Sühan yardımına yetişir. Hüsn’ün onu unutmadığını ona bir kılıç gönderdiğini söyler. Kılıcın tasvirinin anlatıldığı bölümden alınan beyitte kılıç metaforu kullanılarak, kılıcın hiciv şairlerini susturacak güçte ve saygınlığa sahip oluşu üzerinden işlenmiştir.

4.3.3. İrade/ Öz Denetim

Dilemek, istemek anlamına gelen irade bir eylemi yapmak ya da yapmamak konusunda karar verme yeteneğidir. Akıl gibi insana özgü özelliklerden biri olan irade, kişiye istediğini seçme özgürlüğünü verir. İrade sayesinde kişi dış dünyayı tanıma ve o dünyanın içerisindeki zorluklarla mücadele etmeyi, kendi iç dünyasında kararlarıyla baş etme yeteneğine sahip olur. Tüm bunların devamlılığı için irade eğitime önem vermek gerekir. 21.yüzyıl toplumunun anlayışına göre özgür irade ve irade eğitiminin önemi artmıştır.

Rûy u lebe etmeyip tenezzül
Açsın çemeni görülmedik gül (B.777)

“Çehreye ve dudağa tenezzül etmeyip, çemeni görülmedik gül gibi açmalıdır”.

Şairliğin ne olduğuna dair olan bölümden alınan beyitte irade değeri “gül metaforu” üzerinden şairliğin vasıflarının da sevgili âşık arasındaki ilişki gibi olması gerekliliği anlatılmıştır. Bir güzel yüze ve dudağa kanma sen hiç görülmedik yeşilliklerde açan gül olmalısın. Yazılmamış olanı dile getirmelisin. Bu da irade ile şairin düşünce ve yazın dilinin seçilmesi ile gerçekleşir.

Gâyet hazer et ki ey gül-endâm
Bu nutkunı duymasın leb ü kâm (B.1015)

“Ey gül vücutlu aman dikkat et, bu sözlerini dudağın ve damağın duymasın”.

Hüsn’ün dostu, yardımcısı olan İsmet ile konuşmalarının olduğu bölümden alınan bu beyit, Aşk’tan ayrı kalmanın acısı içerisinde olan Hüsn’ün feryatlarını dindirmek ve bu acısını

gizli tutmak için söylediği bu sözlerde irade değeri “gül metaforu” üzerinden âşık konumunda olan Hüsn’ün feryatlarını kendinden bile sakınmasının gereği anlatılmıştır.

Her renge boyan da reng verme
Mir’ât-ı safâya jeng verme (B.1022)

“Her renge boyansan da renk verme, gönül aynasını bulandırma”.

İsmet ile konuşmalarının devamında incelemeye dâhil ettiğimiz beyitte irade değeri ayna metaforu üzerinden işlenmiştir. Sevgilisinden bir parçayı kendi içinde taşıdığı için onun feryatlarını ve çektiği acıyı duymaması gerekliliği anlatılmıştır. Acısının boyutu artsa bile onu iradesi ile belli etmemesi gerekmektedir. Klasik Türk edebiyat geleneği içerisinde Hüsn’ün acıyı çeken bir âşık yerine, o acıyı veren sevgili olması beklenmektedir.

4.3.4. Sorumluluk

Sorumluluk, topluluk içindeki rolleri ve bu rollerin getirdiği görevleri kabul etmek; karşılaşılan durumlarda sağlıklı düşünmek ve kararları bu doğrultuda almak; davranışların yasal olarak uygunluğunu bilmek, yapılması gereken davranışları yerine getirmediği durumlarda bunların doğuracağı sonuçları üstlenebilmeyi sorumluluğun tanımı olarak kabul edilmektedir.

İncelenen eserde sorumluluk değeri, Klasik Türk şiirinin geleneksel yapısının getirdiği sorumlulukları alma, kabul etme ve buna uygun davranışlar sergilemek üzerinden işlenmiştir. Geleneğe bağlı olarak güzel sevgiliye âşık olma ve onunla vuslata erebilmek için her türlü cefaya katlanma sorumluluğu karakterlerimizden Aşk’a aittir.

Ma’zûr dut ey refîk ma’zûr
Me’mûrdur Aşk âha me’mûr (B.1149)

“Ey arkadaş, beni mazur gör, Aşk âh etmeye mecburdur”.

Aşk ve Gayret’in birbirleriyle olan konuşmalarının geçtiği bölümden alınan beyitte, yara metaforu üzerinden geleneğin Aşk’a biçtiği sorumluluğu anlatmaktadır. Hikâyenin başında geleneğin dışında gelişen aşk örgüsünün değiştiği kısımda Aşk’ın artık geleneğin ona biçtiği sorumluluğu aldığı gözlenir.

4.3.5. Fedakârlık

Belirlenen bir amaç ya da gerçekleşmesi istenilen bir durum için kendi çıkarlarından vazgeçme fedakârlık olarak tanımlanmaktadır. Bir fayda gözetilerek yapılan davranış veya işler fedakârlık adı altında değerlendirilemez. Fedakârlıktaki asıl unsur bireyin kendi çıkarlarından vazgeçiyor oluşudur. İncelenen eserde fedakârlık değeri, aşkın sevgilisinin mutluluğu ve vuslata ermek için yaşamayı göze aldığı durumlar üzerinden işlenmektedir.

Dil-teng olayım ve mühr-ber leb
Darılmaya tek o gonca-meşreb (B.1053)

“Ben gönlümü daraltayım ve ağzımı mühürleyeyim, tek o gönce huylu darılmasın”.

Aşk’ın Hüsn’e söylediği bu beyitte Hüsn’ün Aşk’a ah etmesinin Aşk tarafından mah (yeni ay) olarak algılanmasının onu kırdığını düşünerek “mühür metaforu” üzerinden sevgilin gönlü kırılmasın diye kendi gönlünü daraltması ve bu konuda hiç konuşmaması anlatılmıştır.

Kan yutayım etmeyim anı fâş
El yâreme olmasın nemek-paş (B.1054)

“Kan yutayım da onu açığa vurmayayım, yabancılar yarama tuz ekmesin”.

Tüm zulmü ben çekeyim yeter ki aşkıma açığa vurmayayım. Ben çekilen tüm acılara katlanırım. Sevgili için yapılan bu fedakârlık “yara metaforu” üzerinden anlatılmıştır.

Yansın gamına bu cân-ı bî-bâk
Tek gamzesi olmasın zehir-nâk (B.1055)

“Bu korkusuz canım onun gamına yansın, tek onun gamzesi zehir saçmasın”.

Aşk’ın kendisi için bir korkusu yoktur onun aşkı için cefa çekmeye hazırdır. Tek bir isteği “zehir metaforu” kullanılarak sevgilinin gülümsemesinden mahrum kalmak istememesidir.

İsmet, Hüsn’ün Aşk’a âşık olmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirir. Bunun duyulmasının onun adını dillere düşüreceğini, Aşk’ın da bu durumu hoş karşılamayacağını ve Hüsn’e ağırbaşlı olması gerektiğini söyler. Hüsn İsmet’in dediklerini düşünür. O anda Aşk’ın söylediği sözler aklına gelir. Bu sözlerin anlatıldığı bölümden alınan beyitlerin metaforları yukarıda verilmiştir. Aşk, Hüsn’ü yanlış anladığı zamanı onun ah edişine farklı anlamlar yüklediğini sonrasında ise kendine gelişini ve onun için her türlü fedakârlığa hazır olduğunu

anlatır. Hüsn'ün gönlünün kırılmasını istemediğini sırf bu yüzden ağzını mühürlediğini, çektiği acıları başkalarının görmemesi ve yarasının daha fazla kanamaması için içine attığını, korkusuz canının onun gamına yanabileceğini, tek isteğinin Hüsn'ün gamzesinin ondan sakınmamasını bu sakınmanın onun için bir tür zehir olduğunu anlatır. Bu durumun Aşk için bir zulüm olduğu ve sevgi ateşiyle yansa bile bunu Hüsn için belli etmeyişi üzerinden fedakârlık değeri işlenmiştir.

4.3.6. Adalet

“Adalet, bir şeyi yerli yerine koymak, her hakkı hak sahibine vermektir. Hüküm ve davranışlarında tarafsız ve ilkel olmak, eşitliği gözetmektir. Menfaat, yakınlık, düşmanlık, önyargı vb. nedenlerin etkisinden uzak, doğru ve dürüstçe iş yapmaktır” (Hökelekli, 2011, s.49). Genel anlamda adalet, dengeli bir tutum halidir.

Kısaca adalet, tüm ilişkilerde sevgi ve saygı bağlarının devamlılığının sağlanması, hak dağılımında şeffaf bir yolun izlenmesidir. Adalet, diğer erdemlerden önce gelir. Çünkü toplumdaki düzen öncelikle adalet kavramı ile sağlanır. Adalet evrensel değerlerin başında gelir. Toplumdaki ilişkiler hak ve eşitlik doğrultusunda devam ettiği düşünüldüğünde birey öncelikle ailesinden başlayarak diğer tüm sosyal çevrelerinde adaletli olmalıdır. Adaletin tam tersi haksızlık ve zulümdür. Adaletin olmadığı yerde huzursuz ve güvensiz bir ortam oluşur. Bu durumda toplumsal bağların ve güven ortamının ilk şartının adalet olduğunu göstermektedir.

Adalet değerini, diğer değerler ile de ilişkilendirmek mümkündür. Sevgi, dürüstlük ve bağışlanma değerleri adalet değerini ortaya çıkarabilecek, birbirini tamamlayabilme özelliğine sahip değerler arasındadır. Adaletin temelinde sevgi değeri vardır. Kişinin kendinden başka birinin varlığını kabul ettiğinde ve ona karşı sevgi beslemeye başladığı zaman o kişinin de haklarını gözetmeye başlar. Ancak adalette herkes payına düşeni alır.

Yanında şeh ü gedâ müsâvî

Aklın sözi türreh ü mesâvî (B.363)

“Onun yanında hükümdar ve dilenci eşittir. Aklın sözü ise saçma ve kötüdür”.

Edep mektebinin hocası olan Molla Cünûn'un vasıflarının anlatıldığı bölümden alınan beyitte Molla Cünûn için hükümdar ve dilencinin eşitliği, onları vasıfları ile değerlendirmek yerine Allah'ın yarattığı her varlığın onun gözündeki eşit olması “eşitlik metaforu” ile

işlenmiştir. Akıl ile düşünüldüğünde hükümdar ve dilencinin eşit olmayacağını ancak adalet değeri çerçevesinde düşünüldüğünde ikisinin de eşitliği vurgulanmıştır.

Var hüccetine göre usûli
Çesbîde kıyâsına füsûli (B.368)

“Fetvalarına göre usulü, kıyaslarına uygun kitapları vardır”.

Yukarıda açıklanan beyit ile aynı bölümden alınan beyitte, Molla Cünûn’un bilgeliği ve bu bilgelikle ulaştığı merteye hükümdar metaforu ile açıklanmıştır. Kendi bilgeliği ile o kabileye adalet sağlayan ve sözlerinin kurallar uygunluğunun dayanağını göstermesi üzerinden de adalet değeri işlenmiştir.

4.3.7. Çalışkanlık

Çalışkanlık, kişinin bir düzen içerisinde girişimde bulunduğu işleri, sorumluluğunu aldığı görevleri devam ettirme yerine getirme durumudur. İncelenen eserde çalışkanlık değeri, bilgeliğin devamı için eğitimde gösterilen çaba olarak ve çıkılan yolda öncülük etmek o yolun kişiyle anılması için düzenli bir çabanın gerekliliği çalışkanlık değeri üzerinden işlenmiştir.

Kim ola bu iki şûh-ı âkil
Tahsîl-i hünler bedr-i kâmil (B.340)

“Bu iki akıllı güzel bilgi tahsili ederek dolunay gibi olsunlar”.

Hüsn ve Aşk’ın nişanlanmalarının ardından kabilenin önde gelenlerinin karakterlerimiz için iyi niyetlerde bulunduğu bölümden alınan beyitte, çalışkanlık değeri Hüsn ve Aşk’ın eğitimlerini iyi şekilde tamamlayıp ışık metaforu ile çevrelerine dolunay gibi aydınlatmaları üzerinden işlenmiştir.

Meydanda ki baş içindir efser
Ser ver k’olasın bu yolda ser-ver (B.1238)

“Taç, başını ortaya koyanlar içindir, başını ver ki bu yolun efendisi olasın”.

Aşk, Hüsn’ü kabilesinden ister ama kabile üyeleri onunla dalga geçerler. Hiçbir zahmet çekmeden, sadece söz ile sevgiliye kavuşmanın mümkün olmadığını söylerler. Kabilenin Aşk’a verilen nasihatlerin anlatıldığı bölümden alınan beyitte hükümdar metaforu ile girdiğin yola kendini ada ki bu yol seninle anılsın, senin öncülüğünde diğerlerinde örnek teşkil etsin anlamlarında kullanılmıştır. Vuslata ermek için çıkılacak olan bu yolda ne kadar

çok emek harcanırsa o kadar kısa sürede sonuca ulaşabileceği anlamlarıyla çalışkanlık değeri işlenmiştir.

4.3.8. Cesaret

Cesaret değerini, bir kişinin zorlu veya tehlikeli işlere girerken kendinde bulduğu güç olarak tanımlayabiliriz. İncelenen eserde cesaret değeri çıkılan yoldaki güçlüklerle rağmen cesareti ve azmi ile bu yolu bitirecek güçte olması üzerinden işlenmiştir.

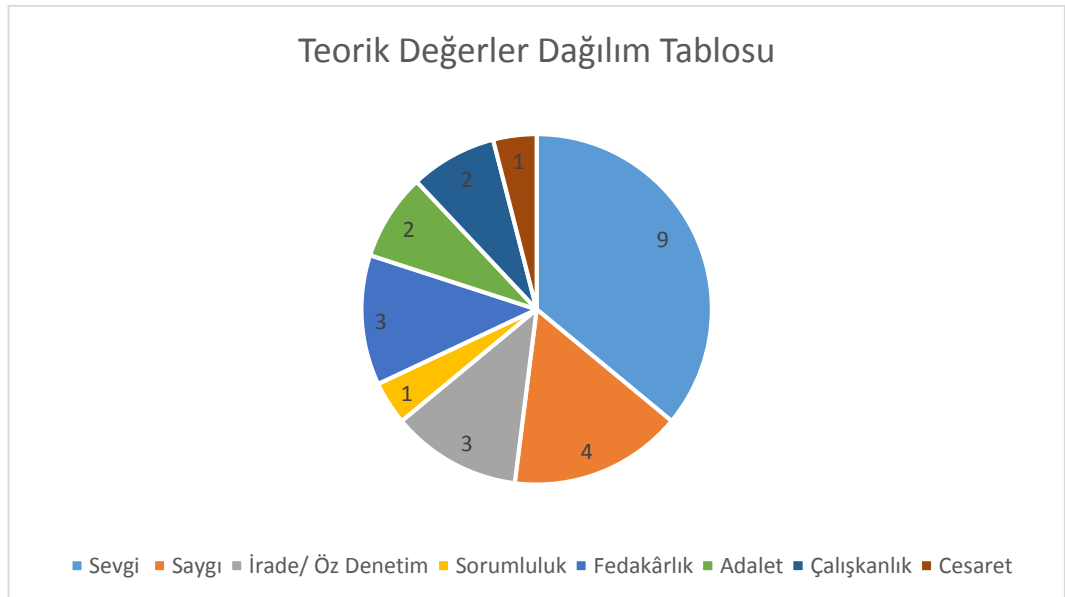
Korkutmağa düşme bî-mahaldir

Vuslat dediğim benim eceldir (B.1289)

“Beni korkutmağa kalkma faydasızdır. Benim kavuşma dediğim şey ölümdür”.

Aşk kabilenin Hüsn ile evlenmesi için koyduğu şartı kabul eder ve Kalb diyarına ulaşmak için Gayret ile birlikte yola çıkar. Daha yolun başındayken kuyuya düşerler. Bu kuyuda karşılarına bir dev çıkar. Dev bu yolculuğun manasız olduğunu kimsenin Kalb diyarına ulaşamadığını söyler. Daha yolun başında kuyuya düştükleri için bu yolun tamamlanmayacağını boşuna uğraş vermemeleri gerektiğini anlatır. Aşk'ın perişanlığının anlatıldığı bölümden alınan beyitte devin söylediklerine sinirlenen Aşk, devden korkmadığını ve çıktığı yoldan dönmeyeceğini anlatır. Ölüm kelimesi üzerinden vuslat metaforu ve yolundan vazgeçmeyip ölümden de korkmadığını söylemesi cesaret değeri üzerinden işlenmiştir.

Şekil 2. Teorik Değerler Dağılım Tablosu

Terorik değerlerin dağılım tablosu incelendiğinde incelenen eserde en çok yer verilen değer olarak sevgiyi görmekteyiz. Sevgi değeri eserde, karşılıklı verilen emeği, sevgili vasıfları üzerinden işlenmiştir. Bu değerler işenirken gül-bülbül, ışık, ayna, yol , şem ü pervane metaforları kullanılmıştır. Sevgi değerinde geleneğin dışına çıkılarak sevgili konumundaki Hüsn, Aşk'a âşık olur. Eserin temelindeki tasavvuf beşerî aşk üzerinden incelenmiştir. Hüsn de beşerî aşk olarak sevgiliyi, tasavvufi aşk olarak da bu yol da Allah'a ulaşmayı temsil eder. Bu çerçeveden baktığımızda Allah yarattığı her varlığı sever. Hüsn'ün de Aşk'a duyduğu aşkı tasavvuf bakış açısıyla bu şekilde yorumlayabiliriz.

Saygı değeri incelenen eserde sevgi değerinden sonra en çok işlenen değerdir. Kahramanlarımızın birbirine olan saygıları, mektepteki hocaları Molla Cünûn'a kabile tarafından duyulan saygı hükümdar, bina, kılıç metaforları üzerinden işlenmiştir. Hükümdar metaforu Molla Cünûn'un bilginliğine duyulan saygıyı göstermek için kullanılmıştır. Bina metaforu, sevgilinin kalbine olan saygısını anlatmak için kullanılmıştır. Aslında bahsedilen bina sevgilinin kalbidir. Kılıç metaforu, Hüsn'ün Aşk'a gönderdiği yardım kılıcının özelliklerini anlatırken o kılıcı sevgilinin kaş ve göz kılıcından daha üstün ve hiciv şairlerinin dil kılıçlarını bile susturacak güçte ve saygınlıkta olduğunu anlatmak için kullanılmıştır.

İrade/ Özdenetim değeri eserde Hüsn'ün Aşk'a olan aşkını saklaması gerekliliği üzerinden işlenmiştir. Gül ve ayna metaforları kullanılarak sevgilinin bir parçasını taşıdığı için onun bu durumdan hoşnut olmayacağı düşüncesiyle iradesi ile acılarını içinde yaşaması gerekliliği anlatılmıştır. Eserde sorumluluk değeri Klasik edebiyattaki aşığa yüklenen sorumluluklar yara metaforu üzerinden işlenmiştir. Fedakârlık değeri mühür ve yara metaforları üzerinden sevgilinin kırılmaması için her acıya katlanılması anlatılmıştır. Adalet değeri eşitlik metaforu ile her kişinin eşit olması; hükümdar metaforu ile Molla Cünûn'un bilgeliği ile ulaştığı mertebeden kabileye sağladığı adalet üzerinden işlenmiştir. Çalışkanlık değeri ışık metaforu ile kahramanlarımızın eğitimlerini iyi bir şekilde tamamlayarak çevrelerini aydınlatmaları; yol metaforu ile tasavvufta çıkıla yolun çalışkanlık ve emekle bitirilebileceği anlatılmıştır. Cesaret değeri, "vuslat metaforu" ile Aşk'ın korkusuzluğu, çıktığı yolda tüm zorluklar ve başına gelen kötü olaylardan etkilenmeyip cesareti ile bu yolu bitirebileceği üzerinden işlenmiştir. Teorik değerlere metaforik üslup bağlamında değerler eğitiminin işlendiği değerler dahil edilmiştir. Bu bağlamda eserde en çok sevgi değeri işlenmiştir. En az sorumluluk ve cesaret değerleri işlenmiştir.

4.4. Dini ve Tasavvufi Değerler

“Din, akıl sahibi insanları kendi tercihleri ile bizzat hayırlı olan şeylere götüren ve peygamberlerin bildirdiği gerçekleri benimsemeye çağıran ilahî bir kanundur” (Yazır,1992 s.62). Din kısacası yaratıcı olan Allah tarafından konulan kuralların bir bütünüdür diyebiliriz. Din hem toplumun hem de bireylerin kendi özelliklerinde önemli bir parçasını oluşturur. Dini tercihleri sayesinde bireyler yaratılan tüm varlıklar içersin de kendi konumuna bir anlam yüklemektedir ve değerlerini, inançlarını bu çerçevede yaşamaktadır. Kişilerin dini tercihleri hayatı anlamlandırma ve bir amaca göre yaşamının temel değeridir. Yaradılıştan itibaren merak edilen sorulara dini kaynaklar sayesinde cevap bulmuşlardır.

Yüce Allah, insanları yarattığı günden beri iman, ibadet ve ahlaka davet etmiş ve bunun için temel ilahi kuralları içeren kitaplar ile bu kitapları yaşayarak öğreten peygamberler göndermiştir. Son din olarak İslam’ı ve onun tebliğcisi olarak da Hz. Muhammed (s)’i göndermiştir. İslam’ın tamamlanmasından sonra yukarıda zikredilen üç temel esastan hareketle ilimler doğmuş ve kendi disiplinlerini oluşturmuşlardır. Nitekim zaman içinde dinin ahlak anlayışını öne çıkararak iman ve ibadet esaslarının ahlak ile süslenmesi gerektiğini söyleyen ve bu durumu bir yaşam biçimi haline getiren tasavvuf doğmuştur (Kızıler, 2019, s.325).

Tasavvuf kısaca islamın esaslarının uygulanma çabası ile toplumsal ve bireysel yaşantılardaki tüm davranışları esaslara uygun hale getirmektir.

Din ve tasavvuf geleneğinin günümüz değerler eğitimine katkı sağlayabilecek zengin kaynaklar içermesi ve Klasik edebiyat eserlerinin daha iyi anlaşılması için bir yol gösterici olacaktır. İncelenen eserin temel taşları din ve tasavvuf üzerine oturtulmuştur. Tüm olay örgüsü bu iki olgunun çevresinde gelişim göstermiştir. Yüzeysel olarak tema, beşerî aşk ve bu aşk için gösterilen emek olsa da alt metinde tasavvufi bir yolculuğu ele alır. Tasavvuf yoluna giren müridin geçirdiği safhalar, karşılaştığı engeller ve İnsan-ı Kâmil olma serüveni beşerî aşk metaforlarıyla işlenerek bu yolculuğun tamamlanması anlatılmıştır. Araştırma, incelenen mesnevînin asıl hikâye bölümü ve metaforik üslup bağlamında değerler eğitimi ile sınırlandırıldığından tüm dini ve tasavvufi değerler dahil edilmemiştir.

Hüsn adı tılsımdır bu sihrin

Neshi anın ismidir bu sihrin (B.1456)

“Bu büyüün tılsımı Hüsn ismidir. Onun adı bu büyüü bozar”.

Çıktığı yolda bir sürü zorluklarla mücadele eden Aşk, cadının eline düşer. Cadı Aşk'ın kendisi ile evlenmesini yoksa onu öldüreceğini söyler. Aşk'ı ve yol arkadaşı Gayret'i büyü ile çarmıha gerer. Aşk bu olanlar karşısında Allah'a feryat eder. Bu feryadı sırasında Sühan karşısında belirir. Büyü bozulur ve Aşk serbest kalır. Sühan Aşk'a sevgilisinden haber getirmiştir. Hüsn'ün onu unutmadığını feryatlarını duyduğunu ve kayıtsız kalmayıp yardım için kendisini gönderdiğini anlatır. Sühan'ın bu müjdeyi Aşk'a verdiği bölümden alınan beyitte Hüsn ismi metafor olarak kullanılarak aslında Allah'ın kudretini Aşk'ın sevgilisi Hüsn üzerinden işlenmiştir.

Ma'lûm ki Hakk'a ard ön olmaz
Yokdur ciheti ana yön olmaz (B.1520)

“Hak yolunda ön-arka yoktur. Bu işin ciheti olmaz”.

Hüsn Aşk'a Aşkar isimli bir at gönderir. Aşk ata atladı Gayret ise kanatlarını açtı yola bu şekilde devam ettiler. Yolun uzunluğundan günden güne ümidini kaybeden Aşk'a Gayret destek oluyordu. Gayret'in Aşk'ı telkin ettiği sözlerinden alınan beyitte, ümitlerini kaybetmemeleri gerektiğini çıkılan bu yoldan dönülmeyeceği çıktıkları Hak yolunda yön olmadığı yol metaforu üzerinden anlatılmıştır.

Çün âyet-i “Berd” âh-ı serdi
Ol âteşi dûd-veş geçerdi (B.1601)

“Berd” âyeti gibi soğuk âhı ile o ateşi duman gibi geçerdi”.

Aşk ve Gayret, Gam çölüne düşerler. Burada vahşi hayvanlarla, devlerle ve gulyabanilerle Hüsn'ün daha önceden gönderdiği kılıç ile mücadele ederler. Ateş denizine ulaşırlar. Burada denizin üzerinde mumdan gemiler vardır. Geminin içerisinde devler mevcuttu. Hepsi birden bizimle gel diyerek Aşk'ı yanların çağırıyordu. Aşk bunun bir tuzak olduğunu anladı ve gitmedi. Allah'tan yardım istedi. Ne yoldan dönebiliyordu ne de yola devam edebiliyordu. Aşkar dile gelip neden durduğunu sordu. Aşk ona Gayret gibi kanatlarının olmadığını ve bu ateş denizini geçemeyeceği için umutsuzluğa kapıldığını anlattı. Aşkar sözün bitiminde korkusuzca o ateş denizine Aşk ile birlikte daldı. Bu ateşin anlatıldığı bölümden alınan beyitte, Berd ayeti ile İbrahim peygamberin ateşe atılmasına ve o ateşte yanmamasına telmih vardır. Berd kelimesinin anlamı soğuktur. Bu beyitte o herkesi her şeyi yakan ateşten İbrahim peygamber gibi yanmadan hızlıca geçmeleri Berd kelimesi üzerinden metafor kullanımı ile anlatılmıştır.

Sübbûh-künân o pertev-i cân
İndi o yere çü nûr-ı Kur'ân (B.1889)

“O ruh ışığı Allâh’ın ismini teşbih ederek Kur’an nuru gibi yere indi”.

Aşk yolun uzunluğu ve zorluğundan dolayı bitkin hale düşmüştü. Kalp ülkesine ulaşma ve Hüsn’e kavuşma inancı zayıflıyordu. Sühan Aşk’ın yardımına yetişti. Yaşlı bir doktor kılığında Aşk’ın yanına geldi. Sühan’ın Aşk’ın yanına Allah’ın nuru gibi gelişinin anlatıldığı bölümden alınan beyitte bu durum ışık metaforu ile anlatılmıştır.

Kim Aşk Hüs(ü)n’dür ayn-ı Hüsn Aşk
Sen râh-ı galatda eyledin meşk (B.1999)

“Gerçekte Aşk Hüsn’dür, Hüsn de Aşk’tır. Sen hep yanlış yolda yürüdün”.

Aşk tüm zorlukları aşip Kalp ülkesine varmıştı. Burada Hüsn’ü görmeyi beklerken karşısına İsmet, Gayret ve Hayret ona hizmet etmek için duruyordu. Yanlarında ihtiyar kılığına giren Sühan ve Molla Cunûn da vardı. Sühan Aşk’a müjdeli haberi verdi. Ona tüm yol boyunca yardım edenin kendisi olduğunu anlattı. Bu gizemin çözüldüğü ve olayların son bulduğu kısımdan alınan beyitte, yol metaforu ile aşk duygusunun beşeriden ilahi mertebeye ulaşma süreci anlatılmıştır. Aşk’ın seyr-i sülûk yolculuğu sırasında karşısına çıkan bazı karakterler onun sınanıp olgunlaşması için yoldaki engellerdir. Ancak Aşk başta bu engellere takılı kalır. Sonraki aşamada yardım alarak bu engelleri aşar ve Allah’ın varlığıyla bir olup fenafillaha ulaşır. Bu sebepten beyitte başta yanlış yolda olduğu söylenirken engellere takılı kalması kastedilir.

“Aşk’ın Kalb Diyarı’na yaptığı yolculuk esnasında karşılaştığı devler, periler, büyüler, cadılar veya gulyabanîler, ateş denizi vs. bir bakıma şairin seyr ü sülûk esnasında geçirdiği haller ve makamların birer sembolüdür” (Demirel, 2005, s.88).

4.4.1. Merhamet

“Tüm canlı varlıkların hürriyet ve güven içinde gelişip serpilmesine yardımcı olmak, varlıklarının devamı için güç ve destek vermek, merhametin temelini oluşturur. Bizim sahip

olduğumuz imkânlara, hak ve hürriyetlere başkalarının sahip olmayışı içimizde onlara karşı bir acıma duygusu uyandırdığında, bunun adı merhamettir” (Hökelekli, 2011, s. 69-70).

Merhamet, tüm varlığı kapsayan evrensel bir değerdir ve asıl kaynağı da Allah’tır. İncelenen eserde de merhamet değeri Sühan karakteri üzerinden işlenmiştir. Sühan için eserde mucize sahibi, Allah’ın gönderdiği bir peygamber oluşundan bahsedilir. Tüm eserin seyrinde Sühan merhameti ve yardımseverliği ile ön plana çıkmaktadır.

Eylerdi edince lûtf ü ihsân
Merg ile hayâtı cân u cânân (B.693)

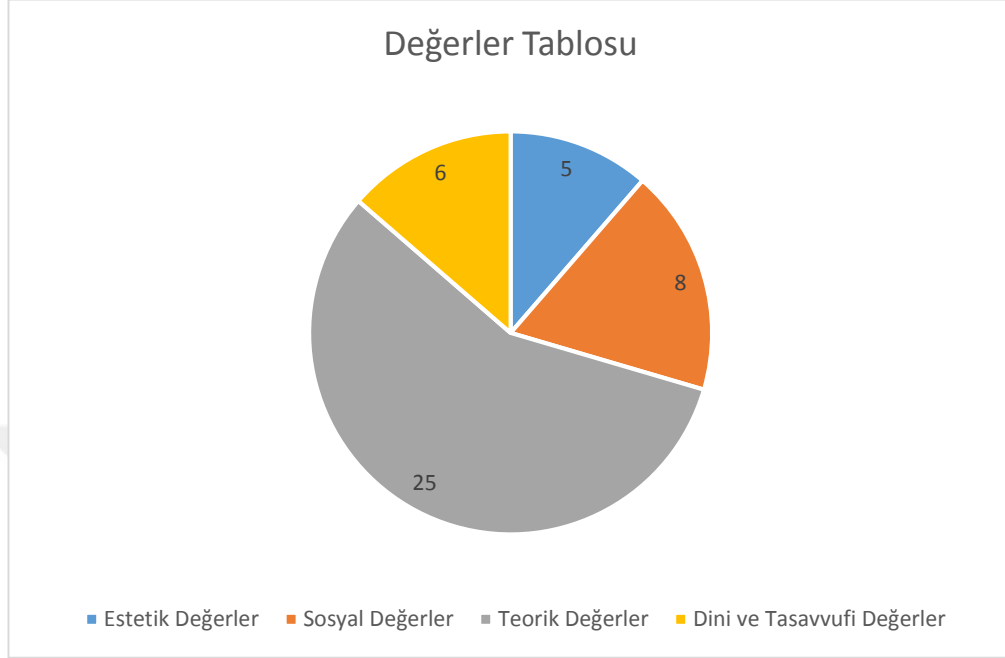
“Lûtf ve bağışta bulunduğu zaman ölümle hayatı can ve cânân kılardı”.

Sühan’ın tanıtıldığı ve onun marifetlerinin anlatıldığı bölümden alınan beyitte Sühan’ın merhameti ve bağışlayıcılığı tezatlık ilişkisi kurularak hükümdar metaforu üzerinden işlenmiştir.

Dini ve tasavvufi değerler eserin genelinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığı için tablo yapılmamıştır. Beş değer dini ve tasavvufi değerler başlığında bir değer alt başlığı olan merhamet değeri başlığında incelemeye dâhil edilmiştir. “Hüsn ü Aşk” mesnevîsindeki dini ve tasavvufi değerler, telmih ile peygamberlere atıfta bulunarak onların mucizelerinden bahsederek, Allah’ın tecellisinin karakterlerimizden Hüsn ile bağdaştırılarak, Kur’an’ın nur gibi ışık saçarak indirilmesi bilginin, mucizelerin ortaya çıkışı, Allah’ın merhametinin de simgesi olarak sayılabilecek yardımcı karakterlerini göndermesi üzerinden işlenmiştir. Tasavvuf genel olarak eserin temel taşıdır. Aşk’ın çıktığı yol Allah’a ulaşma yoludur. Demirel (2005)’ in de açıkladığı gibi Aşk’ın seyr ü sülûk esnasında başına gelenler yolun zorluklarıdır. Bunların tamamı karşılaştığı kişiler o yolun ve ulaştığı makamların birer sembolüdür.

Gölpınarlı (1971) “Hüsn ü Aşk”ın iki temel üzerine yazıldığını söyler. Birincisi tasavvuf ve seyr ü sülûk; ikincisi o zamana kadar yazılmış mesnevîlerden daha üstününü yazma amacıdır. Bu durum Aşk’ın Kalp diyarına varınca Hüsn’ün Aşk’ın içinde, Aşk’ında Hüsn’ün içinde var olması ve ikisinin bir bütün oluşturması ile görülür. Gölpınarlı’nın ikinci bahsettiği temel de mesnevînin yazılış sebebinin verildiği kısımda anlatılmıştır. O döneme kadar yazılan mesnevîlerin birbirine olan benzerliğini eleştiren ve Şeyh Gâlib Sebk-i Hindi akımına bağlı kalarak getirdiği yenilik anlayışı eserin temelini oluşturur.

Şekil 3 Değerler Tablosu

Yukarıda verilen tablo eserin genelinde incelemeye alınan değerlerdir. En çok işlenen değerler teorik değerler olarak gözlenmiştir. Teorik değerlerin içerisinde en çok işlenen değer sevgidir. Daha sonrasında sırasıyla saygı, irade/özdenetim, fedakârlık, adalet, çalışkanlık, sorumluluk ve cesaret değerleri işlenmiştir. Teorik değerlerden sonra en çok işlenen değerler sosyal değerlerdir. Sosyal değerlerinde kendi arasında en çok işlenen değeri dostluk ve yardımseverliktir. Daha sonrasında bu sırayı kültürel değerler takip eder. Dini ve tasavvufi değerler ana başlığı da sosyal değerlerden sonra en çok işlenen değer sınıflandırmasıdır. Kendi içerisinde din ve tasavvuftan ayrı olarak merhamet değeri de işlenmiştir. Eserde en az rastlanan değerler estetik değerlerdir. Estetik değerler de kendi arasında estetik ve güzellik olarak ikiye ayrılmıştır. Birbirine çok yakın sayılarda bu değerlerinde işlendiği gözlemlenmiştir. Araştırmaya, beyitlerde incelemeye metaforik üslûp bağlamında değerler eğitimi barındıran beyitler dahil edilmiştir. Bunların dışında mesnevînin hikâye dışında kalan değerler dâhil edilmemiştir.

Tablo 5. Metafor ve Değer Genel Dağılım Tablosu

Değerler	Estetik	Güzellik	Dostluk	Yardıms severlik	Kültürel	Sevgi	Saygı	Irade/Öz Denetim	Sorumluluk	Fedakârlık	Adalet	Çalışkanlık	Cesaret	Dini ve Tasavvufi	Merhamet
Metaforlar															
Kalem	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hayat	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Işık	-	1	-	-	-	2	-	-	-	-	-	1	-	1	-
Yol	-	-	2	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	2	-
Yol-Yoldaş	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mürid-Mürşid	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Mağara	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hükümdar	-	-	-	1	-	-	2	-	-	-	1	1	-	-	1
Kılıç	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Şem ü Pervane	-	-	-	-	1	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Gül- Bülbül	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ayna	-	-	-	-	-	1	-	1	-	-	-	-	-	-	-
Bina	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-
Gül	-	-	-	-	-	-	-	2	-	-	-	-	-	-	-
Yara	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-
Mühür	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Zehir	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Eşitlik	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-
Vuslat	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Hüsn	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-
Berd	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-

Yukarıda verilen tablo eserin genelinde kullanılan metaforlar ve bu metaforların hangi değerler ile kullanıldığını göstermektedir. Araştırma sonunda “Hüsn ü Aşk” mesnevîsinde metaforik üslûp bağlamında değerler eğitimi olarak metin içerisinde toplam yirmi bir adet metafora ulaşılmıştır. En fazla kullanılan metafor "hükümdar" metaforudur. Bu metafor saygı,

yardımlseverlik, adalet, merhamet ve alışkanlık değerlerinde işlenmiştir. Hükümdar metaforundan sonra en fazla “ışık” ve “yol” metaforları kullanılmıştır. Işık metaforu güzellik, sevgi, alışkanlık, dini ve tasavvufi değerlerinde; yol metaforu ise dostluk, sevgi, dini ve tasavvufi değerlerinde işlenmiştir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Tartışma

Yapılan çalışmanın amacı Şeyh Gâlib'in "Hüsn ü Aşk" mesnevîsinin metaforik üslûp bağlamında değerler eğitimi açısından incelenmesi ve kültür mirasımızdan olan bu mesnevînin barındırdığı değerlerin hangi metaforlarla açıklandığını tespit etmektir. Bu tespitler ile mesnevînin alt metinlerinde yatan anlamlarını, Klasik Türk edebiyatımızın zengin söz varlığını anlaşılır kılmak çalışmamızın hedeflerinden biridir. Değerlerin ve metaforların bulunması için doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Mesnevîdeki inceleme hem metaforların hem de değerlerin birlikte kullanıldığı beyitler dâhil edilerek yapılmıştır. Beyitlerin açıklamaları yapılırken değerlerin daha iyi açıklanması için seçilen beyite kadar olan konunun özeti yazılmış olup sonrasında metafor ve değer açıklamaları yapılmıştır.

"Hüsn ü Aşk"ta doküman analizi sonucunda değerler dört ana başlık altında toplanmıştır. Bu ana başlıklar oluşturulurken Prof. Dr. Erol Güngör'ün değerler eğitimi sınıflandırılması göz önünde bulundurulmuş; ek olarak Şeyh Gâlib'in yaşadığı dönemin temelini oluşturan din ve tasavvuf değerler eğitimi kapsamında incelenmiştir. MEB 2019 kök değerlerinin yanı sıra literatür taramasında değerler eğitimi kapsamında ele alınan değerlerden incelemeye dahil edilenler; kültür, fedakârlık, çalışkanlık, cesaret, merhamet ile beraber eserde toplam olarak on beş değer tespit edilmiştir.

"Hüsn ü Aşk" mesnevîsi birçok makale ve teze konu olmuştur. Akademik çalışma olarak yayınlanan her bir eser "Hüsn ü Aşk"ın başka bir yönüne ışık tutmuştur. "Hüsn ü Aşk" ile ilgili yapılmış çalışmalar, araştırmamızın aynı başlıklı bölümünde ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Değerler eğitimi açısından "Hüsn ü Aşk" mesnevîsinin incelendiği bir adet makale çalışması bulunmaktadır. Altun, Bekdaş ve Karaoğulları (2019)'nın yaptığı çalışmada toplam yirmi değere ulaşılmıştır. Bizim çalışmamızda toplam on beş değere ulaşılmıştır. İki çalışma arasındaki farklılığın sebebi, bu çalışmada MEB 2019 değerler eğitimi yönergesi ve akademik çalışmalarda karşılaşılan değerlere göre inceleme yapılması, Altun, Bekdaş ve Karaoğulları (2019)'nın yaptığı çalışmada ilköğretim okullarında kazandırılması için öğretim programlarında belirlemiş olduğu değerlerin kabul edilmesiyle ilgilidir. Bu çalışma ile ortak tespit edilen değerler; sevgi, saygı, güzellik, fedakârlık ve kültürel değerlerdir.

“Hüsn ü Aşk”ın içerdiği metaforlar ile ilgili olarak, metafor ve edebî sanatlar arasındaki ilişkiye dayandırılarak Demirel (2005)’in yapmış olduğu bir çalışma mevcuttur. Oradaki ulaşılan sonuçlarda benzerlik olarak eserin tasavvufî bir temele dayandığını söyleyebiliriz. Demirel tarafından yapılan çalışma da “Hüsn ü Aşk”ın ateş ile ilgili teşbih unsurları incelenmiştir. Ateş ile kurulan benzerlikleri beş farklı başlık altında incelemiştir. Demirel’in incelemesi ve “Hüsn ü Aşk”ın metaforik üslup bağlamında incelenmesiyle ortaya çıkan sonuçlar Sebk-i Hindî akımının özelliklerini yansıtır oluşuyla, tasavvufî bir yolculuk temelli olması ile örtüşmektedir.

Uçan Eke (2016)’nin Şeyh Gâlib Divan’ında derin metaforları araştırdığı makalesinde ortaya çıkan sonuçlarda şairin “Hüsn ü Aşk” mesnevîsini yazarken kullandığı metaforların kavramsal metaforlara dönüştürüldüğünde sonuçları benzerdir. Makalenin sonucunda Divan’ında en çok kullanılan metaforlar sırasıyla; Kap, Denge, Yolculuk, Bağlantı, Kaynak, Kontrol ve Dönüşüm metaforlarıdır. “Hüsn ü Aşk” mesnevîsinde de bu derin metaforlardan denge metaforu en çok kullanılan metaforlardan biridir. Denge metaforu, Klasik edebiyatta sevgiliye duyulan aşk, aşığın bu aşk uğruna düştüğü durumlar, fedakârlıkları ve adalet arayışları bu denge metaforunun etrafında gerçekleşir. Teorik değerlerin eserin genelinde daha fazla olması ve bu değerlerin metaforlarının denge metaforuna daha yakın olması ile Şeyh Gâlib’in Divan’ında ki kullandığı metaforlar birbirine benzerdir.

5.2. Sonuç ve Öneriler

Şeyh Gâlib, Klasik edebiyatın güçlü temsilcilerinden biridir. Mesnevî tarzında yazılan “Hüsn ü Aşk” döneminde yazılan eserlerden ayrılan benzersiz bir olay örgüsüne sahiptir. Bu olay örgüsü ve üslup tarzı ile Sebk-i Hindî akımının özelliklerini taşır. Hüsn karakteri hikâyenin başında güzel bir kız olarak tasvir edilir. Sonrasında bu beşerî güzelliğin yerini ilahî güzelliğe bıraktığı anlaşılır. Hüsn Klasik edebiyat anlayışında sevgiliyi, Aşk ise aşığı temsil eder. Bu geleneğin hikâyenin baş kısımlarında aynı kalmadığı görülür. Mısır, kuyu, çene çukuru gibi Yusuf peygambere yapılan telmihlerle Yusuf u Züleyha kıssasına atıfta bulunulur. Mum pervane, gül bülbül mazmunları da geleneğin dışında kullanıldığı görülür. Bu da Sebk-i Hind’i akımının bir özelliğidir. Mum pervane için yanar, gül de bülbül için ağlar olmuştur. Bu durum Aşk’ın Hüsn’ âşık olması ile son bulur. Aşk Klasik edebiyat geleneği çerçevesinde beşerî güzellik Hüsn için mücadeleler verir ve cefaya katlanır aynı zamanda tasavvuf yoluna giren mürid olarak engellere rağmen yola devam eder. Eserin tamamında bu söz estetiği ve yolculuğun manası hâkimdir.

Değerler eğitimi ile ilgili çalışmalar 1920 yıllarında başlamış olsa da 1970 yıllarının ortalarından sonra yayınlanmaya başlamıştır. Son yıllarda öğretim programlarına da girmesiyle değerler eğitimi, Türkçe derslerinin de önemini arttıran bir unsurdur. Türkçe eğitimi sadece dört temel dil becerisinin kazandırılmasında değil, öğrencilerin birey olma ve benimsetilmek istenilen değerlerin uygulanmasına araç olan temel bir derstir. Türkçe derslerinin temel amaçlarından estetik duyguların geliştirilmesi; sözlü ve yazılı Türk kültür ürünleri ile Türk kültürünü tanıma; insanı, doğayı sevme gibi amaçları değerler eğitiminin amaçlarıyla örtüşmektedir. Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin seçiminde istenilen değer ölçütlerini kapsayan, zengin içerikli metinlerin seçilmesi değerler eğitiminin öğretilmesinin verimliliğini arttıracaktır.

“Hüsn ü Aşk” hem olay örgüsünün orijinalliği hem de barındırdığı değerler açısından zengin bir mesnevîdir. MEB’in 2019 değerler eğitimi yönergesindeki kök değerlerden; özdenetim, saygı, sevgi, sorumluluk, yardımseverlik, adalet ve dostluk değerlerini barındırmaktadır. Bu kök değerlerin haricinde; estetik ve güzellik, kültür, fedakârlık, çalışkanlık, merhamet, dini ve tasavvufi değerleri de içermektedir.

Türkçe eğitiminin içerisinde barındırdığı edebî sanatlar konusunun öğretiminde, eserin zengin metaforlarının kullanılması öğrencilerin bilişsel gelişimine katkı sağlayacaktır. Metaforların eserin içerisinde örtülü kalmış anlamları ortaya çıkarması ve edebî sanatlarla olan bağlamsal ilişkisi düşünüldüğünde öğrencilerde farkındalık, kalıcı öğrenme ve estetik haz yaratacaktır. Eserde yer alan beyitlerin barındırdığı metafor zenginliğinden dolayı, Türkçe öğretimindeki edebî sanatlar konusunun öğrenciye kazandırılmasında metin olarak ya da konu ile ilgili sezdirme çalışmaları yapılırken ders içi etkinliklerde kullanılması önerilmektedir.

Her toplumun kendine özgü değer yargıları ve bu yargılar çerçevesinde oluşturduğu davranışlar vardır. Süreç boyunca bu yargı ve davranışlarda değişiklik olsa da oluşturduğu kalıpların aynı çerçevede kaldığını söyleyebiliriz. Yeni yetişen nesillerde değer aktarımı, davranışlara yön verir. Bireylerin karar alma aşamalarına geçmişten bir ışık tutar. Klasik edebiyat bağlamında geçmiş dönem kültürümüzün tamamlayıcısı olan değerlerimizin, gelişen sosyo-kültürel yapıya ayak uydurarak ve bu çerçevede değişim göstererek aktarılması değerlerin devamlılığı açısından önemlidir. Bu incelemenin amaçları doğrultusunda dil-kültür arkeolojisi açısından önemli miraslarımızdan biri olan “Hüsn ü Aşk” menevisi metafor ve değerler eğitimi yönünden sahip olduğu içerik zenginliği ile günümüz Türkçesiyle, Türkçe ders kitaplarında ortaokul düzeyinde okuma metni olarak yer alması önerilmektedir. Böylece

yeni nesillere Klasik dönem eserlerinden yararlanılarak kültürel zenginliğimizin gösterilmesi ve kazandırılması mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

1. KİTAPLAR

Akkaya, M. (2018). Şiir ve Metafor. Ruhi İnan ve Yousef Awad, Filolojide Akademik Çalışmalar (s.49-61). Cetinje, Montenegro: Ivpe.

Alparslan, A. (1988). *Şeyh Gâlib*. Ankara: Kültür ve Turizm Yayınları

Aydın, Ş. ve Bilkan, A.F. (2007). *Sebk-i Hindî ve Türk Edebiyatında Hint Tarzı*. İstanbul: 3F Yayınevi.

Aydın, M. Z. ve Akyol Gürler, Ş. (2014). *Okulda Değerler Eğitimi, Yöntemler, Etkinlikler, Kaynaklar*. (4. Basım). Ankara: Nobel Yayınevi.

Babacan, İ. (2012). *Klâsik Türk Şiirinin Son Baharı Sebk-i Hindî (Hint Üslûbu)*. Ankara: Akçağ Yayınevi.

Banarlı, N. S. (1983). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi II*. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.

Beil, B. (2003). *İyi Çocuk, Zor Çocuk. "Doğru Davranışlar Çocuklara Nasıl Kazandırılır?"* (Çev. C. Yorulmaz). Ankara: Arkadaş Yayınevi.

Bilgin, N. (1995). *Sosyal Psikolojide Yöntem ve Pratik Çalışmalar*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

Cebeci, O. (2019). *Metafor ve Şiir Dilinin Yapısal Özellikleri*. İstanbul: İthaki Yayınları.

Dilçin, C. (2011). *Divan Şiirinde Gazel. Türk Şiiri Divan Şiiri (Özel Sayı II)*. (s.78-247). Ankara: Türk Dili ve Edebiyat Dergisi.

Dilmaç, B. ve Ulusoy, K. (2014). *Değerler Eğitimi*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Doğan, M. N. (2002). *Şeyh Galib, Hüsn ü Aşk -Metin, Nesre Çeviri, Notlar ve Açıklamalar-*, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Doğan, M. N. (2017). *Şeyh Galib, Hüsn ü Aşk*. İstanbul: Yelkenli Yayınevi.

Eco, U. (2016). *Güzelliğin Tarihi*. İstanbul: Doğan Kitabevi.

Ersoy, A. F. (2007). *Sosyal bilgiler dersinde öğretmenlerin etkili vatandaşlık eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1756.

Fichter, J. H. (1990). *Sosyoloji nedir* (Çev. Nilgün Çelebi). Konya: Selçuk Üniversitesi Basımevi.

Genç, İ. (2010). *Örneklerle Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İzmir.

Gölpınarlı, A. (1971). *Şeyh Gâlib Divanı'ndan Seçmeler*, MEB Yayınları, Ankara.

Gölpınarlı, A. (1971). *Şeyh Galib Divanı'ndan Seçmeler*, İstanbul: MEB Yayınları.

Güngör, E. (2008). *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*. İstanbul: Ötüken Yayınları

Hartmann, N. (1966). *Aesthetik*. Berlin: Walter De Gruyter & CO.

Horata, O. (2006). *Türk Kültür Hayatında Mevlânâ ve Mevlevîlik. Türk Edebiyatı Tarihi*, C.I, KTB. Yayınları. İstanbul. s.551-552

Hökelekli, H. (2011). *Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*. (1. baskı). İstanbul: Timaş Yayınları.

İnce, Ö. (2011). *İnşâ Bağlamında Klâsik Türk Edebiyatı ve Toplum*. İzmir: Altın Nokta Yayınevi.

İnce, Ö. ve Kara, D. S. (2020). Girişimcilik ve Yenilik. Prof. Dr. Firdevs Güneş ve Doç. Dr. Ayşe Derya Işık. (Ed.), *Metaforik Üslup ve Değerler Eğitimi Açısından Şeyhi'nin Harname Adlı Mesnevisine Bir Yaklaşım* s. 87-93. www.sead.com.tr.

Kalkışım, M. (1994). *Şeyh Gâlib Divanı*, Akçağ Yayınları, Ankara.

Kant, I. (1995). *Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi*, (Çev. İ. Kuçuradi), Hacettepe Üniversitesi Yayınları. Ankara.

Keskin, Y. (2016). “*Değerlere Genel Bir Bakış: Tanımı, Özellikleri, İşlevi ve Sınıflandırılması*”. *Mustafa Köylü (Ed.). Teoriden Pratiğe Değerler Eğitimi*. Ankara: Nobel Akademi Yayıncılık.

Kızılçelik, S. ve Erjem, Y. (1994). *Açıklamalı sosyoloji terimler sözlüğü*. Ankara: Atilla Kitabevi.

MEB, (2019). *Türkçe Dersi Öğretim Programı*. Ankara.

Naylor, David. Diem, Richard. (1987). *Elementary and Middle School Social Studies*, Random House, New York

Okçu, N. (1993). *Şeyh Gâlib: Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umumi Tahlili ve Dîvânının Tenkitli Metni*, 2 cilt, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Pala, İ. (2001). *Şeyh Gâlib*. İstanbul: Timaş Yayınları.

Simon, Sidney B., Leland, W Howe., Kischenboum, Howard (1972). Values Clarification, A Handbook of Practical Strategies for Teachers and Students, Hart Publishing Company, Inc. New York

Tahiroğlu, M. (2014). “Sosyal bilgiler dersinde değer eğitimi etkinlik örnekleri: ilkokul 4. sınıf.” (Ed. R. Turan ve K. Ulusoy.). *Farklı yönleriyle değerler eğitimi*, Ankara: Pegem-A Yayıncılık, ss.339-366.

TDK (Türk Dil Kurumu) (2005). Türkçe Sözlük. Ankara: TDK Yayınları.

Tunalı, İ. (1998). *Estetik*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Uçan Eke, N. (2017). *Kasık Türk Edebiyatında Metaforik Üslup*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Uludağ, S. (1991). *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yayınları, İstanbul.

Yazır, E.M.H. (1992). Hak Dini Kuran Dili, Azim Dağıtım, İstanbul.

Yetişken, H. (1998). *Estetiğin ABC'si*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.

Yıldırım, A., ve Şimşek , H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

2. TEZ ÇALIŞMALARI

Açık, N. (2002). *Dîvan Edebiyatında Mevlevîlik Etkisi ve Mevlevî Şairler* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Akbaş, O. (2004). *Türk Milli Eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının (değerlerinin) ilköğretim II. kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi*. Yayımlanmış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Birkan, G. Z. (2016). *Kutadgu Bilig’de Değerler Öğretimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

Çakıcı, E. (2010). *Millî Eğitim Bakanlığının 2004 yılında tavsiye ettiği yüz temel eserdeki yerel romanlar aracılığıyla edebiyat öğretiminde değerler eğitimi üzerine bir araştırma* (Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale.

Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim öğrencilerine insani değerler eğitiminin verilmesi ve ahlaki olgunluk ölçeği ile eğitimin sınanması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

İşcan, C. D. (2007). *İlköğretim düzeyinde değerler eğitimi programının etkililiği* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Ketenci, T. (1997). *Hartman'ın Etiğinde Değerler Kavramı* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Şahin, N. (2017). *Cengiz Aytmatov'un Eserlerinin Değerler Eğitimi Bağlamında İncelenmesi ve Ortaokul Türkçe Ders Kitapları İçin Metin Önerileri* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Tanç, N. (2013). *Alımlama Estetiği Işığında Hüsn ü Aşk'ın Tahlil ve Tenkidi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

Utku, İ. E. (2020). *Mustafa Necati Sepetçioğlu'nun Eserlerinin Değerler Eğitimi Bağlamında İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.

3. BİLDİRİ, MAKALE VE DERGİ YAYINLARI

Akkaya, N. (2013). "Öğretmen Adaylarının Değer Tercihleri", *Folkrol/Edebiyat*, cilt:19, sayı:74, 2013/2, s.185-198.

Aktepe, V. ve Tahiroğlu, M. (2016). "Değerler eğitimi yaklaşımları ve etkinlik örnekleri." *JASSS*. 42, 361-384.

Altun, K., Bekdaş, M. ve Karaoğulları, N. (2019). Hüsn ü Aşk'ın Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi. *Turkish Studies, Volume 14 Issue 3, 2019, p. 303-320.*

Ayan, H. (1991). "Şeyh Galib'te Mevlânâ Sevgisi", *Türk Dili*, S.480, Ank. s.530-536.

Cihan, N. (2014). Okullarda değerler eğitimi ve Türkiye'deki uygulamaya bir bakış. *Turkish Studies*, 9/2, 429-436.

Çalışkan, A. (2014). Üslûp ve Üslûpbilim Üzerne-1: İlk Belirlemeler On Style and Stylistics-1: Preliminary Orientations. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 7, Sayı 34, 29-53.*

Demir, C. ve Yıldırım, Ö. (2019). Türkçede metaforlar ve metaforik anlatımlar. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi / Cilt: 21, Sayı: 4, 1085-1096.*

Demircioğlu, İ. H. ve Tokdemir, M. A. (2008). Değerlerin oluşturulma sürecinde tarih eğitimi: amaç, işlev ve içerik. *Değerler Eğitimi Dergisi. Cilt: 6, No: 15, 69-88.*

Demirel, Ş. (2005). Hüsn ü Aşk'ta Ateşle İlgili Teşbih Unsurları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt: 15, Sayı: 2, s. 81-105.*

Demirel, Ş. (2007). "XVII. Yüzyıl Klasik Türk Şiirinin Anlam Boyutunda Meydana Gelen Üslup Hareketleri: Klasik Üslûp, Sebk-İ Hindî, Hikemî Tarz, Mahallîleşme". *Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları: 5/2, s. 529-552.*

Dilmaç B. ve Kulaksızoğlu A. (2000). "İnsani Değerler Eğitimi Programı". *M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi. Sayı: 12, 199- 208.*

Durukan, E. (2008). "İlköğretim ikinci kademe (2005) Türkçe dersi öğretim programında genel amaçlar – hedef / kazanımlar ilişkisi." *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. 1/4, 149-158.*

Duymaz, R. (2011). Cahit Sıtkı Tarancı'nın estetiği: 1. estetik obje/ sanat eseri. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, Ocak, 51-62.*

Genç, İ. (2011). "Çiğnenmiş Sakızı Çiğnemeyenler: Nizâm-ı Cedîd'in Şeyh Gâlib'i ve Cumhuriyet'in Âsaf Hâlet'i". *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 9, S. 2, s. 92-105.*

Kızıler, H. (2019). Hayatı Algılamada Değerleri Uygulama Yöntemi. *Tasavvuf. Türkiye İlahiyat Araştırmaları Dergisi, 3 (2): 320-338.*

Kuşdil, M. E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerin değer yönelimleri ve schwartz değer kuramı. *Türk Psikolojisi Dergisi. Cilt: 15, No: 45, 59-76.*

Şimşek, İ. (2014). Antikçağdan Alman İdealizmine; Estetik Bir Değer Olarak Güzellik. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı 41, s. 329-345.*

Taşpınar, M. (2009). Eğitimde örtük program ve değerler eğitimi. I. İyilik Sempozyumu Bildiri Kitabı (s. 25-30). *Elazığ: Elazığ Valiliği İl Millî Eğitim Müdürlüğü ve Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.*

Tekşan, K. (2012, Aralık). Türkçe dersi değerler eğitiminde Kutadgu Bilig'in kullanımı. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), 13(3), 1-17.*

Uçan Eke, N. (2016). Şeyh Gâlib'in Gazellerinde Derin Metaforlar. *1 St International Conference On Studies In Turkology (Icosturk'2016 – Barcelona), s. 147-159.*

Uçan Eke, N. (2019). Edebiyatın Metaforik Gücü . *Söylem Filoloji Dergisi, s.238-253.*

Yazıcı, K. (2006). Değerler eğitime genel bir bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları*. (19), 499-522.

4. İNTERNET KAYNAKLARI

TDK (2020). ‘Büyük Türkçe Sözlük’, <https://sozluk.gov.tr/> (11.12.2020).

<https://luggat.com.tr/> (31.03.2021).

EKLER

EK 1.

ÖĞRENCİNİN AKADEMİK ÖZGEÇMİŞİ

Kişisel Bilgiler			
Adı ve Soyadı	Devrim Sıla Kara		
E-postası/Web Sayfası	_____		
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce		
Uzmanlık Alanı	Türkçe Öğretimi		
Öğrenim Bilgileri			
	Üniversite	Bölüm	Yıl
Lisans	Dokuz Eylül Üniversitesi	Türkçe Öğretmenliği	2019
Tez Başlığı	Hüsn ü Aşk Mesnevisinde Metaforik Üslup Bağlamında Eğitsel Öğeler Üzerine Bir İnceleme		
Tez Danışmanı	Doç. Dr. Ömer İNCE		
Akademik Eserler			
(Makale, kitap, kitap bölümü, bildiri, poster, sergi, konser vb. eserlerden kaynakça yazım kurallarına göre en fazla 10 eser yazılmalıdır.) Tezden üretilen yayınlar * ile işaretlenmelidir.			
İnce, Ö. ve Kara, D. S. (2020). Girişimcilik ve Yenilik. Prof. Dr. Firdevs Güneş ve Doç. Dr. Ayşe Derya Işık. (Ed.), Metaforik Üslup ve Değerler Eğitimi Açısından Şeyhi'nin Harname Adlı Mesnevisine Bir Yaklaşım s. 87-93. www.sead.com.tr. İnce, Ö. ve Kara, D. S. (2020). Sosyal ve İnsanî Bilimler Teori, Güncel Araştırmalar ve Yeni Eğilimler 2. Doç. Dr. İbrahim Serbestoğlu (Ed.), Hüsn ü Aşk'ta Karakter Betimlemelerinde Sevgiliye Ait Niteliklerin Değerlendirilmesi. s. 428-448.			
Alanıyla İlgili Bilimsel Kuruluşlara Üyelikler			
Alanıyla İlgili Aldığı Ödüller			

